

**En undersøkelse av
kvaliteten på
påtalevedtak i
voldtektssaker som har
endt med frifinnelse m.v.**

TIL RIKSADVOKATEN

Riksadvokaten opprettet i oktober 2005 en arbeidsgruppe for blant annet å se på kvaliteten på etterforskningen, påtaleavgjørelsene og aktoreringen av voldtektssaker.

I tillegg skulle gruppen undersøke statistikkføringen tilknyttet den samme saksgruppe.

Gruppen ble bedt om å legge fram forslag til tiltak, rettet mot politi og påtalemyndighets arbeid med sakstypen.

Arbeidsgruppen legger nå fram sin rapport. Beskrivelser av dagens situasjon, samt vurderinger, konklusjoner og forslag til tiltak er enstemmige.

Oslo 15. mars 2007

Bjørn K. Soknes
Leder

Stina Sveier Nielsen

Kim Sundet

Sidsel Wam Nilssen

Tone Davik

1. INNLEDNING	side
1.1 Innledning	4
1.2 Sammendrag	8
2. ARBEIDSGRUPPENS MANDAT OG SAMMENSETNING	10
2.1 Oppnevning og mandat (vedlegg 8.1)	10
2.2 Sammensetning av arbeidsgruppen	11
2.3 Gruppens arbeid	11
2.3.1 Antall møter	11
2.3.2 Utvelgelse og gjennomgang av saker	11
2.3.3 Deltakelse ved seminar i Göteborg	11
2.3.4 Ekstern bistand	13
2.3.4.1 Vice överåklagare Birgitta Fernqvist, Göteborg	13
2.3.4.2 Overlege Helle Nesvold, Voldtekstmottaket i Oslo	13
2.3.4.3 Representanter fra ambulerende voldtekstmottak i Vestfold	13
2.3.4.4 Politioverbetjent Anne Kristin Lindkjølen, Hedmark politidistrikt	13
2.3.4.5 Politioverbetjent Eldrid Williksen, Kripos og rådgiver Lars-Erik Klaveness	14
2.3.4.6 Tidligere lagdommer og doktorgradsstipendiat Lars Jonas Nygard	14
2.3.4.7 Politioverbetjent Lars Kvinnegard og politiførstebetjent Anders Relling	14
2.3.4.8 Politibetjent Svein Arefjord, Søndre Buskerud politidistrikt	14
3. VOLDTEKT SOM FORBRYTELSE m.v.	15
3.1 Historikk	15
3.1.1 Endringer i rettsregler	15
3.1.2 Utvikling i straffenivå	15
3.2 Fornærmede som offer og vitne	16
3.3 Menneskerettighetene og fornærmede	16
3.4 Rettstilstanden i andre land	19
3.4.1 Sverige	19
3.4.2 Danmark	21
4. RIKSADVOKATENS UTREDNINGSGRUPPER – Rapport nr. 2/2000 - En undersøkelse av politiets og påtalemyndighetens behandling av voldtektssaker	22
4.1 Utredningsgruppens sammensetning og anbefalinger	22
4.2 Er anbefalingene fulgt opp?	22
4.2.1 Skriftlig instruks og utarbeidelse av sjekklister	23
4.2.2 Opplæring ved Politihøgskolen	24
4.2.3 Hospitering og bistand fra Kriminalpolitisen (Kripos)	25
4.2.4 Voldtektssaker påtaleavgjørelser i en begrenset periode av statsadvokaten	25
4.2.5 Politimesteren etablerer rutiner som kvalitetssikrer saksregistreringen i STRASAK	25
4.2.6 Riksadvokaten utgir et eget rundskriv om behandlingen av voldtektssaker	25

5. STATISTIKK	26
5.1 En beskrivelse av utviklingen fra 2001 – 2005 for voldtektssaker	26
5.2 Forholdet mellom antallet oppklarte saker og de forskjellige påtaleavgjørelser for årene 2003 – 2005	28
5.3 Forholdet mellom antall tiltaler og antall dommer for årene 2003 – 2005	35
6. GJENNOMGANG AV SAKER FOR ÅRENE 2003 – 2005	38
6.1 Kriterier for valg av saker	38
6.2 Utarbeidelse av kvalitetssikringsskjema for gjennomgang av sakene (vedlegg 8.2)	38
6.3 Arbeidsgruppens merknader til utvalgte temaer fra de gjennomgåtte sakene	38
6.3.1 Tidsbruk	39
6.3.1.1 Tid fra straffbar handling til anmeldelse	39
6.3.1.2 Tid fra anmeldelse til tiltale	39
6.3.1.3 Den totale tidsbruken	40
6.3.2 Rettsmedisinsk undersøkelse	42
6.3.3 Åstedsundersøkelse	43
6.3.4 Tvangsmidler	44
6.3.5 Status mellom fornærmede og siktede	46
6.3.6 Gjerningssted	47
6.3.7 Ruspåvirkning	48
6.3.8 Overgrepets karakter	49
6.3.9 Tvangsformer	49
6.3.10 Vitner	50
6.3.11 Erkjennelse	50
6.3.12 Avhør	52
6.3.12.1 Avhør av fornærmede	52
6.3.12.2 Avhør av siktede	54
6.3.12.3 Avhør av vitner	55
6.3.13 Bistandsadvokat	55
6.4 Etterforskingens kvalitet	55
6.5 Påtalemyndighetens bevisvurdering	57
6.6 Rettens bevisvurdering	58
7. FORBEDRINGSPOTENSIALE OG ARBEIDSGRUPPENS ANBEFALINGER	60
7.1 Etterforskingen	60
7.1.1 Opprettelse av flere voldtektsmottak	60
7.1.2 Vurdere videoopptak på voldtektsmottaket	61
7.1.3 Nasjonalt tilgjengelig elektronisk dreiebok	62
7.1.4 Mer bruk av videoopptak av avhør av fornærmede	63
7.1.5 SO-koordinator og opprettelse av spesialenheter i alle landets politidistrikter (jurist, taktisk og teknisk etterforsker)	63
7.2 Påtalemessige vurderinger	64
7.2.1 Kollegial gjennomgang av sakene	64
7.3 Forberedelser til aktorering	65
7.3.1 Forberedende møter og tidsplan	65
7.4 Aktorering og bevispresentasjon i retten	66

8. VEDLEGG	68
8.1 Mandat	69
8.2 Brev av 10.02.06 til alle landets politimestre vedrørende anmodning om innsending av straffesaker samt kontroll av statistikk i voldtektssaker (straffeloven § 192) 2003-2005	72
8.3 Brev av 10.02.06 til seks utvalgte politidistrikt vedrørende anmodning om innsending av straffesaker samt kontroll av statistikk i voldtektssaker (straffeloven § 192) 2003-2005	74
8.4 Kvalitetssikringsskjema	76
8.5 Hovedpunkter fra elektroniske dreiebøker	
8.5.1 Hedmark politidistrikt	82
8.5.2 Follo politidistrikt	83
8.6 Voldtektsmottak	85

1. INNLEDNING

1.1 Innledning

Riksadvokaten besluttet i oktober 2005 å nedsette en arbeidsgruppe for blant annet å undersøke kvaliteten på påtalevedtak i voldtektssaker. Den direkte foranledning til dette var den svært høye frifinnelsesprosenten – ca. 36 %, samt en henleggelsesprosent på ca. 84 %. Videre skulle gruppen se på årsaken til den relativt store forskjellen i antall registrerte positive påtaleavgjørelser – det vil si tiltalebeslutninger og tilståelsessaker – og antall registrerte domfellelser/frifinnelser - se mandatbrevet, vedlegg 8.1.

Riksadvokatens forventning til gruppen var at den skulle framlegge forslag til tiltak rettet mot politi og påtalemyndighets arbeid med voldtektssaker. Målet var å få ned frifinnelsesprosenten og oppnå økt kvalitet på etterforskningen og påtaleavgjørelsene.

De problembeskrivelser som nevnes i riksadvokatens mandat er ikke særegne for Norge. Likeartede problemer finnes både i Sverige og Danmark, og sannsynligvis også i flere andre land det er naturlig å sammenligne seg med. Arbeidsgruppen har innhentet omfattende informasjon fra Danmark, og fra Sverige hvor både riksåklagaren, rikspolissjefen og likestillingsombudet har avgitt rapporter og tilrådninger vedrørende voldtektssaker. Utdrag fra disse er omhandlet i vår rapport's pkt. 3.4.1. og 3.4.2 og danner, sammen med egne refleksjoner, erfaringer og undersøkelser, grunnlaget for våre konklusjoner og tilrådninger.

I løpet av det året vi har vært i virksomhet, har vi ikke funnet noe enkeltstående tiltak som enten alene eller i samvirke med andre, antas å kunne medføre en drastisk reduksjon av frifinnelsesprosenten. Det vi imidlertid mener å ha oppnådd er å kunne gi en relativt god beskrivelse av situasjonen, videre å kunne problembeskrive de bevisvansker som i særlig grad knyttes til voldtektssaker – og dernest å kunne gi en del konkrete anbefalinger for hvordan kvaliteten på etterforskningen, påtaleavgjørelser og aktoreringen av voldtektssaker kan bli bedre. I dette ligger det en påstand om at etterforskning og påtalevurdering/aktorerer av denne type overgrepssaker krever særskilte kvaliteter hos de ansvarlige – og at det foreligger et ikke uvesentlig forbedringspotensiale.

Gjennomgangen av det reviderte tallmaterialet vedrørende voldtektssaker for årene 2003 – 2005 viser at det totalt ble anmeldt ca. 2.600 voldtekter. Av disse ble det uttatt 428 tiltaler og av disse igjen endte 316 med domfellelse. I prosent tilsvarer dette en henleggelsesprosent på 84, videre at det ble uttatt tiltale i 16 % av sakene og at det kun var ca. 12 % av de mistenkte som endte opp som domfelte, hvorav flere av disse var funnet skyldig i "overfallsvoldtekt". Når man i tillegg vet at det foreligger et stort mørketall med hensyn til voldtekter som ikke blir anmeldt, forsterker dette inntrykket av at risikoen for å måtte stå strafferettslig til ansvar for en voldtekt er svært liten. I følge en svensk undersøkelse anmeldes kun 10 % av samtlige voldtekter – og det er grunn til å tro at dette også er tilsvarende for Norge, se pkt. 2.3.3.

Voldtektssaker krever utvilsomt mye både av politi- og påtalemyndighets ressurser og kompetanse for å oppnå en tilstrekkelig grundig etterforskning og rettergang. Bevistilbudet i disse sakene kan være begrenset, og troverdighetsvurderingen vil i de fleste saker spille en avgjørende rolle. Selve grunnvilkåret for om en anmeldelse for voldtekt skal ende med tiltale/henleggelse eller domfellelse/frifinnelse er om det er bevist utover enhver rimelig

tvil at mistenkte/tiltalte visste eller burde visst at fornærmede ikke ønsket å ha seksuell omgang, samt at det middel som ble benyttet for oppnå seksuell omgang var et eller flere av de loven oppstiller, det vil si vold, truende adferd og /eller utnytting av fornærmedes manglende evne til å motsette seg overgrepet.

Voldtektsforbrytelsens karakter representerer en stor utfordring for rettssystemets plikt til - på den ene side å sikre den mistenkte/tiltalte den nødvendig rettssikkerhet og på den andre side å sikre offerets krav på rettsbeskyttelse. Man kan gjerne benevne dette som forbrytelsens karakter kontra systemets premisser.

Ved gruppens gjennomgang av 99 saker hvor tiltale var uttatt, og hvor 63 endte med frifinnelse og 36 med domfellelse, har vi blant annet konstatert følgende fellestrekk:

- (1) de fleste fornærmede/tiltalte kjente hverandre forut for gjerningstidspunktet, noen godt og noen mer overfladisk,
- (2) gjerningsstedet var oftest enten fornærmedes, mistenktes eller deres felles bolig, og
- (3) mistenkte nektet sjelden for at det hadde foregått seksuell omgang, men hevdet at dette var frivillig

Selv når utgangspunktet for en etterforskning er at det ikke synes å være noen grunn til å betvile fornærmedes forklaring vedrørende voldtekten, vanskeliggjør tilstedeværelsen av en eller flere av de nevnte momentene bevisvurderingen. DNA-bevis har mindre betydning når innrømmelse av tilstedeværelse og seksuell omgang foreligger. Dette bevismiddelet har liten eller ingen verdi i forhold til å avklare eventuell bruk av tvang/vold/trusler og/eller utnytting av fornærmedes tilstand.

Noe avhengig av hvor nær kontakt fornærmede og mistenkte har hatt med hverandre forut for den anmeldte voldtekt, kan mistenktes/tiltaltes påstand om frivillig seksuell omgang vurderes som sannsynlig, eller i hvert fall skape en rimelig tvil om riktigheten av voldtektspåstanden.

Med andre ord: Det er relativt lett å fremsette argumenter/påstander som kan etterlate en rimelig tvil med hensyn til om den anmeldte voldtekt skal ha skjedd eller ikke. Og dermed er vi tilbake til det som ofte blir bevisvurderingens kjerne, nemlig **troverdighetsvurderingen** – og i den vurderingen er det fornærmedes og mistenktes/tiltaltes forklaringer som er de viktigste momenter for påtalemyndighetens vurdering – og i ca. 16 % av sakene - også for rettens vurdering.

Hva som blir avgjørende i denne vurderingen vil selvsagt variere fra sak til sak, men det er sannsynlig at betraktninger som knytter seg til forestillinger om normal seksuell adferd og kjønnsroller vil kunne influere. Forventet adferd etter en anmeldt voldtekt kan bety mye for troverdighetsvurderingen. Det at det har tatt lang tid å anmelde; at fornærmede tilsynelatende ikke har fått større psykiske skader eller plager og at mistenkte/tiltalte gir et positivt og strukturert inntrykk er noen momenter som bevisst eller ubevisst også vil kunne påvirke troverdighetsvurderingen.

Psykologene Guri Bollingmo og Ellen Ottesen Wessels stipendiatarbeid knyttet til hva som kan påvirke bevisvurderingen (les: troverdighetsvurderingen) er interessant lesning – og har absolutt relevans i forhold til voldtektssaker.

Til tross for at det i de fleste voldtektssaker er god kvalitet på etterforskningen, påtaleavgjørelsen og aktoreringen, foreligger det nok mulighet for at negative og uriktige myter og fakta om voldtekt kan påvirke resultatet av straffesaken. I følge WHO Guidelines springer mange av disse mytene ut fra moraloppfatninger samt sosiale og kulturelle forhold. Dersom en eller flere av disse mytene bevisst eller ubevisst er til stede hos personer, som i kraft av sin stilling eller rolle, skal ta avgjørelser knyttet til en påstand om voldtekt, kan denne bli uriktig.

Eksempler på disse myter eller oppfatninger kan være følgende:

- bare en viss type kvinner blir voldtekts ofre - kvinner med høy moral blir ikke voldtatt
- det er mange kvinner som anmelder voldtekter som ikke har funnet sted
- voldtekter foretas av personer som ikke kjenner offeret
- voldtekter utføres med mye vold og eventuelt våpen
- voldtekten etterlater synlige spor i form av skader eller lignende
- når en kvinne sier "nei" til sex mener hun egentlig "ja"
- prostituerte kan ikke bli voldtatt (yrkesrisiko?)
- menn voldtar ikke sine koner

Både med bakgrunn i egne erfaringer fra politi og påtalemyndighet, og fra den informasjon vi har tilegnet oss i forbindelse med utvalgsarbeidet, mener vi å ha grunnlag for å påstå at det både i politi og påtalemyndighet finnes personer med slike holdninger. Sannsynligvis, eller forhåpentligvis dreier dette seg ikke om noe stort antall, men likevel mange nok til at det bør defineres som et problem. Våre forslag til tiltak og endringer har blant annet det til formål å begrense de negative konsekvensene av slike holdninger – se særlig under pkt. 6.4, 7.1.3 og 7.1.5.

Vi mener også å ha grunnlag for å hevde at dette problemet kan være tilstedeværende i domstolene, og viser i den forbindelse til doktorgradsstipendiat og tidligere lagdommer Lars-Jonas Nygards undersøkelse vedrørende lagrettens bevisvurdering i voldtektssaker. Den bistand arbeidsgruppen har hatt fra Nygard har gitt oss en mulighet til å få et lite innblikk i hva som har vært diskusjonstemaene i lagretterrommet når bevisene i enkelte voldtektssaker har vært vurdert – se særlig pkt. 6.6. Det lukkede lagretterrom er på mange måter "endestasjonen" for bevisene. Det er der den siste vurderingen skjer – og hvor resultatet i form av et ja- eller nei-svar normalt vil bli den endelige avgjørelse på skyldspørsmålet.

Kompetanseoppbygging og **kompetansetilgjengelighet** er viktige elementer for å oppnå en tilstrekkelig god kvalitet på etterforskningen av voldtektssaker. Gjennom den videreutdanning som i flere år har skjedd ved Politihøgskolen, har de fleste politidistrikt ansatte som både innehar de nødvendige faglige kvaliteter og de riktige holdningene til å kunne gjøre en god innsats ved etterforskning av seksuelle overgrepssaker. Spørsmålet er om denne kompetansen faktisk er tilgjengelig, eller hvor **raskt** den er tilgjengelig, når behovet oppstår – se nærmere pkt. 6.4.1. side 56-57.

Langt i fra alle anmeldelser vedrørende voldtektssaker blir innlevert i "vanlig kontortid". Dersom det blant annet grunnet dette blir tilfeldighetsprinsippet som avgjør hvem som får ansvaret for etterforskningen av saken, kan dette bli starten på et dårlig resultat.

Arbeidsgruppen er klar over at det ligger utfordringer ved å kunne oppnå en optimal tilgjengelighet, blant annet grunnet turnustjeneste og ressurs situasjonen for øvrig, men det registreres samtidig at de fleste politidistrikt ved annen alvorlig kriminalitet som eksempelvis drap og ran, klarer å skaffe de nødvendige ressurser i løpet av kort tid.

I de tilfeller hvor det ikke lar seg gjøre å skaffe stedlig kompetanse i initialfasen, bør arbeidsgruppens forslag til en nasjonalt tilgjengelig elektronisk dreiebok (pkt. 7.1.3) og opprettelse av so-koordinator og SO-team som kan bistå konsultativt (pkt. 7.1.5), medføre at kvalitetskravene allikevel blir ivaretatt i tilstrekkelig grad.

Vi håper at våre råd og anbefalinger skal være mulig å omsette i det praktiske liv, og at dette igjen kan få en positiv konsekvens for voldtekts ofrenes selvsagte krav på rettsbeskyttelse – og uten at mistenktes/tiltaltes krav på rettssikkerhet blir svekket.

Den materielle sannhet vil aldri bli en trussel mot siktedes rettssikkerhet!

1.2. Sammendrag

- **Det foreslås opprettet flere voldtektsmottak**
Flere voldtektsmottak må opprettes for å bedre tilgjengeligheten for de fornærmede. En enhetlig behandling og høy kvalitet ved mottakene vil bidra til bedre bevissikring.
Helse- og omsorgsdepartementets plan for etablering av mottak for seksualisert vold og vold i nære relasjoner i hvert fylke antas å bedre situasjonen også i forhold til etterforskingen.
Se rapportens pkt. 7.1.1
- **Videoopptak på voldtektsmottakene**
Dette foreslås for bedre å kunne dokumentere fornærmedes tilstand på et tidspunkt hvor den påståtte voldtekt ofte ligger nært i tid.
Se rapportens pkt. 7.1.2
- **Nasjonalt tilgjengelig elektronisk dreiebok**
Det foreslås å utarbeide en nasjonalt tilgjengelig elektronisk dreiebok for voldtektssaker. Ansvar for utarbeidelse, kvalitetssikring og oppdatering bør tillegges Kripos.
Dreieboken skal inneholde beskrivelse av samtlige etterforskingstiltak, så vel de tekniske/medisinske som de taktiske, som normalt oppstår tilknyttet en voldtektssak.
Se rapportens pkt. 7.1.3
- **Mer bruk av videoopptak av avhør av fornærmede**
Det bør i større grad benyttes videoopptak av avhør av fornærmede i voldtektssaker. Det er en fordel om avhører har kompetanse i sedelighetssaker.
Se rapportens pkt. 6.3.12.1 og 7.1.4
- **SO-koordinator i politidistriktene**
I hvert politidistrikt foreslås opprettet en stilling som SO-koordinator med særlig kompetanse i sedelighetssaker. Koordinatoren bør ved instruks involveres i alle distriktets voldtektssaker.
Se rapportens pkt. 7.1.5
- **SO-team i politidistriktene**
Det foreslås at det i hvert politidistrikt opprettes SO-team bestående av minimum en taktisk og en teknisk etterforsker samt en jurist med utdanning og kompetanse innen seksuelle overgrepssaker. Teamet bør involveres i alle distriktets voldtektssaker, enten konsultativt eller stedlig, og må være tilgjengelig allerede i initialfasen – se bl.a. rapport fra Sverige, pkt. 3.4.1, hvor det fremgår at ca. 1/3 av anmeldelsene skjer utenom ”kontortid”.
Se rapportens pkt. 6.4 og 7.1.5

- **Kollegial påtalemessig vurdering**
Det foreslås at to politijurister, som hovedregel, vurderer saken før påtaleavgjørelse treffes.
Det anbefales også at to statsadvokater, som hovedregel, gjennomgår saken før eventuelt tiltale tas ut.
Se rapportens pkt. 7.2.1

- **Forberedende møter forut for aktorering**
Det anbefales at aktor initierer møter med eksempelvis bistandsadvokat, etterforsker, politijurist og sakkyndig før hovedforhandling. Ved behov bør domstolen kontaktes for avholdelse av saksforberedende møte.
Se rapportens pkt. 7.3.1 (og 7.3.2)

- **Kompetanseheving for politijurister og statsadvokater**
Det foreslås å gjennomføre et seminar om bevisvurdering og aktorering i sedelighetssaker for å heve kompetansen og utveksle erfaringer. Hva gjelder etterforskere i politiet anses det tilbudet som gis ved Politihøgskolen å være tilfredsstillende – se pkt. 4.2.2

Arbeidsgruppen antar at de fleste forslag vil kunne gjennomføres uten større utgifter og at flere av disse, enten enkeltvis eller samlet vil kunne bedre kvaliteten på etterforskningen, påtaleavgjørelsen og/eller bevispresentasjonen i retten.

2. ARBEIDSGRUPPENS MANDAT OG SAMMENSETNING

2.1 Oppnevning og mandat

Riksadvokatens brev av 3.oktober 2005 ga arbeidsgruppen følgende mandat:

1. På grunnlag av foreliggende statistikk fra STRASAK skal det gis en beskrivelse av utviklingen fra 2001 til 2005 for voldtektssakene.

Statistikk tallene (JUS 309 og JUS 322) viser at en relativt stor andel av voldtektssaker som regnes som oppklart, ikke resulterer i påtaleavgjørelser som innebærer rettslig prøving. Gruppen skal undersøke om disse tallene er korrekte og hvilke avgjørelseskoder som er brukt i slike saker i 2003, 2004 og første halvår 2005. Gruppen skal videre gjennomgå et utvalg av sakene og vurdere om de er avgjort på riktig måte.

STRASAK (JUS 322 og JUS 373) viser videre at det er store avvik mellom antallet påtaleavgjørelser som innebærer iretteføring (kode 41 og 42) og antallet domfellelser/frifinnelser. Forskjellen er så vidt betydelig at det synes vanskelig å forklare den med at påtaleavgjørelser og rettskraft ofte inntreffer i forskjellige år. Gruppen skal for årene 2001 til og med første halvår 2005 undersøke om tallene er reelle og eventuelt redegjøre nærmere for hva et avvik skyldes.

2. Andelen frifinnende dommer i voldtektssaker er svært høy. Gruppen skal derfor gjennomgå samtlige saker som endte med rettskraftig dom på frifinnelse i 2003, 2004 og for første halvår 2005, og undersøke om det var grunnlag for tiltale.

Gruppen må gi en vurdering av påtalemyndighetens bevisbedømmelse. Spørsmål i denne forbindelse vil blant annet være: Er terskelen for å ta ut tiltale for lav? Tas tiltale ut i saker som burde vært ytterligere etterforsket før tiltalespørsmålet ble avgjort? Er påtalemyndigheten i sin bevisbedømmelse i utakt med domstolene? Er det skjedd endringer i bevisbildet fra tiltaletidspunkt til domstidspunkt?

Gruppen skal undersøke særskilt hvor mange av sakene hvor det ble domfellelse i tingretten, men frifinnelse i lagmannsretten, og vurdere om det er forskjell i den rene bevisbedømmelsen i de to instansene eller om ulike utfall kan ha andre årsaker, for eksempel nye bevis.

3. Gruppen skal legge frem forslag til tiltak, rettet mot politi og påtalemyndighetens arbeid med sakstypen.

Gruppen har medtatt frifinnelse for hele 2005 idet arbeidet først startet opp etter nyttår 2006. En har også valgt å ta med domfellelser for seks politidistrikt i samme tidsrom. Dette er gjort for å ha et best mulig sammenlikningsgrunnlag når kvaliteten på tiltalen skal vurderes.

2.2 Sammensetning av gruppen

Følgende ble oppnevnt som medlemmer av gruppen:

- statsadvokat Bjørn Kristian Soknes, Møre og Romsdal, Sogn og Fjordane statsadvokatembeter - arbeidsgruppens leder
- statsadvokat Kim Sundet, Oslo statsadvokatembeter
- statsadvokat Stina Sveier Nielsen, Agder statsadvokatembeter
- politiadvokat Sidsel Wam Nilssen, Søndre Buskerud politidistrikt
- politioverbetjent Tone Davik, Kripos
- kontorleder Anna-Karin Sæter, Det nasjonale statsadvokatembetet - gruppens sekretær

2.3. Gruppens arbeid

2.3.1 Antall møter

Arbeidsgruppen startet sitt arbeid i oktober 2005. Gruppen har totalt gjennomført 15 fellesmøter i tillegg til hjemmearbeid.

2.3.2 Utvelgelse og gjennomgang av saker

Medio februar 2006 ble det utsendt brev til landets politimestre med anmodning om å kontrollere at de vedlagte statistikkene var korrekte. Statistikkene anga politidistriktets tiltalebeslutninger, domfellelser og frifinnelser vedrørende straffelovens § 192 for årene 2003 – 2005 (domsavsigelsesår). Avvik skulle angis og kommenteres. Samtidig skulle saker som hadde resultert i rettskraftige frifinnende dommer i det aktuelle tidsrommet, innsendes. For saker som hadde endt med rettskraftig domfellelser ønsket arbeidsgruppen å få angitt om skyldspørsmålet ble rettskraftig avgjort i førsteinstans eller ankeinstans og eventuelt om ankeinstansen var satt med lagrette eller stor meddomsrett - vedlegg 8.2.

Seks av politidistriktene skulle også sende inn saker for årene 2003 – 2005 som hadde endt med fallende dommer – se vedlegg 8, pkt. 3.

Totalt gjennomgikk arbeidsgruppen 99 saker (63 frifinnelser og 36 domfellelser). For hver sak ble det utfyllt et kvalitetssikringsskjema - se vedlegg 8.4. De opplysninger som fremkom av disse har dannet grunnlaget for det statistikk- og tallmaterialet som er inntatt i rapporten.

2.3.3 Deltakelse ved seminar i Göteborg

”Rädslans Rum” – temadag om seksuelle overgrep mot kvinner og barn i Göteborg

I forbindelse med arbeidsgruppens kontakt med vice överåklagare Birgitta Fernqvist ble vi invitert til å delta på en temadag i Göteborg hvor et av arbeidsgruppens medlemmer, Tone Davik, deltok.

Temadagen besto av forelesninger som primært omhandlet overgrep mot barn. Av størst relevans for arbeidsgruppens arbeid, var en presentasjon av Sexualbrottsofferutredningen ved Claes Borgström, jämställdhetsombudsman (likestillingsombud) i Sverige.

Dette svenske utvalget leverte sin utredning med forslag til forbedringer sett fra et "brottsofferperspektiv" til regjeringen i november 2005. Det svenske utvalgets mandat var å analysere hvilke faktorer som kunne føre til at seksuelle overgrep ikke ble anmeldt, og undersøke hvordan de som utsettes for seksuelle overgrep, opplever etterforskningen og irrettføringen av saken. Videre skulle det foreslå strategier og tiltak for å øke antallet anmeldte seksuelle overgrep, samt for hvordan fornærmede bedre skulle kunne ivaretas gjennom hele rettsprosessen uten at dette gikk på bekostning av de krav som er satt for rettssikkerhet.

Det svenske utvalget nevner i sin rapport flere årsaker til at seksuelle overgrep ikke anmeldes til politiet, og blant dem kan nevnes:

- Fornærmede definerer ikke selv det som har skjedd som et straffbart overgrep
- Skyld og skam over det som har skjedd, samt en opplevelse av å være stigmatisert
- Vanskeligheter med å snakke om seksualitet generelt og således også om seksuelle overgrep
- Ulike former for frykt, blant annet for å miste kontroll dersom saken ble anmeldt, for at rettsaken kunne oppleves som et nytt overgrep, for å bli utvist fra landet (fornærmet uten oppholdstillatelse) og for at seksuell legning kunne avsløres
- Nær relasjon til mistenkte
- Overgrepet har skjedd utenlands eller utenfor fornærmedes hjemsted
- Klassetilhørighet
- Manglende kunnskap om straffeloven, rettssystemet og hvilke muligheter som finnes for å få hjelp
- Den lange saksbehandlingstiden hos politiet og domstolen
- En mistro til myndighetene, iblant grunnet personlige erfaringer

Under etterforskningen og behandlingen av saken i retten, opplever mange av dem som utsettes for seksuelle overgrep at de ikke blir trodd og at de derfor føler seg krenket. Det handler både om hvordan de blir møtt og hvilke spørsmål de blir stilt, men også på hvilken måte spørsmålene blir stilt. I rapporten til det svenske utvalget fremgår det videre at mange av de fornærmede i seksuelle overgrepssaker er usikre, urolige og redde med tanke på hvem de skal kontakte, hva de skal si og hvordan de vil bli møtt. Videre er de redde for at de vil komme til å møte den mistenkte, samt hvordan de skal opptre i retten. De har åpenbart et stort informasjonsbehov som det kan se ut til at det ikke alltid tas hensyn til.

Den lange saksbehandlingstiden hos politiet og domstolen er også en stor belastning for de fornærmede. Så lenge rettsprosessen pågår, begrenses mulighetene for å bearbeide traumet og gå videre i livet.

Hva kan gjøres bedre?

- Særskilte enheter hvor kunnskap og kompetanse er samlet innen medisin, sosialtjeneste og politi
- Enhetene må være innen "akseptabel nærhet" og de må være døgnåpne

- ”Barnas hus” for voksne
- Nasjonale retningslinjer for ivaretagelse av offer for seksuelle overgrep og for hvordan personell i politiet, sosialtjenesten og helsevesenet skal tilnærme seg og stille spørsmål om seksuelle overgrep (veiledning og manualer)
- Bedre sporsikringsrutiner med klare regler for når og hvordan dette skal gjøres
- Rett til juridisk rådgivning av advokat før anmeldelse eventuelt inngis – for blant annet å kunne orienteres om hva en anmeldelse innebærer
- Oppnevning av bistandsadvokat i flere saker og på et tidligere tidspunkt i saken enn hva som skjer i Sverige i dag
- Bedre samarbeid mellom involverte profesjoner. Samarbeidet må utvikles og gjøres nasjonalt, og et nasjonalt samhandlingsprogram foreslås
- Saksbehandlingstiden må ned. Etterforskning av seksuelle overgrep må prioriteres og særskilte tidsfrister bør settes for når hovedforhandling i retten bør starte
- Mangelfull kunnskap om menns vold mot kvinner, seksuelle overgrep og ofres reaksjoner er ofte grunnen til en mangelfull saksbehandling og et dårlig møte med de fornærmede. Kunnskapen må derfor økes

2.3.4 Ekstern bistand

2.3.4.1 Vice överklagare Birgitta Fernqvist, Göteborg

Arbeidsgruppen ble kjent med at den svenske Riksåklagaren og Rikspolischefen i oktober 2004 hadde besluttet å gjennomføre en felles og samtidig inspeksjon av voldtektssaker hvor fornærmede var over 15 år. Leder av inspeksjonen var vice överklagare Birgitta Fernqvist. Det ble tatt kontakt med henne og det resulterte i at vi fikk tilsendt rapporten datert april 2005, samt at hun deltok på et møte med arbeidsgruppen i Oslo våren 2006. I tillegg deltok Tone Davik på et seminar i Göteborg, se pkt. 2.3.3.

Hovedpunktene i den svenske rapporten er inntatt i pkt. 3.4.1., og som det til dels vil framgå av denne, konstateres et stort sammenfall mellom svenske og norske forhold både hva gjelder problembeskrivelser og forslag til endringer/tiltak. Kopi av vår rapport vil bli sendt til Birgitta Fernqvist.

2.3.4.2 Overlege Helle Nesvold, Voldtekstmottaket i Oslo

Nesvold har over 20 års erfaring som lege og overlege ved Voldtekstmottaket i Oslo, Oslo kommunale legevakt. Hun har vært oppnevnt som rettsoppnevnt sakkyndig i i et stort antall voldtektssaker, og har i mange år bidratt som foredragsholder og med kompetanseoppbygging for helsepersonell ved voldtekstmottak og legevakter i hele landet. Nesvold har bistått arbeidsgruppen med foredrag om erfaringer og arbeidet ved Voldtekstmottaket i Oslo. Hun har videre formidlet rapporter og materiale til arbeidsgruppen som har vært til stor hjelp i arbeidet.

2.3.4.3 Representanter fra det ambulerende voldtekstmottak i Vestfold

Ca.milla Grimsæth, familievoldskoordinator i Vestfold politidistrikt, og sykepleier Linda M. Gustavsen, avdelingsleder for det ambulerende voldtekstmottaket i Vestfold, har gitt utvalget en presentasjon av organisasjonsmodell, erfaringer og tanker om videreutvikling av et ambulerende sykepleierteam med døgnberedskap i seksuelle overgrepssaker i Vestfold. Voldtekstmottak er omtalt nærmere under pkt. 7.1.1.

2.3.4.4 Politioverbetjent Anne Kristin Lindkjølen, Hedmark politidistrikt

Lindkjølen er sedelighetskoordinator i Hedmark politidistrikt og hun orienterte arbeidsgruppen om en dreiebok i voldtektssaker som var utarbeidet i distriktet. Innholdsfortegnelsen for dreieboken er inntatt som vedlegg 8.5.1

Utarbeidelsen av dreieboken har skjedd i samarbeid med en politiadvokat, kriminalteknikker og distriktets familievoldskoordinator, og den er tilgjengelig på politidistriktets intranett. Et tilsvarende arbeid er tidligere gjort i Follo politidistrikt, og Hedmark har samarbeidet med Follo under utviklingen av dreieboken, se vedlegg 8.5.2

Det vises også til pkt. 7.1.3

2.3.4.5 Politioverbetjent Eldrid Williksen, Kripos og rådgiver Lars-Erik Klaveness

Politioverbetjent Eldrid Williksen fra Kripos og rådgiver Lars-Erik Klaveness ved Politiets data- og materielltjeneste har bistått med å redegjøre for statistikkføringene, og i etterkant med å kvalitetssikre materialet.

2.3.4.6 Tidligere lagdommer og doktorgradsstipendiat Lars-Jonas Nygard

Arbeidsgruppen fant ved gjennomgangen av flere av sakene at frifinnelsene i lagmannsretten fremstod som vanskelig å forstå ut fra tilgjengelige saksdokumenter og tingrettens premisser for domfellelse.

Doktorgradsstipendiat Lars-Jonas Nygard foretok derfor, på oppdrag fra arbeidsgruppen, en undersøkelse av disse sakene. Han intervjuet lagrettens ordførere for derigjennom blant annet å få innblikk i hva lagretten hadde vektlagt ved avgjørelse av skyldspørsmålene, samt å få noe kjennskap til lagrettemedlemmenes oppfatning av saksframstilling og bevisførsel. Nygards undersøkelse framgår av pkt. 6.6.

Det må bemerkes at Nygards konklusjoner og vurderinger ikke kun baserer seg på de sakene som ble overlevert ham av arbeidsgruppen, men også på de sakene han for øvrig har hatt tilgang til i sitt doktorgradsarbeid.

2.3.4.7 Politioverbetjent Lars Kvinnegard og politiførstebetjent Anders Relling

Politioverbetjent Lars Kvinnegard og politiførstebetjent Anders Relling, begge fra Kripos, har hjulpet oss med å bearbeide opplysningene i kvalitetsikringskjemaene og med å utforme grafer for å vise funn/forskjeller.

2.3.4.8 Politibetjent Svein Arefjord, Søndre Buskerud politidistrikt

Politibetjent Svein Arefjord som er BL-ansvarlig ved Søndre Buskerud politidistrikt, har innhentet statistikk i PAL for STRASAK og bearbeidet materialet for å synliggjøre resultatene.

3. VOLDTEKT SOM FORBRYTELSE m.v.

3.1 Historikk

3.1.1 Endringer i rettsregler

Straffelovens kapittel 19 - sedelighetskapitlet - har vært revidert ved flere anledninger, første gang i 1927, deretter i 1963, 1972 og i 1992 hvor blant annet innførsel og besittelse av barnepornografi ble gjort straffbart og hvor straffene for seksuelle overgrep mot barn ble skjerpet. I likhet med en rekke andre rettsområder, har straffebestemmelsene i dette kapitlet vært gjenstand for en utvikling hvor en kriminaliserte nye områder og avkriminaliserte andre.

Siste omfattende revisjon skjedde ved lov av 11. august 2000 (ikrafttredelse 25. august 2000) hvor sedelighetskapitlet ble omskrevet og redigert, samtidig som man vedtok nye straffebestemmelser. Voldtektsdefinisjonen ble utvidet til også å gjelde utnyttelse av en persons hjelpeløshet grunnet bevisstløshet, rus eller søvn.

Videre valgte man å kriminalisere grov uaktsom voldtekt, jf. straffeloven § 192 fjerde ledd.

I tillegg til de materielle endringene ble også strafferammene for enkelte sedelighetsforbrytelser endret.

3.1.2 Utvikling i straffenivå

Straffeutmålingen i sedelighetssaker har endret seg betydelig siden begynnelsen av 1900-tallet.

Et eksempel som kan belyse både nivået og hva Høyesterett vektla tidligere i forhold til nå er avgjørelse inntatt i Rt. 1926 side 996 hvor straffen ved anke fra domfelte i en sak om voldtektsforsøk av en ”lettsindig pike”, ble redusert fra 2 års til 8 måneders fengsel. Høyesterett uttaler blant annet:

” av de foreliggende opplysninger synes å fremgaa, at piken er en meget letsindig kvinde. Et vidne har endog for politiet karakterisert hende som en ekte løsgjængertype....Men naar den fornærmede pikes sedelige vandel har været saa daarlig, mener jeg, at der herpaa ved strafutmaalingen maa lægges meget vekt i formildende retning”.

Dommen ble avsagt under dissens. Mindretallet uttaler:

” jeg voterer for ankens forkastelse. Den almindelige retsfølelse gaar i retning av, at der bør anvendes strengere straf end den hittil sedvanlige for voldshandlinger av heromhandlede art....der foreligger, som førstvoterende nævnt, opplysninger, om at hun i henseende til sedelighet er letsindig. Jeg nekter ikke, at der herav kan utledes et moment i formildende retning for domfældte, men jeg kan ikke lægge den vekt derpaa som førstvoterende. Jeg kan for mit vedkommende ikke anse det riktig, at den fornærmede kvinde paa det anførte grundlag skal nyde en væsentlig nedsat retsbeskyttelse overfor vold som her omhandlet.”

Som en sammenlikning til den ovennevnte dom fra 1926 kan nevnes Rt. 2003 side 196. Her ble tiltalte domfelt for fullbyrdet voldtekt av en prostituert. Straffen ble satt til fengsel i 2 år og 6 måneder. I denne dommen viser Høyesterett i avsnitt (9) til Ot. Prp.nr. 28 (1999-2000) punkt 4.6.4.

” seksualmoral eller seksuelle adferd utenom den konkrete saken er uten betydning for straffutmålingen og det vern vedkommende skal ha mot voldtekt.”

At fornærmede var prostituert ga henne således ikke noe svakere vern enn det hun ellers ville hatt. Vurderingen skulle skje ut fra omstendighetene ved den straffbare handlingen.

Allerede før ikrafttreddelsen av lovendringen i 2000 hadde en gradvis høyning av straffnivået startet – se eksempelvis Høyesteretts uttalelse i Rt. 2001 side 1674 hvor forholdet angikk voldtekt mot et barn på 10 år. Det fremheves at man ikke kunne gi endringsloven tilbakevirkende kraft til skade for domfelte, men på side 1677 uttaler Høyesterett:

”imidlertid har nok forarbeidene fanget opp en utbredt rettsoppfatning i samfunnet om at det må reageres strengere ved slike overtredelser, ut fra en stigende erkjennelse av de skadevirkninger seksuelle overgrep mot barn kan medføre. En slik utbredt rettsoppfatning kan også domstolene ha grunn til å legge vekt på gjennom en gradvis skjerping av straffnivået. ”

Det har også skjedd vesentlig endringer i voldtektssaker hvor voksne er fornærmet.

Som et noe ekstremt eksempel på dette kan nevnes avgjørelse inntatt i Rt. 1964 s.18 hvor en mann, som ved å benytte ikke ubetydelig makt hadde tiltvunget seg samleie med sin hustru kun ble dømt for legemskrenkelse. Først i 1974 - Rt 1974 s. 1121 - fikk vi den første klare avgjørelse på at voldtektsbestemmelsen kan benyttes selv om partene er gift og lever sammen.

Dette er den nære fortid i Norge, men etter tysk lov kan fortsatt ikke en ektefelle dømmes for voldtekt ovenfor den andre, men kun for ulovlig tvang, eventuelt vold.

3.2 Fornærmede som offer og vitne

Voldtekt er en alvorlig forbrytelse hvor offeret har opplevd en grenseløs integritetskrenkelse, ofte med langvarige og vidtrekkende psykiske senskader til følge. At vårt samfunn anser voldtekten for å være en meget alvorlig forbrytelse, viser både strafferammene og viljen til stadig å sette voldtekt på den politiske agenda.

Ideelt sett har ofre for seksuelle overgrep krav på rettsbeskyttelse og en rettfærdig rettergang, hvor man opplever å bli hørt, behandlet med respekt og gjennom prosessen får oppreisning. Men for mange blir det å delta i en rettsprosess reelt sett, helt eller delvis, en gjenopplevelse av overgrepet.

I voldtektssaker vil ofte påstand stå mot påstand og det er sjelden vitner til forbrytelsen. Det kan også være få spor i form av merker etter fysisk vold. Dersom bevisføringen viser at det finnes DNA-spor fra mistenkte, vil gjerningsmannen ofte hevde at samleiet var

frivillig. Arbeidsgruppens gjennomgang viste at både mistenkte og fornærmede i de fleste sakene var alkoholpåvirket. Dette setter store krav til etterforskningen.

Voldtekt kan være en vanskelig forbrytelse både å etterforske og iretteføre. Etterforskningen skal belyse saken objektivt og fra alle vinkler. Hendelsesforløpet blir undersøkt så grundig som mulig. Det betyr at politiet også vil søke å avdekke om det overhodet har skjedd en forbrytelse. Det skal etterforskes både til gunst og ugunst for siktede. Særlig i bekjentskapsvoldtekter og partnervoldtekter blir det spørsmål om troverdighet. Politiet må også ha for øye at enkelte av voldtektsanmeldelsene er falske, begrunnet ut fra ulike motiv. Problemene rundt bevisføringen stiller særlige krav til etterforskningen, og kompetanse på området er avgjørende for et godt resultat. Det er mange uopprettelige feil som kan gjøres i initialfasen av etterforskningen.

For å utferdige tiltale må statsadvokaten være overbevist om at siktede er skyldig og at dette kan bevises utover rimelig tvil i retten. Sjelden eller aldri møter statsadvokaten den fornærmede før under hovedforhandlingen i retten. Dersom tiltale tas ut vil fornærmedes forklaring og troverdighet gjerne bli et sentralt punkt under forhandlingene. Hvordan forklaringen blir presentert i retten, politiets inntrykk av fornærmede ved innlevering anmeldelse og selve innholdet i forklaringen er viktige elementer i en totalvurdering. Dersom fornærmedes forklaring fremstår som sammenhengende, detaljert og konsistent, er dette momenter som tillegges stor vekt.

Når lagrettens medlemmer vurderer fornærmedes troverdighet, viser det seg at moralske holdninger til hennes atferd kan spille inn. Hun har eksempelvis vært svært beruset, utfordrende kledd eller har satt seg i en risikosituasjon ved å bli med ukjente menn hjem på nachspiel, jf. her Nygaards undersøkelse i pkt. 6.6. Det er grunn til å tro at slike holdninger også finnes i politi og påtalemyndighet. Dersom fornærmede føler en moraliserende holdning når hun snakker med politiet, vil det, sammen med selvbekreftelsene for å ha satt seg i en risikosituasjon, kunne føre til at hun ikke vil forklare seg om voldtekten.

Anmeldelser som inngis, men som senere blir trukket, og kvinner som gjentatte ganger vender tilbake til den mannen som utsetter henne for overgrep, vil også kunne få problemer med troverdigheten. Selv om det er sannsynlig at overgrep skjer nettopp overfor henne i den situasjonen, er det vanskelig å forstå for ”folk flest” at kvinnen handler som hun gjør.

Tiltaltes krav på en rettferdig rettergang er omhandlet i EMK art. 6 og fastslår bl.a. i nr. 3 d) *at en siktet for en straffbar handling skal ha minimumsrettigheten å avhøre eller la avhøre vitner som blir ført mot ham, og få innkalt og avhørt vitner på hans vegne under samme vilkår som vitner ført mot ham.*

I Europarådets anbefaling No. R (97) 13 pkt. IV underpunkt 28 er det fremholdt at det under krysseksaminasjon i retten i saker som gjelder familievold og seksuallovbrudd, må rettens administrator følge eksaminasjonen av vitnene nøye. Hvis krysseksaminasjon av vitner vil kunne ha en traumatisk innvirkning på vitnet, må rettens administrator ta forholdsregler som søker å forhindre at spørsmålene får slik virkning.

3.3 Menneskerettighetene og fornærmede

Menneskerettighetskonvensjonene er internasjonale, forpliktende standarder som gir rettigheter for borgerne og beskytter dem spesielt mot staten, men også mot hverandre. De folkerettslige forpliktelsene på strafferettens og straffeprosessens område gjelder først og fremst rettigheter for den som anklages for en straffbar handling. Siktetes rettigheter er viet et særlig fokus i den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK), og den europeiske menneskerettsdomstol (EMD) som er opprettet i medhold av EMK. FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter av 1966 inneholder liknende bestemmelser som EMK. Gjennom nevnte FN-konvensjon er det opprettet en Menneskerettskomite som også individer som mener at de er utsatt for brudd på konvensjonen, kan innklage staten for. Det er imidlertid særlig rapporter fra statene selv til komiteen som danner grunnlag for den kontroll komiteen utføres med overholdelse av konvensjonen.

Det har i flere år pågått internasjonalt arbeid for å styrke ofrenes stilling i straffeprosessen, blant annet gjennom anbefalinger utferdiget av Europarådet der Norge er medlem. Den 21. mai 1981 ratifiserte Norge FN's Kvinnekonvensjon (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women – forkortet til CEDAW). Konvensjonsstatene blir overvåket ved at konvensjonsstatene jevnlig rapporterer til kvinnekonvensjonens overvåkingsorgan, Kvinnekomiteen. Norge har sendt 6 rapporter til Kvinnekomiteen og i januar 2003 kom komiteen med merknader til Norges femte og sjette rapport. I sine merknader viste komiteen til at vold mot kvinner (fysisk og seksuell) er et brudd på kvinners menneskerettigheter. **Komiteen er bekymret over at så få voldtektsanmeldelser ender med domfellelse i Norge.**

FN's kvinnekonvensjon har tolket voldtekt innenfor de menneskerettslige rammer. Voldtekter anses som brudd på kvinners seksuelle selvbestemmelsesrett og samtidig også som en grov form for diskriminering av kvinner, særlig fordi kvinner er overrepresentert som fornærmede i voldtektssaker. Voldtekt blir med utgangspunkt i de rettigheter som tolkes ut av Kvinnekonvensjonen, ansett som et brudd på menneskerettighetene dersom statene ikke oppfyller sin plikt til å beskytte kvinner mot overgrep ved å etterforske og rettsforfølge gjerningspersonene.

Med dette utgangspunkt vil arbeidsgruppen understreke at oppklaring, irettføring og straff for voldtektsforbrytelser, er et anliggende der Norge også har internasjonale forpliktelser. Disse forpliktelser må følges opp i praksis.

I hvilken utstrekning er fornærmede beskyttet av menneskerettighetene?

Gjennom lov av 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett – Menneskerettsloven – er EMK gjort til en del av norsk rett. Følgelig gjelder konvensjonens rettigheter direkte som en del av norsk lovgivning. Ut fra EMD's praksis kan det utledes at statene kan ha en plikt til å beskytte et individ mot krenkelser begått av et annet individ. Men det er viktig å holde fast ved det er kun statene som kan innklages for EMD, ikke private personer. Arbeidsgruppen antar at denne formalitet kan være en begrensende faktor på antallet saker som innklages til EMD for brudd på ofrenes menneskerettigheter.

For en nærmere innføring i hvilke prosessuelle rettigheter for ofrene som kan utledes av EMK og EMD's praksis, henvises til **NOU 2006:10 "Fornærmede i straffeprosessen – nytt perspektiv og nye rettigheter"** (Fornærmedeutvalget), kap. 5 sidene 80-90.

Med utgangspunkt i hva som er omtalt i Fornærmedeutvalgets innstilling, skal her særlig nevnes artiklene 2 (retten til liv), artikkel 3 (forbudet mot tortur), artikkel 6 (rettferdig rettergang) og artikkel 8 (retten til privatliv).

I EMK artikkel 8 – retten til privatliv – og EMD's praksis er det slått fast at art. 8 pålegger statene visse positive forpliktelser for å sikre respekt for privatliv og familieliv. I saken M.C. mot Bulgaria – avgjørelse fra EMD 4. desember 2004, var spørsmålet om bulgarsk lovgivning og etterforskning i voldtektssaker oppfylte statens forpliktelser etter EMK art. 8. Saken er nærmere omtalt på side 89, høyre spalte i **NOU 2006: 10 (Fornærmedeutvalget)**. EMD tok utgangspunkt i at EMK art. 3 og 8 pålegger statene en positiv forpliktelse til å kriminalisere og straffeforfølge voldtekt på en effektiv måte. EMD uttalte at denne plikten gjelder for alle former for seksuell omgang uten samtykke, også i tilfelle der offeret ikke har gjort fysisk motstand. I den angjeldende saken fant EMD at etterforskningen hadde vært mangelfull blant annet ved at det ikke ble foretatt undersøkelser som kunne belyse troverdigheten i partenes motstridende vitneforklaringer.

Ut fra praksis i EMD kan det utledes at ofrenes prosessuelle stilling i EMK er under utvikling og at dette bør vies større oppmerksomhet i framtiden.

På denne bakgrunn, og særlig under henvisning til kritikken mot Norge fra Kvinnekomiteen i FN om at få voldtektsanmeldelser ender med domfellelse, er det grunn til å vie større oppmerksomhet på oppklaring, etterforskning og irettføring av voldtektssaker.

3.4 Rettsstilstanden i andre land

3.4.1 Sverige

I oktober 2004 besluttet Riksåklagaren og Rikspolischefen en felles gjennomgang av saker vedrørende voldtekt hvor offeret var over 15 år. Formålet var å analysere om kvalitet og saksbehandlingsrutiner oppfylte de krav man forventet å stille til saker av dette alvor. Årsaken til saksgjennomgangen var en konstatering av at oppklaringsprosenten var svært lav – av totalt 2 565 anmeldte voldtekter i 2003 ble kun 310 ansett som oppklarte – dvs. ca. 12 %. Flere av disse voldtektene endte med frifinnelse i retten.

Det ble nedsatt to inspeksjonsgrupper ledet henholdsvis av politimester Lars Berg og vice överåklagare Birgitta Fernqvist i Göteborg (sistnevnte har arbeidsgruppen hatt et møte med).

Disse 2 gruppene gjennomgikk voldtektssaker fra 4 utvalgte politidistrikt – totalt 109 saker.

Samtidig med denne saksgjennomgangen gjennomførte likestillingsombud (jämställdhetsombudsman) Claes Borgström, en utredning med formål å analysere hvilke faktorer som medførte at seksuelle overgrep ikke ble anmeldt og videre hvordan den som ble utsatt for seksuelle overgrep opplevde etterforskningen og rettergangen (se også pkt. 2.3.3). Utredningen var initiert av Justisdepartementet og ble avsluttet i november 2005.

Begge utredningene/saksgjennomgangene resulterte i flere konkrete forslag. Enkelte av disse vil bli nevnt nedenfor.

Til tross for at Norge og Sverige har til dels store forskjeller med hensyn til organisering og oppbygging av politi, påtalemyndighet og domstoler, er flere av de problembeskrivelser og forslag til løsninger/tiltak som nevnes i den svenske utredningen lik de vi nevner i vår rapport.

Følgende synspunkter/iakttakelser framkom etter åklagar-/polisgruppens granskninger:

- I den aktuelle perioden (oktober 2003 – september 2004) ble det gjennomført flere forundersøkelser (les: etterforskinger) av meget høy kvalitet
- Flere av anmeldelsene skjedde lang tid etter gjerningstidspunktet – noe som fikk en negativ konsekvens for etterforskningen
- 1/3 av anmeldelsene skjedde utenom ”kontortid”
- Påtalemyndighetens inntreden i etterforskningen bør skje raskt. I 60 % av de påtaleledede etterforskningene skjedde dette innen et døgn etter anmeldelsen
- Et nært samarbeid mellom påtalemyndighet og politi har en avgjørende betydning for etterforskningens resultat
- Skriftlige og muntlige pålegg/direktiv er blitt funnet i ca. halvparten av sakene
- Husransaking og åstedsundersøkelse må gjennomføres i større omfatning enn hva granskningen har vist faktisk skjer. Dette innvirker på påtaleavgjørelsens kvalitet
- Rutiner for bevisbeslag på skjerpes
- Bistandsadvokat (målsagandebitrade) er blitt oppnevnt i 1/3 av tilfellene. Dette burde ha skjedd i langt større grad
- Dokumentasjon vedrørende samtykke til legeundersøkelse og innhenting av legeerklæringer foreligger i et mindre antall etterforskinger
- Avhør av fornærmede er tyngdepunktet i etterforskningen. Det er derfor av stor betydning hvordan avhøret gjennomføres og dokumenteres
- Videoopptak av avhør av fornærmede bør øke betraktelig
- I et lite fåtall av sakene er mistenkte ikke blitt avhørt. Det er svært beklagelig
- I et fåtall av sakene har den mistenkte vært pågrepet. Slike tvangsmidler bør overveies brukt i større omfang
- Avhørslederens og etterforskningslederens kunnskaper, erfaring og engasjement kan ha en avgjørende betydning for etterforskningens resultat
- I et fåtall saker har det blitt skrevet en lengre henleggelsesbegrunnelse. Dette kan i enkelte tilfeller bedre forklare for fornærmede hvorfor bevisene ikke var tilstrekkelige for uttak av tiltale. Muntlige underretninger kan også være en foretrekke
- Hver etterforskning skal være så omfattende at den gir et godt grunnlag for etterforskningslederen til å ta stilling til tiltalespørsmålet, eventuelt spørsmålet om henleggelse – dvs. ”vend på alle steiner som har betydning for etterforskningen”

Som det særlig vil framgå av ”vår” rapporters pkt. 1.2. og 7 er flere av de momenter som nevnes foran også relevante for ”våre” saker både med hensyn til etterforskningen og den påtalemessige vurderingen.

3.4.2 Danmark

Pr år anmeldes det i Danmark ca. 500 voldtekter, hvorav under 100 saker ender med fellende dom.

Center for Voldtægtsofre utførte i perioden september 2005 – april 2006 et prosjektarbeid som resulterte i rapporten "Var det voldtægt? En undersøgelse af menneskerettigheder og voldtægtssaker i Danmark".

I rapportens hovedkonklusjoner problematiseres bevisproblemet blant annet knyttet til

- (1) frivillighet og tvang,
- (2) den "riktige" voldtekt og den "vanskelige" voldtekt,
- (2) det objektive skjønn,
- (3) etterforsking versus behandling av offeret,
- (4) forklaringer og troverdighet,
- (5) det sannsynlige forhold,
- (6) etniske minoriteter og voldtekt, og
- (7) normer og grenser

Alle disse problemstillingene er relevante også for norske forhold.

De anbefalinger som gis for å bedre behandlingen av voldtektssaker og voldtektsofrene i det danske rettssystem er blant annet at

- det uttas flere tiltaler og at det – i større grad enn nå – blir domstolen som skal prøve troverdighet
- det blir større innsyn i de troverdighetsvurderinger politi og påtalemyndighet foretar
- det blir avgitt større ressurser til behandling av voldtektssaker
- det blir klarere og mer detaljerte retningslinjer fra riksadvokaten hvordan en voldtektsanmeldelse skal mottas, etterforskes og vurderes
- spesialisering
- det blir økt bruk av eksperter/sakkyndige både under etterforsking og rettergang
- det oppstartes spesialopplæring av politi, påtalejurister og dommere

Det forutsettes videre at det skjer en løpende evaluering av tiltakene for å avklare om nye og eksisterende tiltak faktisk virker – og rent faktisk er en del av den daglige praksis i politidistriktene.

4. RIKSADVOKATENS UTREDNINGSGRUPPER – Rapport nr. 2/2000

- En undersøkelse av politiets og påtalemyndighetens behandling av voldtektssaker

4.1 Utredningsgruppens sammensetning og anbefalinger

Riksadvokaten oppnevnte 6.2.1998 en arbeidsgruppe for å undersøke politiets og påtalemyndighetens behandling av voldtektssaker. Denne arbeidsgruppen ble ledet av førstestatsadvokat Monica Hansen Nylund, og besto ellers av politiinspektør Kjell Hegstad, politiavdelingssjef Håvard Aksnes og lensmannsbetjent Gunn Helen Grandell. Gruppen fremla sin rapport den 26.4.2000, og oppsummerte i den de mest fremtredende svakhetene i etterforskningen av voldtektssaker slik:

- Etterforskningen synes ikke tilstrekkelig organisert
- Gjennomføringen av etterforskningen synes å være lite planmessig
- Fremdriften av etterforskningen er tidvis svak, hvilket medfører unødige lang saksbehandlingstid
- Etterforskningen er ikke tilstrekkelig grundig, blant annet med hensyn til vitneavhør og teknisk sporsikring

På bakgrunn av disse manglene foreslo arbeidsgruppen følgende tiltak for å heve kvaliteten på etterforskningen og påtaleavgjørelsen:

- Politimestrene sørger for at det i sitt politidistrikt foreligger:
 - skriftlig instruks som sikrer at etterforskningen organiseres og ledes av kompetent påtaleansvarlig og etterforsker, at saken tilføres tilstrekkelige ressurser og gis prioritet
 - utfyllende mal eller ”sjekklister” til bruk under etterforskningen
- Kompetanseoppbygging ivaretas gjennom:
 - utvidede kurstilbud fra Politihøgskolen
 - hospitering og velorganisert bistandskonsept ved Kriminalpolitisenralen
 - intensivering av statsadvokatenes fagledelse overfor politiet
- Politidistriktene benytter ved behov Kriminalpolitisenralens bistandstilbud
- Alle voldtektssaker påtaleavgjøres i en begrenset periode av statsadvokaten, med mindre påtalekompetansen tilligger riksadvokaten
- Politimestrene etablerer rutiner som kvalitetssikrer saksregistrering i STRASAK
- Riksadvokaten utgir et eget rundskriv om behandlingen av voldtektssaker

4.2 Er anbefalingene fulgt opp?

Arbeidsgruppen har ikke gjennomført noen strukturert undersøkelse med tanke på hvilke av det forrige utvalgs forslag til tiltak som er gjennomført i politidistriktene. Derimot har vi forespurt et utvalg etterforskere av sedelighetssaker i landets politidistrikt, valgt ut fra arbeidsgruppens kjennskap til disse etterforskernes navn og arbeidsoppgaver. I henvendelsen ble arbeidsgruppens arbeid og mandat presentert, samtidig som det ble bedt

om at sjekklister eller dreiebøker for voldtektssaker i de representative politidistrikt ble sendt oss.

Vi mottok svar fra 17 politidistrikt.

Videre har arbeidsgruppen utarbeidet et enkelt spørreskjema som primært omhandlet organisering av etterforskningen av voldtektssaker. Dette skjemaet ble lagt inn i en kursmappe som ble delt ut til ca. 130 deltakere under en utdanningskonferanse i regi av Politiets forum mot seksuelle overgrep (pfso) og Kripos i november 2006. 60 av deltakerne, primært politietterforskere samt noen politijurister, leverte sin besvarelse i løpet av konferansen. Disse 60 representerte til sammen 21 av landets politidistrikt.

I tillegg til de besvarelser og den respons arbeidsgruppen mottok gjennom nevnte henvendelse og spørreskjema, mener arbeidsgruppens medlemmer å inneha såpass kjennskap til en del av landets politidistrikt innenfor fagområdet seksuelle overgrep generelt at dette samlet har gitt oss et godt grunnlag for å ha en oppfatning av tilstanden pr. dato vedrørende etterforskningen av seksuallovbrudd – og særskilt voldtektssaker.

4.2.1 Skriftlig instruks og utarbeidelse av sjekklister

Det synes som det er en relativt stor forskjell på politidistriktene hva gjelder oppfølging av de tiltak som ble foreslått i 2000. De fleste som responderte vedrørende sjekklister i voldtektssaker, har sendt inn eksempler på detaljerte og gode maler. Noen har også lagt ved den instruks som gjelder for håndtering av voldtektssaker i distriktet.

Arbeidsgruppen har ikke undersøkt om det finnes skriftlige instruks i distriktene, og kjenner derfor ikke til om dette er utarbeidet over hele landet.

Flere av de innsendte sjekklister er laget ut fra det forslaget som var vedlagt rapporten fra 2000. Noen har gjort endringer og tilpasninger, mens andre bruker sjekklisten nøyaktig slik arbeidsgruppen fra 2000 utarbeidet den.

I besvarelsene fra 3 av politidistriktene fremgår det at det ikke finnes planverk eller sjekklister for voldtektssaker. Vi har også mottatt ulike svar fra politistasjoner innen samme politidistrikt, hvorav en ansatt ved en stasjon har god kjennskap til både instruksverk og sjekklister, mens en fra politistasjonen i nabokommunen svarte at det ikke fantes noe slikt på hennes arbeidssted.

Både Follo og Hedmark politidistrikt har utarbeidet en svært brukervennlig og god dreiebok for voldtektssaker i elektronisk versjon. Arbeidsgruppen fikk den presentert da politioverbetjent Anne Kristin Lindkjølen fra Hedmark deltok på ett av våre møter. I dreieboka er det blant annet lagt inn linker til aktuelle straffebud, viktige Høyesterettsavgjørelser og eksempler. En antar at det arbeidet som allerede er nedlagt i utarbeidelsen av en slik dreiebok må kunne videreføres, og at den på sikt bør kunne gjøres nasjonalt tilgjengelig. Det forutsettes at ansvaret for videreutvikling, oppdatering og lignende legges til en sentral enhet, eksempelvis Kriminalpolitisen, som igjen bør knytte til seg en ressursgruppe med representanter fra eksempelvis Follo eller Hedmark politidistrikt. Se pkt. 7.1.3.

4.2.2 Opplæring ved Politihøgskolen

Ved grunnutdanningen på Politihøgskolen inngår relevante temaer i forhold til voldtekt i flere av fagene. I etterforsningslæren er det satt av ca. 4-6 timers undervisning på GU 3 om vold og sedelighet, i tillegg til at de har en papirøvelse over 6 timer som bygger på en reell voldtektssak. I strafferett brukes 4 timer til gjennomgang av sedelighetskapittelet, samt at det i psykologifaget undervises i temaer som offerkunnskap (voksne og barn), overgriperen, vold og aggresjon m.m.

Tidligere ble det gjennomført kurs i etterforskning av sedelighetssaker over 3 trinn, hvorav det første ga en generell innføring i aktuelle temaer, trinn 2 hadde hovedfokus på dommeravhør og trinn 3 var et oppfølgingskurs primært rettet mot erfarne barneavhørere.

Etterutdanningen ved PHS har vært igjennom en endringsprosess de siste årene. For de fleste studiene kreves det nå at kurs i generell etterforskning (gjelder ikke søkere med relevant etterforskingserfaring på ca. 3 år) og avhørskurset KREATIV er gjennomført før en kommer inn på videre studier.

Politihøgskolen startet utdanning av egne instruktører for KREATIV-utdanningen i 2003, og den tredje gruppen instruktører har snart gjennomført instruktørutdanningen. Kursene holdes primært av egne instruktører i politidistriktene, mens de distriktene som ikke selv har utdannet instruktører, leier inn fra andre distrikter eller særorgan. Det er stor forskjell på hvordan de ulike politidistrikt har valgt å prioritere avhørskurs for sine ansatte, så vidt en kjenner til er det fortsatt politidistrikt som ikke har avholdt et eneste kurs lokalt.

Avhørsutdanningen gir en innføring i en metodisk teoretisk tilnærming til avhøret. Kurset fokuserer videre blant annet på kommunikasjonen i et avhør, jus og etikk, holdninger og kunnskap om minnet. Den bevisstgjøring kursdeltakerne opplever i løpet av en uke bestående av teori og øvelser, antas å være svært relevant og viktig med tanke på hvordan impliserte i voldtektssaker både møtes og avhøres hos politiet.

Politihøgskolen tilbyr videre en utdanning i kommunikasjon mellom avhører og barn i dommeravhør. Den opplæringen i avhør som gis på denne utdanningen består – som på KREATIV – av en teoretisk metode for avhøret som studentene også får god anledning til å trene på, blant annet ved gruppearbeid. Utdanningen går over 2 + 1 uke, hvorav studentene i perioden mellom de 2 første og den siste skal gjennomføre egne dommeravhør som blir gjennomgått og evaluert. Den kunnskap om metodisk tilnærming og grundighet i avhøret som studentene lærer på denne utdanningen, vil også være et godt grunnlag for tilfredsstillende avhør i voldtektssaker.

Videreutdanning i etterforskning av volds- og sedelighetsforbrytelser går over 4 uker og ble for første gang gjennomført i 2006. Langt de fleste temaene som omhandles under denne utdanningen må sies å være relevante i forhold til voldtektssaker, herunder forelesninger om offer, gjerningsmenn, taktisk og teknisk etterforskning, konsekvenser, terapi og gjentakelsesfare for overgripere, hukommelse hos offer og overgripere, gjennomgang av relevante bestemmelser i straffeloven m.m. Pensumlitteratur og valgte temaer for prosjektoppgave vil også være med på å gi studentene en grundig og god kompetanse som igjen vil gjøre dem bedre rustet til å ivareta etterforskningen i voldtektssakene.

Målgruppen for de nevnte studiene ved etter- og videreutdanningen på PHS er primært rettet mot etterforskere i politiet. Så vidt arbeidsgruppen kjenner til, er det få jurister som har gjennomført disse studiene. Med utgangspunkt i arbeidsgruppens forslag om opprettelse av SO-team – jf. pkt. 7.1.5 – hvor også jurister skal inngå, bør jurister i større grad oppfordres til å søke relevante kurs ved PHS. I tillegg til dette, foreslår arbeidsgruppen at det gjennomføres seminarer om bevisvurdering og aktorering i sedelighetssaker for å heve kompetansen og utveksle erfaringer.

4.2.3 Hospitering og bistand fra Kriminalpolitisen (Kripos)

I Stortingsmelding nr. 52 (2000-2001) fremgikk at Kripos skulle gis en personellmessig styrking for i større utstrekning å kunne bistå under etterforskning i saker som gjelder seksuelle overgrep mot barn. Justisdepartementet ønsket samtidig å legge grunnlaget for en kompetanseoverføring til politidistriktene ved å opprette en hospiteringsordning ved Kripos.

De første 4 toårshospitantene begynte ved avsnitt for seksualisert vold på taktisk etterforskningsavdeling i 2001 og siden har nye kommet til. Ordningen fungerer godt med tanke på opplæring, oppfølging og kompetanseheving av hospitantene på Kripos. Hvordan denne kompetansen ivaretas når hospitantene vender tilbake til distriktene, er derimot svært variabelt.

Kripos mottar mange bistandsanmodninger i saker om seksuelle overgrep mot barn, og særlig er det behov for bistand til dommeravhør av små barn. Derimot er det svært sjelden politidistriktene ber om bistand fra Kripos i voldtektssaker hvor fornærmede er voksen. En antar at dette både kan skyldes at politidistriktene ikke har god nok kjennskap til de saker Kripos kan bistå i, og at politidistriktene selv opplever å ha kompetanse og ressurser nok til å ivareta voldtektssakene alene.

4.2.4 Voldtektssaker påtaleavgjøres i en begrenset periode av statsadvokaten

Så vidt arbeidsgruppen kjenner til, er dette ikke gjennomført.

4.2.5 Politimesteren etablerer rutiner som kvalitetssikrer saksregistreringen i STRASAK

Arbeidsgruppen er ikke kjent med om slike rutiner er etablert i politidistriktene, og har heller ikke undersøkt dette nærmere.

4.2.6 Riksadvokaten utgir et eget rundskriv om behandlingen av voldtektssaker

Riksadvokaten har pr. dags dato ikke utgitt noe rundskriv, men utga i september 2001 publikasjon nr. 2/2001 om etterforskning og iretteføring av seksuallovbrudd. Den er sendt alle politidistrikter og statsadvokatembeter, og må antas å være kjent for de som er involvert i etterforskningen av sedelighetssaker.

5. STATISTIKK

5.1 En beskrivelse av utviklingen fra 2001 – 2005 for voldtektssaker

De offisielle JUSene gir et øyeblikksbilde av hvordan statistikken er på den tiden den blir tatt ut, det vil si ved årsskiftet hvert år. Ved å innhente tall i PAL for STRASAK på et senere tidspunkt, får man korrigerede tall med de endringer som har skjedd i sakene. Ved å få med de fleste endringer blir statistikken mer korrekte. Når man innhenter statistikk i ettertid vil det alltid være forskjeller mellom det som er tatt ut tidligere og det som blir tatt ut senere. Dette skyldes at avgjørelseskoder, statistikkgrupper o.l. endres i samsvar med det som skjer videre med sakene. Endringer eksempelvis i et sakskompleks vil kunne gi store utslag. Man finner derfor ikke igjen de eksakt samme tallene når man sammenligner de offisielle JUSene og tallene som er hentet i PAL for STRASAK i nyere tid.

For å besvare statistikkdelen av mandatet har arbeidsgruppen innhentet tall i PAL for STRASAK i slutten av november 2006 og bearbeidet disse tallene. De inneholder derfor korrigeringer som gjør at de ikke stemmer nøyaktig overens med tallene i de offisielle JUSene. De korrigerede tallene gir et mer korrekt statistikkbilde.

Tabellen på neste side viser utviklingen for **statistikkgruppe 1401, § 192 første og annet ledd**, basert både på de offisielle JUSene og PAL for STRASAK. De røde tallene i parentes er innhentet i PAL for STRASAK ved søk i november 2006. Antall anmeldelser har økt jevnt fra 542 i 2001 til 768 i 2005, jf. JUS 065. Undersøkelser viser at det trolig er store mørketall og at det skjer mange voldtekter som ikke blir anmeldt. Med et usikkert utfall, velger mange fornærmede å ikke anmelde forbrytelsen. Dersom sjansen øker for å få gjerningsmannen dømt, vil dette medføre flere anmeldelser.

Sammenlignet med de tall som angis i rapportens innledning - pkt. 1.1 - er de tall som oppgis i tabellen noe lavere. Dette skyldes at det i tabellen ikke er medtatt anmeldelser / tiltalebeslutninger / frifinnelser og domfellelser for saker som angår voldtektsforsøk og grov uaktksom voldtekt.

År	Antall anmeldelser Jus 065	Antall oppklarte saker Jus 309 (Jus 307)	Antall tiltaler el. siktelsler Jus 322 (Jus 320)	Frifinnelsesprosent Jus 373 (Jus 371)	Antall domfellelser Jus 373 (Jus 371)	Antall frifinnelser Jus 373 (Jus 371)
2001	542	254	173	29,0 % (27,4 %)	44 (45)	18 (17)
2002	607	196	139	29,7 % (30,6 %)	64 (77)	27 (34)
2003	695	214 (197)	134 (120)	24,7 % (22,4 %)	58 (114)	19 (33)
2004	689	242 (210)	143 (111)	40,5 % (36,0 %)	44 (55)	17 (31)
2005	768	263 (244)	219 (170)	31,2 % (29,2 %)	53 (75)	24 (31)

Oppklaringsprosenten viser at i overkant av en tredjedel av alle voldtektssakene (statistikkgruppe 1401) får en påtalekode som regner saken for oppklart. Det er nokså likt oppklaringsprosenten for summen av alle forbrytelsessaker som er på ca. 36 % for årene 2001 – 2005. Men oppklaringsprosenten er langt høyere for de andre seksualforbrytelsene og for andre alvorlige forbrytelser mot liv, legeme og helbred. For saker som gjelder

seksuell omgang med barn er oppklaringsprosenten i de samme år omtrent dobbelt så høy. Gjelder det seksuell omgang med barn under 10 år blir ca. 60 % av sakene regnet som oppklart og for saker som gjelder seksuell omgang med barn under 14 år blir 70 – 75 % av sakene regnet som oppklart, jf. JUS 309.

Det er ikke bare 040-kodene, de positive påtaleavgjørelsene, som regner saken for oppklart i STRASAK, men også mange praktisk viktige henleggelseskoder. Det vises til redegjørelsen som følger senere over hvilke koder dette er, og hvor mange påtaleavgjørelser som er fordelt på hver enkelt kode. 2/3-deler av voldtektssakene får en påtalekode som regner saken for ikke-oppklart, det vil si at saken er henlagt på grunn av bevisets stilling eller av mangel på opplysninger om gjerningsmannen.

Oppklaringsprosenten for voldtektssakene (statistikkgruppe 1401) for årene 2001 – 2005 er ifølge den offisielle JUS 309 slik:

- 2001 – 44,2 %
- 2002 – 40,0 %
- 2003 – 34,8 %
- 2004 – 35,5 %
- 2005 – 35,3 %

Frifinnelsesprosenten for anmeldelser etter straffeloven § 192, første og annet ledd (statistikkgruppe 1401) har i årene 2001 – 2005 ligget på ca. 25 - 30 %, men med en økning til 36,0 % i 2004. Den offisielle JUS 373 med tall fra 31. desember 2004, viste en frifinnelsesprosent på 40,5, men ved å få med etterfølgende endringer er dette tallet korrigert til 36,0 %. For 2003 var frifinnelsesprosenten nede i 22,4 og for 2005 er frifinnelsesprosenten 29,2. Det antas at 2004 har vært et år med spesielt høy frifinnelsesprosent, men arbeidsgruppen kan ikke si noe om årsaken til avviket dette året. Frifinnelsesprosenten for årene 2001 – 2005 er ifølge tall innhentet i november 2006 i PAL for STRASAK JUS 371 slik:

- 2001 – 27,4 %
- 2002 – 30,6 %
- 2003 – 22,4 %
- 2004 – 36,0 %
- 2005 – 29,2 %

Selve sakstypen og bevissituasjonen tilsier en høyere frifinnelsesprosent for voldtektssaker enn for andre typer saker. Men det antas å være et forbedringspotensial for disse sakene. Til sammenligning kan nevnes at frifinnelsesprosenten for alle typer forbrytelsessaker er på ca. 7 – 8 %. For 2003 var den på 7,1 og for 2004 var den på 7,6.

Arbeidsgruppen viser til at antallet dommer, det være seg både domfellelser og frifinnelser, er høyere når man henter ut tall i ettertid via PAL for STRASAK, enn det de offisielle JUSene viser. En viser især til domfellelsene i 2003 som er på 114, hvilket er dobbelt så høyt som oppgitt i den offisielle JUS 373. Arbeidsgruppen har ved undersøkelser ikke fått annet svar på denne differansen enn at tallene i PAL for STRASAK ikke er statiske og at de korrigerte tallene som hentes ut i ettertid gir et mer korrekt bilde enn øyeblikkssituasjonen ved årsskiftet. Ved å summere alle dommene (egentlig antallet tiltaleposter som er rettskraftig avgjort), jf. tabellen foran, viser det seg at det for årene 2001 – 2005 er avsagt 144 flere dommer enn det som fremkommer av de offisielle JUSene.

I følge de offisielle JUSene er det avsagt 368 dommer, mens søket i november 2006 viser at det er avsagt til sammen 512 dommer. **Frifinnelsesprosenten er lavere enn det de offisielle JUSene viser når man legger inn endringer som har skjedd og får korrigerede tall i PAL for STRASAK, og det blir heller ikke noe åpenbart misforhold mellom antall tiltaler og antall dommer.**

- De offisielle statistikkene som hentes ut ved årsskiftet hvert år, gir et øyeblikksbilde av situasjonen akkurat da. Ved å hente ut tall på et senere tidspunkt via PAL for STRASAK får man oppdatert statistikkene med inntrådte endringer, som gir et mer korrekt bilde.
- Ca. 2/3-deler av voldtektsanmeldelsene henlegges på grunn av bevisets stilling eller på grunn av mangel på opplysninger om gjerningsmannen.
- Det er ikke bare tiltaler/siktelse som gir oppklarte saker i statistikkene. Like mange saker henlegges med begrunnelser/koder som regner saken for oppklart.
- 040-kode settes når politiadvokaten foreslår at det tas ut tiltale/siktelse og oversender saken til statsadvokaten. Men saken kan bli henlagt av statsadvokaten og det er derfor ikke slik at alle 040-koder medfører at det virkelig tas ut tiltale/siktelse.
- Det viser seg å være relativt store forskjeller mellom antall rettskraftige avgjørelser (dommer) i den offisielle JUS 373 som hentes ut ved årsskiftet og ved å hente ut korrigerede tall på et senere tidspunkt via PAL for STRASAK.

5.2 Forholdet mellom antallet oppklarte saker og de forskjellige påtaleavgjørelser for årene 2003 – 2005

Statistikk tallene i JUS 309 og JUS 322 viser at en relativt stor andel av voldtekts sakene som regnes som oppklart, ikke resulterer i påtaleavgjørelser som innebærer rettslig prøving.

JUS 309 viser antall ikke-opplarte og oppklarte saker for hvert år, oppklaringsprosent og saksbehandlingstid. Undersøkelsessaker teller ikke med.

Påtalemyndighetens påtaleavgjørelser har ulike koder i STRASAK. Noen av avgjørelsene har en kode som regner saken som oppklart (O), mens andre koder medfører at saken regnes for ikke-opplart (IO). (Noen avgjørelser trekkes ut (TU) før oppklaringsprosenten beregnes og for noen påtaleavgjørelser fremkommer koden (OT), som betyr at den tidligere har fått en 040-kode, men tallmessig er dette en mindre gruppe.)

En sak regnes som oppklart når det utferdiges forelegg, siktelse eller tiltale, dvs. en 040-kode. Fordelingen av disse **positive** påtaleavgjørelsene fremkommer i JUS 322. Men en sak regnes også som oppklart blant annet når den blir henlagt fordi anmeldtes forhold ikke er straffbart (kode 050), fordi mistenkte er under 15 år (kode 051), det er tvil om mistenktes tilregnelighet (kode 065), intet straffbart forhold bevist (kode 103) eller henlagt som åpenbart grunnløs (kode 104). Dette er mange praktisk viktige henleggelses koder som regner saken for oppklart.

Er saken henlagt på grunn av bevisets stilling (kode 058 og kode 017), henlagt på grunn av mangel på opplysninger om gjerningsmannen (kode 014), foreldet (kode 015) eller henlagt på grunn av manglende saksbehandlingsskapasitet (kode 078 og kode 025), blir oppklaringstypen definert som ikke-opplart (IO).

Oppklaringstypen (opplart/ikke-opplart) kan endre seg underveis. Oppklaringstypen settes når politiadvokaten enten selv henlegger saken eller når han sender saken til statsadvokaten og foreslår siktelse/tiltale. Ved forslag om tiltale blir saken kodet med 042-kode og saken regnes som opplart. Avgjørelsen fremkommer på JUS 309 som opplart sak og på JUS 322 som 042-kode. Dersom statsadvokaten ikke følger politiadvokatens forslag, men velger å henlegge saken (henlagt på grunn av bevisets stilling kode 058), blir oppklaringstypen endret til ikke-opplart og oppklaringskoden endret til 058, men saken har likevel tidligere fått en 042-kode. Etter statsadvokatens behandling fremkommer saken som påtaleavgjort i JUS 322 med 042-kode, men da under oppklaringstype ikke-opplarte i JUS 309. Dette kompliserer det vi kan lese ut av statistikkene i STRASAK.

I saker med flere anmeldte vil oppklaringskoden for den ene også være utslagsgivende for de andre. En sak teller som opplart dersom avgjørelsen mot en av de anmeldte i saken teller som opplart. Et konkret eksempel kan være at det er tre anmeldte i saken. Person A får en kode i 40 serien, mens person B og C får en kode som teller som IO. Saken vil da telle som opplart.

Dersom det ikke er rimelig grunn til å undersøke om det forligger et straffbart forhold, anmeldelsen fremstår som åpenbart grunnløs eller saken er stillet i bero i medhold av strpl. § 250 eller 251, blir saken trukket ut før oppklaringsprosenten regnes ut. Det er derfor ikke slik at totalen blir summen av de ikke-opplarte og de opplarte.

Arbeidsgruppen har gått igjennom alle de opplarte sakene for 2003 – 2005 og sett hvilke saksavgjørelseskoder som er benyttet. Nedenfor følger tabeller for hvert år som angir hvor mange saker for hver enkelt kode. Arbeidsgruppen har ikke hatt kapasitet til å gå inn i hver enkelt sak for å se på om kodebruken har vært korrekt. Ut fra tabelloversikten nedenfor kan det fastslås at i omtrent halvparten av de opplarte sakene har påtaleavgjørelsen vært en 040-kode (siktelse eller tiltale), mens den andre halvparten har fått henleggelseskode som også gir oppklaringstypen opplart. Det bemerkes at mange saker er henlagt med kode 103, intet straffbart forhold anses bevist. Det er saker hvor det er gjennomført en ordinær etterforskning og bevisene med særlig styrke taler mot at det er foretatt et straffbart forhold, jf. riksadvokatens rundskriv Del II-nr.3/1988.

Oppstilling over fordelingen av påtaleavgjørelser i opplarte saker for 2003 – 2005

I tabellene nedenfor er det oversikt over hvor mange saker som regnes som **opplart** for årene 2003 – 2005, sammenstilt med en oversikt for hvert enkelt år over hvilke påtaleavgjørelser som er truffet.

Tabellene fremkommer med de tall som er hentet ut etter søk i PAL for STRASAK på JUS 307 da denne gir samme tall som JUS 309, men med analysemulighet for hver enkelt sak (track-down). Tallene er hentet ut i november 2006.

Det er 241 saker i 2003, 248 saker i 2004 og 295 saker i 2005 som regnes som opplarte i de statistikkgruppene (1401 – 1403 – 1420 – 1423) arbeidsgruppen har arbeidet med. Det fremkommer i oversikten under hvordan påtaleavgjørelsene fordeler seg på hver enkelt kode.

JUS 309 i PAL for STRASAK for 2003

	Påtaleavgjorte saker			
	Totalt	Ikke oppklart	Oppklart	% Oppklart
SEKSUALFORBRYTELSE				
1401 VOLDTEKT §192,1 OG 2. LEDD	671	417	197	32,1 %
1413 FORSØK VOLDTEKT	107	78	21	21,2 %
1420 VOLDTEKT §192, 3. LEDD	46	21	21	50,0 %
1423 GROVT UAKTSOM VOLDTEKT	8	5	2	28,6 %
Sum				241

OPPKLARINGSKODER 2003 – OPPKLARTE SAKER	Antall saker
103 HENLAGT, INTET STRAFFBART FORHOLD BEVIST	77
104 HENLAGT SOM ÅPENBAR GRUNNLØS	1
159 HENLAGT FORDI MISTENKTE VAR UNDER 15 ÅR - OVERSENDT BARNEVERNET	1
41 SIKTELSE (TILSTÅELSESDOM)	3
42 TILTALEBESLUTNING	117
43 PÅTALEUNNLATELSE	1
50 HENLAGT FORDI ANMELDTES FORHOLD IKKE ER STRAFFBART	9
51 HENLAGT FORDI MISTENKTE VAR UNDER 15 ÅR	5
60 HENLAGT PÅ GRUNN AV JEVNBYRDIGHET I ALDER OG UTVIKLING	4
61 HENLAGT AV ANDRE LOVBESTEMTE GRUNNER	5
64 HENLAGT PÅ GRUNN AV MISTENKTES DØD	1
65 HENLAGT, TVIL OM GJERNINGSMANNENS TILREGNELIGHET	2
67 HENLAGT PÅ GRUNN AV FORELDELSE	8
71 HENLAGT FORDI GYLDIG PÅTALEBEGJÆRING MANGLER	1
72 HENLAGT FORDI PÅTALEBEGJÆRINGEN ER TRUKKET TILBAKE	6
SUM	241

JUS 309 i PAL for STRASAK for 2004

SEKSUALFORBRYTELSER

1401 VOLDTEKT §192,1. OG 2. LEDD
 1413 FORSØK VOLDTEKT
 1420 VOLDTEKT §192, 3. LEDD
 1423 GROVT UAKTSOM VOLDTEKT
 Sum

Påtaleavgjorte saker				
Totalt	Ikke oppklart	Oppklart	%	
			Oppklart	
727	481	210	30,4 %	
88	64	22	25,6 %	
31	18	11	37,9 %	
17	12	5	29,4 %	
		248		

OPPKLARINGSKODER 2004 – OPPKLARTE SAKER	Antall saker
103 HENLAGT, INTET STRAFFBART FORHOLD BEVIST	92
104 HENLAGT SOM ÅPENBAR GRUNNLØS	2
41 SIKTELSE (TILSTÅELSESDOM)	8
42 TILTALEBESLUTNING	103
43 PÅTALEUNNLATELSE	1
50 HENLAGT FORDI ANMELDTES FORHOLD IKKE ER STRAFFBART	19
51 HENLAGT FORDI MISTENKTE VAR UNDER 15 ÅR	7
60 HENLAGT PÅ GRUNN AV JEVNBYRDIGHET I ALDER OG UTVIKLING	1
64 HENLAGT PÅ GRUNN AV MISTENKTES DØD	2
65 HENLAGT, TVIL OM GJERNINGSMANNENS TILREGNELIGHET	2
67 HENLAGT PÅ GRUNN AV FORELDELSE	6
72 HENLAGT FORDI PÅTALEBEGJÆRINGEN ER TRUKKET TILBAKE	5
SUM	248

JUS 309 i PAL for STRASAK for 2005

Påtaleavgjorte saker

Ikke Totalt oppklart	Oppklart	% Oppklart
-------------------------	----------	---------------

SEKSUALFORBRYTELSE

1401 VOLDTEKT §192, 1. OG 2. LEDD	778	503	244	32,7 %
1413 FORSØK VOLDTEKT	96	74	20	21,3 %
1420 VOLDTEKT §192, 3. LEDD	45	20	25	55,6 %
1423 GROVT UAKTSOM VOLDTEKT	9	3	5	62,5 %
Sum			294	

OPPKLARINGSKODER 2005 – OPPKLARTE SAKER	Antall saker
103 HENLAGT, INTET STRAFFBART FORHOLD BEVIST	79
104 HENLAGT SOM ÅPENBAR GRUNNLØS	5
108 HENLAGT FORDI PÅTALEBEGJÆRINGEN ER FOR SENT FREMSATT	1
159 HENL. FORDI MISTENKTE VAR UNDER 15 ÅR - OVERSENDT BARNEVERNET	1
40 FORELEGG	2
41 SIKTELSE (TILSTÅELSESDOM)	6
42 TILTALEBESLUTNING	164
50 HENLAGT FORDI ANMELDTES FORHOLD IKKE ER STRAFFBART	13
51 HENLAGT FORDI MISTENKTE VAR UNDER 15 ÅR	4
60 HENLAGT PÅ GRUNN AV JEVNBYRDIGHET I ALDER OG UTVIKLING	1
61 HENLAGT AV ANDRE LOVBESTEMTE GRUNNER	3
64 HENLAGT PÅ GRUNN AV MISTENKTES DØD	2
67 HENLAGT PÅ GRUNN AV FORELDELSE	10
71 HENLAGT FORDI GYLDIG PÅTALEBEGJÆRING MANGLER	1
72 HENLAGT FORDI PÅTALEBEGJÆRINGEN ER TRUKKET TILBAKE	1
73 PROSESSØKONOMISK PÅTALEUNNLATELSE	1
SUM	294

JUS 322 viser fordelingen av de **positive** påtaleavgjørelsene, det vil si fordeling av 040-koder (forelegg kode 040, siktelse kode 041, tiltale kode 042, påtaleunnløst kode 043, konfliktråd kode 044). JUS 320 serien viser saken sin påtalekode (40-44). Dette er den første påtalekoden som kommer mot en av de anmeldte. En konkret sak har for eksempel 5 anmeldte. Person A får kode 040, person B - E får kode 042. Det er kode 040 som vil vises på saken. JUS 320 er derfor ikke enkel å sammenligne opp mot de andre JUS-seriene.

Oppstilling over fordelingen av 040-koder for 2003 - 2005

Det er to tabeller for hvert år i oppstillingen nedenfor. Den første tabellen er en oversikt over hvor mange **positive påtaleavgjørelser** som er truffet i disse årene fordelt på de forskjellige 040-koder. Tabellen sier ikke noe om hva som har skjedd videre med sakene, jf. det som tidligere er forklart om at det er politiadvokatens forslag om tiltale til statsadvokaten som setter 040-koden, men statsadvokaten kan eksempelvis beslutte henleggelse på grunn av bevisets stilling.

For 2003 er det truffet 178 positive påtaleavgjørelser, i 2004 er det truffet 140 og i 2005 er det truffet 235 i de statistikkgruppene vi har undersøkt. Arbeidsgruppen bemerker at det i kolonnen for påtaleavgjørelse er registrert både forelegg (040-kode) og påtaleunntatelse (043-kode), hvilket må bero på en eller annen feil/feilføring.

Den andre oversikten viser hvordan 040-kodene i den første oversikten fordeler seg med hensyn til både påtaleavgjørelse, oppklaringstype og de forskjellige oppklaringskoder.

Tabellene fremkommer med de tall som er hentet ut etter søk i PAL for STRASAK på JUS 320 da denne gir samme tall som JUS 322, men med analysemulighet for hver enkelt sak (track-down). Tallene er hentet ut i november 2006.

JUS 322 i PAL for STRASAK for 2003

SEKSUALFORBRYTELSE

1401 VOLDTEKT §192, 1. OG 2. LEDD
 1413 FORSØK VOLDTEKT
 1420 VOLDTEKT §192, 3. LEDD
 1423 GROVT UAKTSOM VOLDTEKT
 Sum 040 – koder = 178

Påtaleavgjorte saker

040	041	042	043	044
	5	9	131	1
	1	1	18	
		1	10	
			1	

PÅTALEAVGJØRELSE	OPPKLARINGSTYPE	OPPKLARINGSKODE	Antall saker
40 Forelegg	Ikke oppklart	058 - Henlagt på grunn av bevisets stilling	6
41 Siktelse (tilståelsesdom)	Ikke oppklart	058 - Henlagt på grunn av bevisets stilling	5
42 Tiltalebeslutning	Ikke oppklart	058 - Henlagt på grunn av bevisets stilling	31
41 Siktelse (tilståelsesdom)	Oppklart	41 Siktelse (tilståelsesdom)	2
41 Siktelse (tilståelsesdom)	Oppklart	103 Henlagt, intet straffbart forhold bevist	1
41 Siktelse (tilståelsesdom)	Oppklart	42 Tiltalebeslutning	1
42 Tiltalebeslutning	Oppklart	42 Tiltalebeslutning	118
42 Tiltalebeslutning	Oppklart	103 Henlagt, intet straffbart forhold bevist	2
42 Tiltalebeslutning	Oppklart	060 Henlagt på grunn av jevnbyrdighet i alder og utvikling	1
41 Siktelse (tilståelsesdom)	Oppklart tidligere ved hjelp 40-kodene	84 Ubetinget dom og erstatningsbetaling	1
41 Siktelse (tilståelsesdom)	Oppklart tidligere ved hjelp 40-kodene	98 Betinget dom og erstatningsbetaling	1
42 Tiltalebeslutning	Oppklart tidligere ved hjelp 40-kodene	84 Ubetinget dom og erstatningsbetaling	3
42 Tiltalebeslutning	Oppklart tidligere ved hjelp 40-kodene	168 Dom på forvaring og erstatningsbetaling	2
42 Tiltalebeslutning	Oppklart tidligere ved hjelp 40-kodene	89 Dom på frifinnelse	3
SUM			178

JUS 322 i PAL for STRASAK for 2004

Påtaleavgjorte saker				
040	041	042	043	044
	1	12	99	2
		2	8	
			11	
			5	

SEKSUALFORBRYTELSE

1401 VOLDTEKT §192, 1. OG 2. LEDD

1413 FORSØK VOLDTEKT

1420 VOLDTEKT §192, 3. LEDD

1423 GROVT UAKTSOM VOLDTEKT

Sum 040 – koder = 140

PÅTALEAVGJØRELSE	OPPKLARINGSTYPE	OPPKLARINGSKODE	Antall saker
40 Forelegg	Ikke oppklart	058 Henlagt på grunn av bevisets stilling	1
41 Siktelse (tilståelsesdom)	Ikke oppklart	058 Henlagt på grunn av bevisets stilling	7
42 Tiltalebeslutning	Ikke oppklart	058 Henlagt på grunn av bevisets stilling	36
41 Siktelse (tilståelsesdom))	Oppklart	41 Siktelse (tilståelsesdom)	6
42 Tiltalebeslutning	Oppklart	42 Tiltalebeslutning	83
42 Tiltalebeslutning	Oppklart	103 Henlagt intet straffbart forhold anses bevist	1
42 Tiltalebeslutning	Oppklart	41 Siktelse (tilståelsesdom)	1
43 Påtaleunntatelse	Oppklart	43 Påtaleunntatelse	2
41 Siktelse (tilståelsesdom))	Oppklart tidligere ved hjelp 40-kodene	84 Ubetinget dom og erstatningsbetaling	1
42 Tiltalebeslutning	Oppklart tidligere ved hjelp 40-kodene	84 Ubetinget dom og erstatningsbetaling	1
42 Tiltalebeslutning	Oppklart tidligere ved hjelp 40-kodene	92 Betinget dom og bot	1
TOTALT			140

JUS 322 i PAL for STRASAK for 2005

Påtaleavgjorte saker				
040	041	042	043	044
	1	9	185	
	1	3	9	
			22	
			5	

SEKSUALFORBRYTELSE

1401 VOLDTEKT §192, 1. OG 2. LEDD

1413 FORSØK VOLDTEKT

1420 VOLDTEKT §192, 3. LEDD

1423 GROVT UAKTSOM VOLDTEKT

Sum 040 – koder = 235

PÅTALEAVGJØRELSE	OPPKLARINGSTYPE	OPPKLARINGSKODE	Antall saker
40 Forelegg	Ikke oppklart	058 Henlagt på grunn av bevisets stilling	1
41 Siktelse (tilståelsesdom)	Ikke oppklart	058 Henlagt på grunn av bevisets stilling	8
42 Tiltalebeslutning	Ikke oppklart	058 Henlagt på grunn av bevisets stilling	44
40 Forelegg	Oppklart	40 Forelegg	1
41 Siktelse (tilståelsesdom))	Oppklart	41 Siktelse (tilståelsesdom)	4
42 Tiltalebeslutning	Oppklart	42 Tiltalebeslutning	167
42 Tiltalebeslutning	Oppklart	40 Forelegg	1
42 Tiltalebeslutning	Oppklart	41 Siktelse (tilståelsesdom)	2
42 Tiltalebeslutning	Oppklart tidligere ved hjelp 40-kodene	115 Dels ubetinget, dels betinget dom og erstatningsbetaling	1
42 Tiltalebeslutning	Oppklart tidligere ved hjelp 40-kodene	158 Dom på frifinnelse og erstatningsbetaling	1
42 Tiltalebeslutning	Oppklart tidligere ved hjelp 40-kodene	168 Dom på forvaring og erstatningsbetaling	1
42 Tiltalebeslutning	Oppklart tidligere ved hjelp 40-kodene	80 Ubetinget dom	1
42 Tiltalebeslutning	Oppklart tidligere ved hjelp 40-kodene	84 Ubetinget dom og erstatningsbetaling	2
42 Tiltalebeslutning	Oppklart tidligere ved hjelp 40-kodene	89 Dom på frifinnelse	1
SUM			235

Merknader

I de første radene i tabellene hvor det er angitt positiv påtaleavgjørelse, oppklaringstypen er ”ikke-oppklart” og oppklaringskoden er 058 henlagt på grunn av bevisets stilling, er det grunn til å tro at politiadvokaten først har innstilt på positiv påtaleavgjørelse, men at saken senere har blitt henlagt av statsadvokaten. Da endres oppklaringstypen, men ikke koden for påtaleavgjørelse. Den endelige oppklaringskoden blir kode 058 henlagt på grunn av bevisets stilling. Saken fremkommer først på JUS 309 som oppklart når den positive påtaleavgjørelsen settes, mens den til slutt fremkommer under ikke-oppklart som følge av 058-koden.

5.3 Forholdet mellom antall tiltaler og antall dommer for årene 2003 - 2005

Tabellene under er basert på tall hentet i PAL for STRASAK JUS 371 og viser antallet tiltaleposter som har fått rettskraftig avgjørelse. JUS 371 i PAL for STRASAK tilsvarende de offisielle tallene i JUS 373. Tallene er innhentet i slutten av november 2006. **Med de korrigerede tallene er det ikke et slikt misforhold mellom tiltaler og dommer som det kan se ut som ved å se på de offisielle JUS'en fra hvert årsskifte.** Dette er omhandlet foran under avsnittet som beskriver utviklingen for disse sakene. Antallet tiltaleposter som

er rettskraftig avgjort i 2003 er på 182 poster, i 2004 på 110 poster og i 2005 på 139 poster. Antallet dommer er noe lavere fordi samme person kan ha fått dom for to eller tre voldtekter, men tallmessig utgjør dette en liten del.

Mange av voldtektsanmeldelsene som får 040-kode ett år, vil få rettskraftig dom det neste. Noen får selvfølgelig også dom samme året. Sakene på JUS 322 for et år er derfor ikke de samme som kan leses ut fra JUS 373 tilsvarende år. JUS 373 forteller hvor mange domfellelser/frifinnelser som er innenfor et år, dvs. datoen for når 020-koden blir satt. 020-koden er den som gjør at saken blir satt til avgjort i BL og STRASAK.

JUS 371 i PAL for STRASAK for 2003

SEKSUALFORBRYTELSE

1401 VOLDTEKT (§ 192, 1. OG 2. LEDD)
 1413 FORSØK PÅ VOLDTEKT
 1420 VOLDTEKT (§ 192, 3. LEDD)
 1423 GROVT UAKTSOM VOLDTEKT

Sum domfellelser og frifinnelser = 182

Antall Domfellelser	Antall Fri-finnelser	% Fri-finnelser
114	33	22,4 %
15	3	16,7 %
13	2	13,3 %
1	1	50,0 %

Oppsummering 2003

JUS 309- Oppklarte saker	JUS 322 – 040-koder	JUS 371 Domfellelser/frifinnelser
241	178	143/39 – totalt 182

JUS 371 i PAL for STRASAK for 2004

SEKSUALFORBRYTELSE

1401 VOLDTEKT (§192, 1. OG 2. LEDD)
 1413 FORSØK PÅ VOLDTEKT
 1420 VOLDTEKT (§192, 3. LEDD)

Sum domfellelser og frifinnelser = 110

Antall Domfellelser	Antall Fri-finnelser	% Fri-finnelser
55	31	36,0 %
11	3	21,4 %
8	2	20,0 %

Oppsummering 2004

JUS 309- Oppklarte saker	JUS 322 – 040-koder	JUS 371 Domfellelser/frifinnelser
248	140	74/36 – totalt 110

JUS 371 i PAL for STRASAK for 2005

SEKSUALFORBRYTELSE

1401 VOLDTEKT (§ 192, 1. OG 2. LEDD)

1413 FORSØK PÅ VOLDTEKT

1420 VOLDTEKT (§ 192, 3. LEDD)

1423 GROVT UAKTSOM VOLDTEKT

Sum domfellelser og frifinnelser = 139

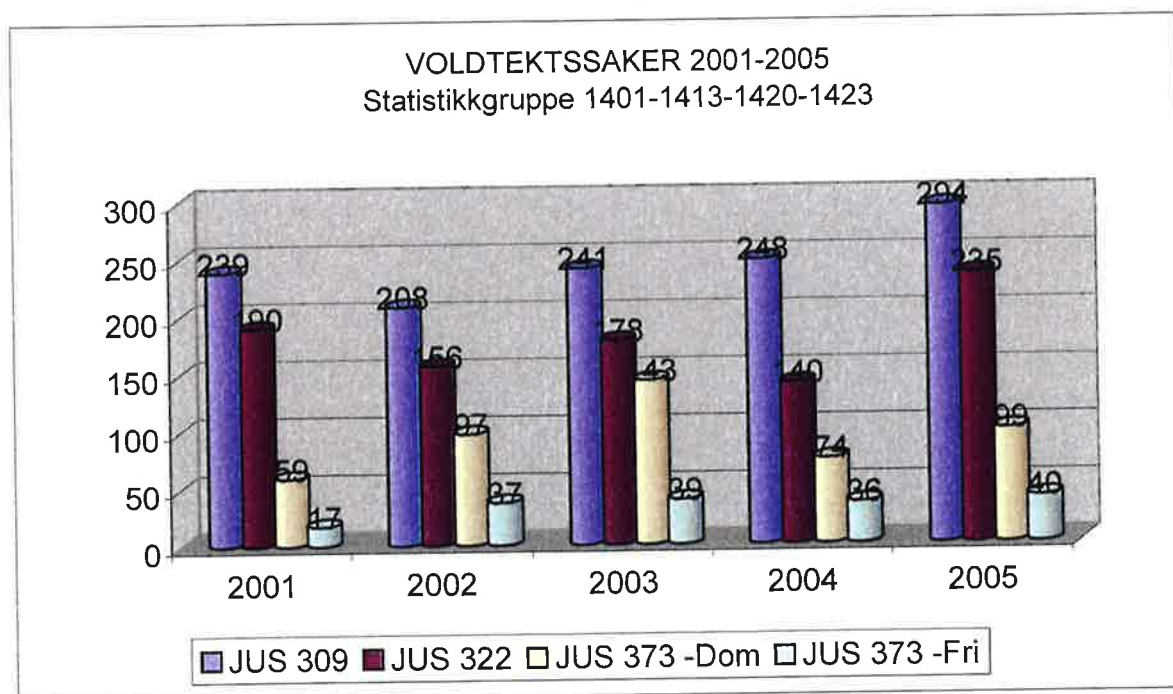
Antall Domfellelser	Antall Fri-finnelser	% Fri-finnelser
75	31	29,2 %
5	1	16,7 %
15	6	28,6 %
4	2	33,3 %

Oppsummering 2005

JUS 309- Oppklarte saker	JUS 322 – 040-koder	JUS 371 Domfellelser/frifinnelser
294	235	99/40 – totalt 139

Tabellen under viser en samlet oversikt pr. år for de forskjellige JUSene 309 (anmeldelser med oppklaringstypen oppklart), 322 (040-koder) og 373 (domfellelser og frifinnelser).

Tallene er hentet ut fra PAL for STRASAK i november 2006.

6. GJENNOMGANG AV SAKER FRA 2003 – 2005

6.1 Kriterier for valg av saker

Det vises til mandatet, inntatt i pkt. 2.1 og 8.1

Ved oppstart av arbeidet på nyåret 2006, valgte arbeidsgruppen – i tillegg til saker fra årene 2003 og 2004 - å medta frifinnende dommer for hele 2005.

En valgte også å ta med domfellelser fra følgende politidistrikt for samme tidsrom:

- Østfinnmark
- Helgeland
- Rogaland
- Vestfold
- Søndre Buskerud
- Gudbrandsdal

Dette valgte arbeidsgruppen å gjøre for antatt å få et best mulig sammenlikningsgrunnlag når kvaliteten på påtalearbeidet skulle vurderes. Hensikten var å se om det var påfallende forskjeller mellom de sakene som endte med frifinnelse, og de som endte med domfellelse.

6.2. Utarbeidelse av kvalitetssikringsskjema for gjennomgang av sakene

Samtlige politidistrikt ble, med frist til 15. mars 2006, bedt om å innsende samtlige frifinnende dommer fra de aktuelle årene.

De nevnte 6 politidistrikt ble i tillegg bedt om sende inn domfellelsene for samme tidsrom.

Sakstypen som ble bedt innsendt var samtlige frifinnelser/domfellelser tilknyttet straffeloven § 192 – inklusiv forsøkshandlinger, og grov uaktsom voldtekt.

Det innkam totalt 125 saker. Av disse ble 99 saker valgt som grunnlag for kvalitetsvurderingene. At ikke samtlige ble gjennomgått skyldtes eksempelvis at det var flere fornærmede, eller at voldtekten var i kombinasjon med annen alvorlig kriminalitet.

Arbeidsgruppens kvalitetssikringsskjema ble benyttet ved gjennomgang av sakene, se vedlegg 8.4. I tillegg til de vurderingskriterier som der er nevnt, ble sakene i ettertid gjennomgått på ny for å se i hvilken grad det forelå erkjennelse av straffeskyld.

Det var arbeidskrevende å gjennomgå sakene, og arbeidsgruppen erfarte at dette tok betydelig lengre tid enn først antatt.

6.3 Arbeidsgruppens merknader til utvalgte temaer fra de gjennomgåtte sakene

Av de 99 sakene endte 63 med frifinnelse og 36 med domfellelse.

6.3.1 Tidsbruk

Arbeidsgruppen har undersøkt tidsbruken i alle sakene vi hadde til gjennomgang. Vi ønsket å finne ut om det var noen forskjeller på de sakene som endte med frifinnelse (63 saker) og de som endte med domfellelse (36 saker). Vi undersøkte blant annet følgende intervaller:

1. tid fra straffbar handling til anmeldelse
2. tid fra anmeldelse til tiltale
3. den totale tidsbruken

6.3.1.1 Tid fra straffbar handling til anmeldelse

Tid fra straffbar handling til anmeldelse	Frifinnelse	Domfellelse
Umiddelbart, innen 24 timer	23 saker	12 saker
Snart, fra 1 - 10 døgn	26 saker	20 saker
Senere, mer enn 10 døgn etter handling	14 saker	4 saker

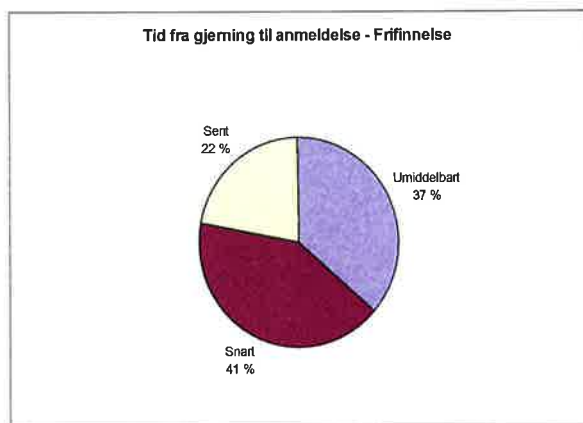

Diagram nr 1

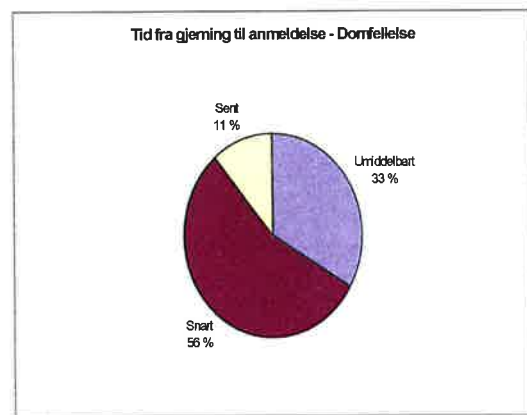

Diagram nr 2

Ved frifinnelsesdommene var 23 saker anmeldt innen 24 timer, 26 saker innen de 10 første døgn, mens 14 saker var anmeldt senere.

I domfellelsene var 12 saker anmeldt innen 24 timer, 20 saker innen de 10 første døgn, mens 4 saker var anmeldt senere.

Anmeldelsene i de 63 frifinnelsesdommene var i 22 % av sakene inngitt senere enn 10 døgn etter overgrepet, tilsvarende for domfellelser var 11 %.

6.3.1.2 Tid fra anmeldelse til tiltale

	Frifinnelse	Frifinnelse %	Domfellelse	Domfellelse %
Under 100 dager	9 saker	14	6 saker	17
Mellom 100 og 300 dager	28 saker	44	21 saker	58
Over 300 dager	26 saker	41	9 saker	25

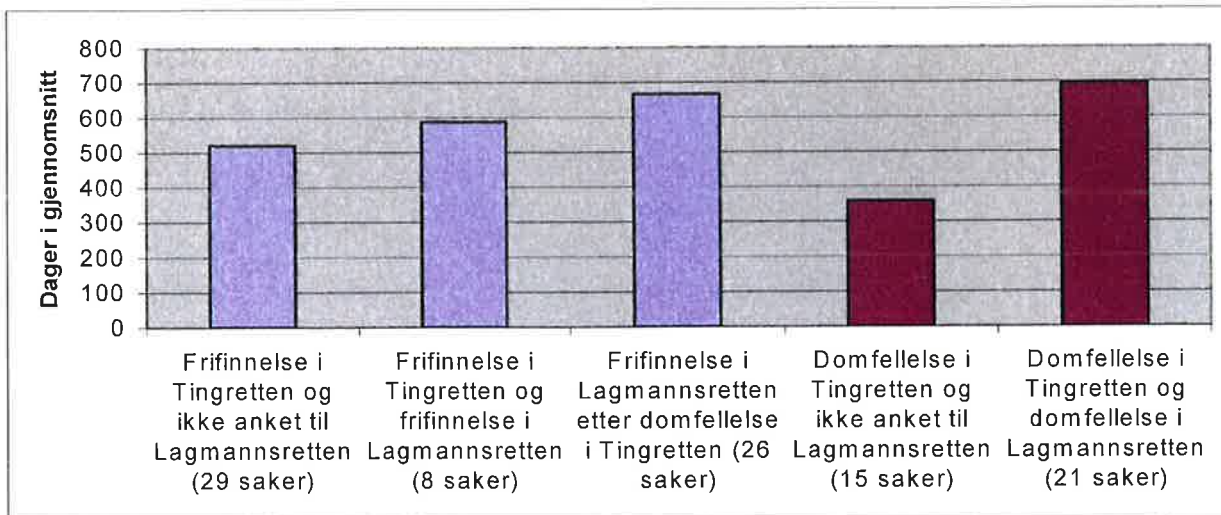
De fleste tiltaler tas ut i tidsrommet 100 – 300 dager etter anmeldelse. I mange av frifinnelsene, hele 41 % av sakene, gikk det mer enn 300 dager før tiltale ble tatt ut. Dette kan tyde på at det i saker hvor det tar over 300 dager å få avgjort tiltalespørsmålet oftere vil bli frifinnelse.

Det er en belastning for de involverte når det tar bortimot et års tid før det foreligger en påtaleavgjørelse. At det tar lang tid kan bety at selve saken er vanskelig og at etterforskingen er omfattende. En medvirkende årsak kan også være at dette er saker hvor det er nødvendig å innhente sakkyndighet fra andre yrkesgrupper. Ventetid på uttalelser fra lege, psykolog og annet fagpersonell er kjent, og etterforsker eller jurist bør vurdere om slike uttalelser kan purres på etter en tid. Den lange saksbehandlingstiden kan for øvrig også skyldes at det brukes for lite ressurser og at sakene ikke har nødvendig prioritet hos politi og påtalemyndighet.

6.3.1.3 Den totale tidsbruken

Frifinnelser	Antall saker	Mest	Minst	Gjennomsnitt
Saker med frifinnelse i tingretten (og) som ikke ble anket til lagmannsretten	29 saker	1126 dager	132 dager	520 dager
Saker med frifinnelse i tingretten og frifinnelse i lagmannsretten	8 saker	967 dager	430 dager	587 dager.
Saker med frifinnelse i lagmannsretten og domfellelse i tingretten	26 saker	1270 dager	267 dager	666 dager

Domfellelser	Antall saker	Mest	Minst	Gjennomsnitt
Saker med domfellelse i tingretten (og) som ikke ble anket til lagmannsretten	15 saker	836 dager	209 dager	359 dager
Saker med domfellelse i tingretten og domfellelse i lagmannsretten	21 saker	1229 dager	159 dager	697 dager

Den gjennomsnittlige korteste saksbehandlingstiden, dvs. tiden fra anmeldelse til endelig pådømmelse, ble brukt på de 15 domfellelsene i tingretten som ikke ble anket til lagmannsretten. Den gjennomsnittlige tiden for disse sakene var på 359 dager, og dette var åpenbart saker hvor bevisene var klare.

Gjennomsnittlig tidsbruk for øvrige sakene vi gjennomgikk, uansett frifinnelser eller domfellelser, var på mer enn 500 dager og helt opp mot 700 dager.

Det er ikke vesentlige forskjeller på den totale tidsbruken i frifinnelsene og domfellelsene, bortsett fra de nevnte 15 tingrettsdommene.

Den totale tidsbruken fra anmeldelse til rettskraftig dom er svært lang. Det gjelder både de sakene som får sin endelige avgjørelse i tingretten og de som ankes til lagmannsretten.

Vedrørende saker som ble anket til lagmannsrett kan man konstatere følgende:

Av de totalt 99 sakene vi gjennomgikk, ble 55 anket til lagmannsrett.

Av disse var det 8 saker som endte med frifinnelse i tingretten og som påtalemyndigheten anket til lagmannsretten.

Samtlige av disse sakene endte med frifinnelse også i lagmannsretten.

Dette kan tyde på at det ikke er formålstjenlig å anke saken når tingretten har avsagt dom på frifinnelse.

Av de resterende 47 ankesakene, hvor det først ble domfellelse i tingretten, endte 26 saker med frifinnelse i lagmannsretten og 21 saker med domfellelse.

Av de aktuelle 47 sakene endte således 55 % med frifinnelse i lagmannsretten

På bakgrunn av dette tallmaterialet legger arbeidsgruppen til grunn at det i de sakene som ankes, er en relativt stor sjans (55 %) for å bli frifunnet i lagmannsretten selv om man er domfelt i tingretten.

6.3.2 Rettsmedisinsk undersøkelse

	Frifinnelse	Domfellelse
Ja	43	20
Nei	20	16

Kommentar:

Det konstateres at det er blitt gjennomført rettsmedisinske undersøkelser i de fleste saker hvor anmeldelse var inngitt kort tid etter hendelsen. Kvaliteten på de medisinske undersøkelsene har vært høyst varierende. I noen av sakene ble de fornærmede undersøkt ved voldtektsmottak av personell med høy kompetanse, mens i enkelte andre saker ble undersøkelsene gjennomført av en vakthavende lege uten spesialkompetanse.

Arbeidsgruppen registrerer at utfyllingen av sporsikringsjournalen har vært av variabel kvalitet. Det ser ikke ut til å være en enhetlig praksis for hvordan skjemaet skal fylles ut, og som eksempel kan nevnes at det i noen skjemaer var satt en strek over hele felter, i andre skjemaer var det skrevet "vet ikke" eller "prøve ikke tatt" som forklaring på de felter som ikke var fylt ut.

Vi er kjent med at flere i det medisinske fagmiljøet, blant annet professor Kari Ormstad, har påpekt et behov for å revidere sporsikringsjournalen. Det er allerede foreslått konkrete endringer, blant annet å gjøre journalen elektronisk. Arbeidsgruppen håper dette arbeidet med endringer av sporsikringsjournalen sluttføres, og tiltrer spesielt forslaget om en elektronisk versjon.

Når politiet mottar skjemaer eller uttalelser fra behandlende lege eller annet helsepersonell, bør etterforsker gjennomgå det mottatte materialet nøye. Ved mangelfull utfylling eller uklarheter bør det – i samarbeid med ansvarlig jurist - vurderes om et mandat skal utformes om hva man ønsker en nærmere forklaring på og eventuelt utdyping av.

Selv om man i voldtektssakene ofte får forklaringer fra siktede om at seksuell omgang har funnet sted, men at den har vært frivillig, vil en grundig medisinsk undersøkelse av den siktede kunne være et viktig etterforskingsskritt i flere saker. Utvidet prøve med henblikk på eventuelt ruspåvirkning kan gi viktig informasjon i saken, det samme vil merker og sår på kroppen påført av fornærmede kunne være.

Rettsmedisinske funn:

	Frifinnelse	Domfellelse
Ja	29 saker	18 saker
Nei	34 saker	18 saker

Kommentar:

Det er ingen påfallende forskjeller i fordeling mellom frifinnelser og domfellelser i relasjon til medisinske funn, men det er likevel grunn til å anta at frifinnelsesprosenten ville vært enda høyere dersom det ikke var gjort noe funn.

Slik bevistemaet ofte er i voldtektssaker, er det de rettsmedisinske funn som kan indikere bruk av vold som kan ha avgjørende betydning, og i mindre grad de funn som viser

seksuell kontakt. Se øvrige kommentarer vedrørende DNA og tiltaltes erkjennelse av tilstedeværelse og seksuell kontakt, se pkt. 6.3.11

Kun i halvparten av sakene hvor det er gjennomført rettsmedisinsk undersøkelse ble disse forelagt Den Rettsmedisinske kommisjon, noe arbeidsgruppen oppfatter som et pålegg.

6.3.3 Åstedsundersøkelse

	Frifinnelse	Domfellelse
Ja	34	20
Nei	29	16

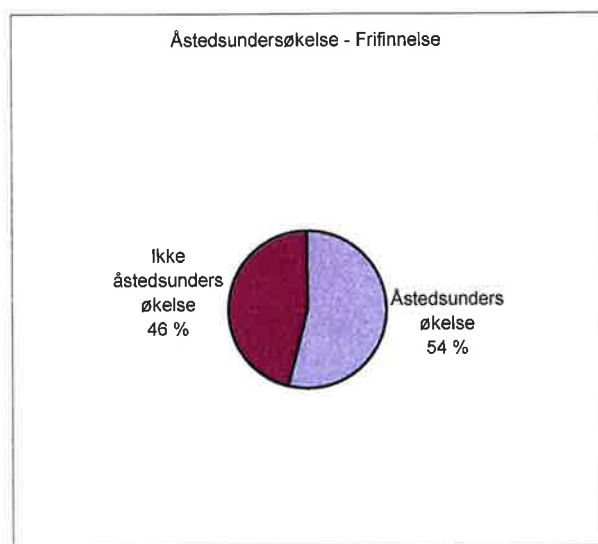

Diagram nr 4

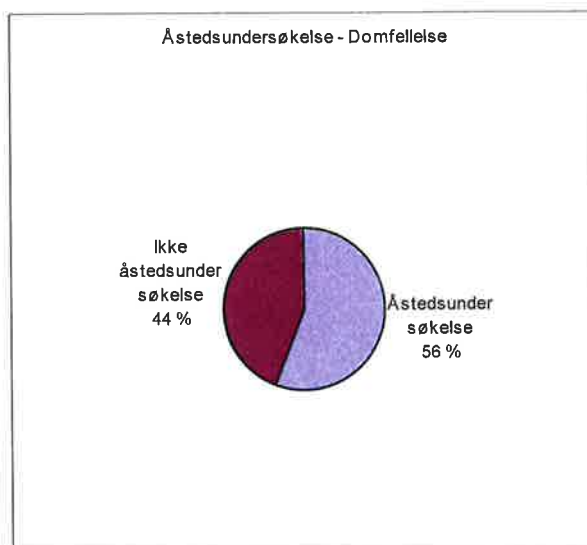

Diagram nr 5

Kommentar:

I noe over halvparten av de sakene er det gjennomført åstedsundersøkelse. Dette gjelder i hovedsak voldtektene som anmeldes relativt raskt, og hvor muligheten for å sikre tekniske spor anses som gode.

Arbeidsgruppen har merket seg at det i flere av sakene hvor siktede har forklart at den seksuelle omgang var frivillig, ikke er gjennomført åstedsundersøkelse, selv om den anmeldte voldtekten skal ha skjedd kort tid i forveien.

Denne vurderingen kan være feil da et åsted - uansett siktetes forklaring - vil kunne gi informasjon til saken som kan ha stor betydning, og tilleggsinformasjon, som eksempelvis situasjonsspor*, kan være avgjørende for hvordan de involvertes forklaringer forstås og vurderes.

* Et situasjonsspor kan eksempelvis være en veltet stol, en knust gjenstand eller lignende.

6.3.4 Tvangsmidler

Pågrepelse

	Frifinnelse	Domfellelse
Ja	41	30
Nei	22	6

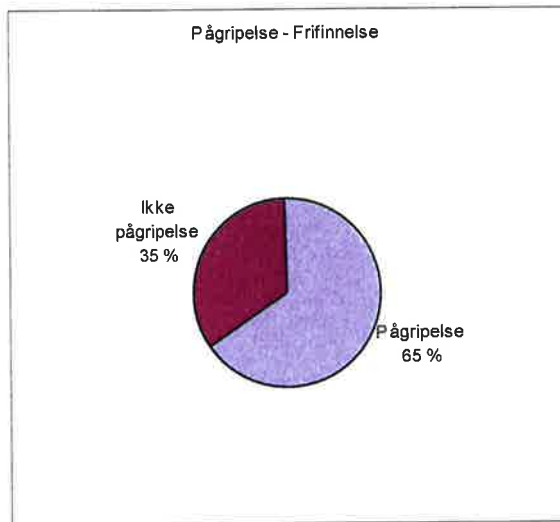

Diagram nr 6

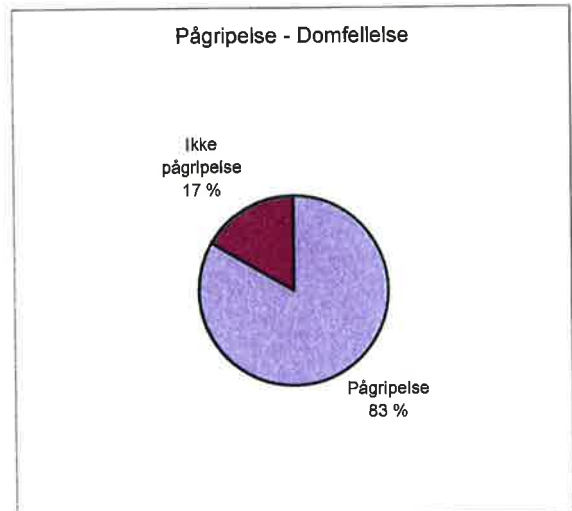
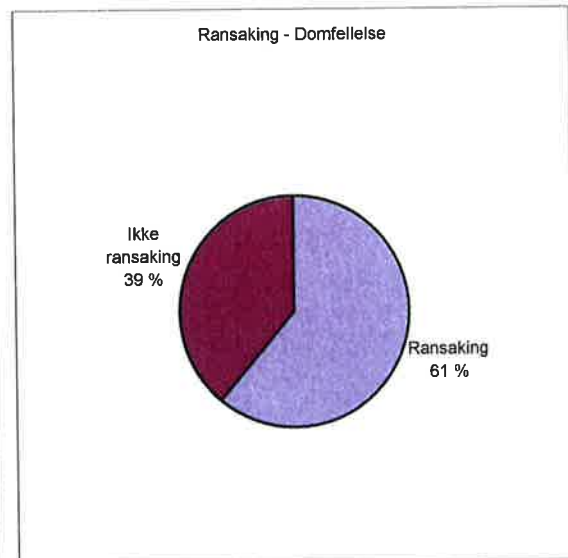
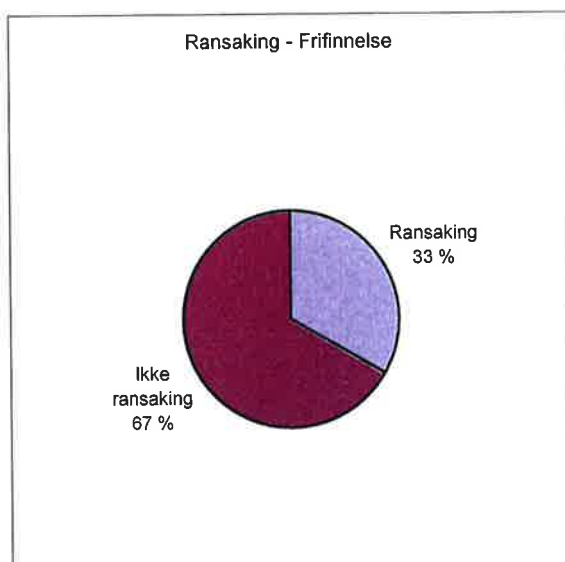

Diagram nr 7

Ransaking

	Frifinnelse	Domfellelse
Ja	21	22
Nei	42	14

Beslag

	Frifinnelse	Domfellelse
Ja	34	27
Nei	29	9

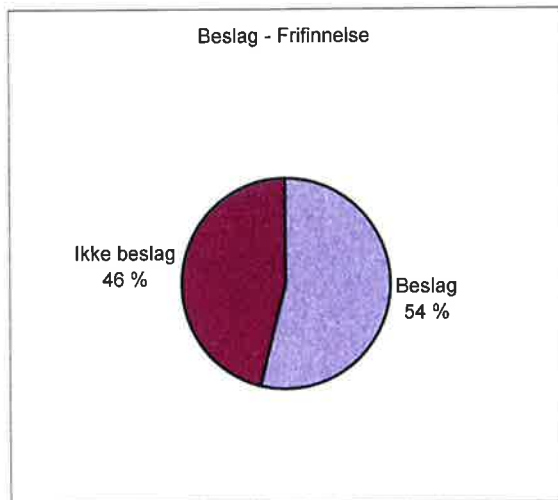

Diagram nr 10

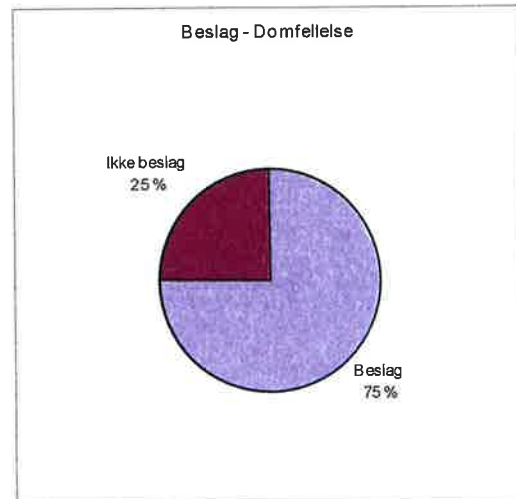

Diagram nr 11

Kommentar:

I 71 av sakene har siktede vært pågrepet, i 32 saker har det vært gjennomført ransaking, og i 61 av de 99 gjennomgåtte sakene har det vært gjort beslag. Det bør nevnes at sikring av fornærmede og eventuelt siktedes klær føres som beslag, og at det relativt høye tallet preges av at dette stort sett gjøres i forbindelse med de medisinske undersøkelsene.

I saker hvor bevisbedømmelsen i stor grad bygger på en troverdighetsvurdering, vil såkalte støttebevis være av svært stor betydning. Eventuelle funn ved en åstedsundersøkelse eller ransaking, sikring av elektroniske spor og avhør av vitner, som minst mulig påvirket av siktede, fornærmede eller andre vitner i saken kan forklare seg om forhold knyttet til den anmeldte hendelsen, er noen eksempler på dette.

Hva som er grunnen til at det kun i ca. 1/3 av sakene gjennomføres ransaking hos siktede, vites ikke. Arbeidsgruppen anbefaler at det i større grad vurderes om en ransaking bør gjennomføres, for derigjennom mulig å kunne gi et mer utfyllende inntrykk av saken og siktede.

Funn av unormalt mye og/eller grov pornografi kan gi et bilde av siktedes "interesseområde". Videre vil fotografier, notater og lignende kunne knytte ham til fornærmede på en annen måte enn han selv har forklart. Dette vil være viktige støttebevis i saken.

6.3.5 Status mellom fornærmede og siktede

Status mellom siktet – fornærmet

	Frifinnelse	Domfellelse
Tidligere kjent – kortvarig	22	8
Tidligere kjent – familie	24	11
Tidligere samboere, separert, kjæresten eller gift	6	8
Samboere eller gift	6	1
Ikke tidligere kjent	5	8

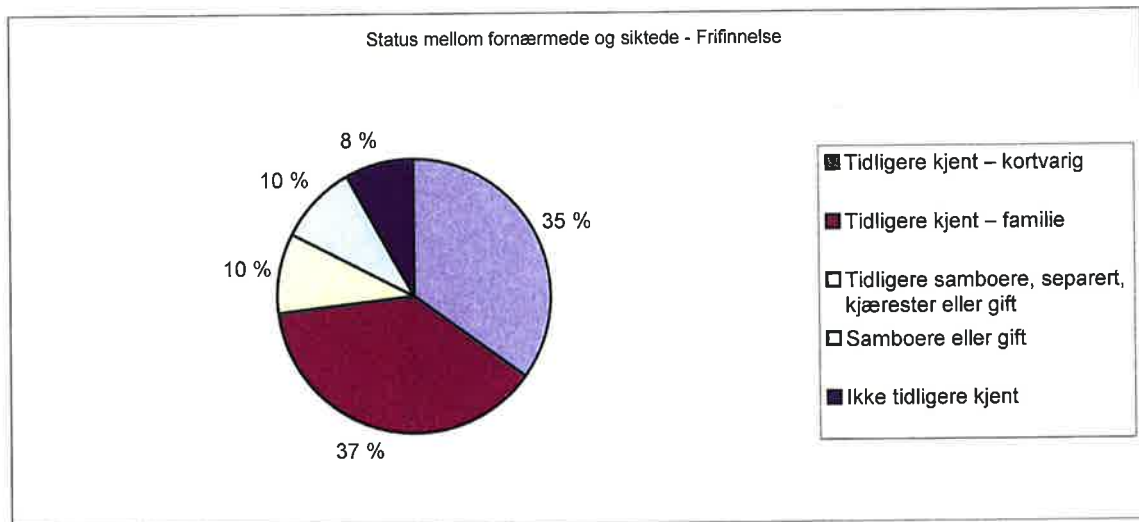

Diagram nr 12

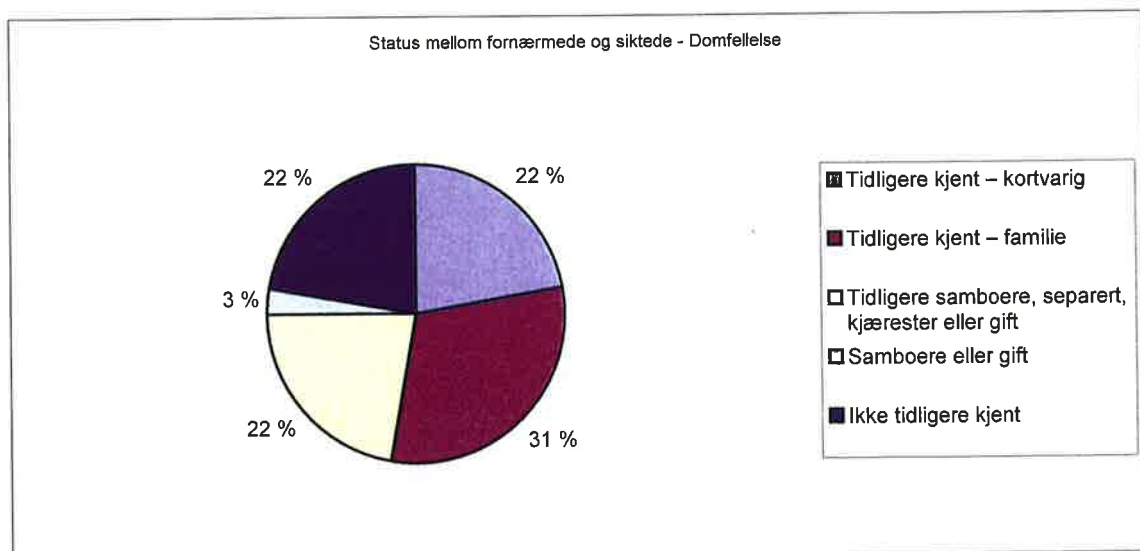

Diagram nr 13

Kommentar:

Av de 99 sakene som er gjennomgått av arbeidsgruppen, fremkommer det at fornærmede og siktede i de aller fleste saker har kjent hverandre mer eller mindre godt fra tidligere.

Kun i 5 av de sakene som endte med frifinnelse var de ukjente for hverandre.

Det er vanskelig å trekke entydige konklusjoner av tallene, men mye tyder på at forutgående kjæresteforhold, ekteskap, samboerskap osv, øker sjansen for frifinnelse. Det er viktig å være seg dette bevisst under etterforskningen slik at relasjonene mellom de to belyses best mulig.

6.3.6 Gjerningssted

	Frifinnelse	Frifinnelse i %	Domfellelse	Domfellelse i %
Fornærmedes hjem	12	19	11	30,6
Offentlig sted	14	22,2	13	36,1
Privat hjem	15	23,8	6	16,7
Siktedes hjem	22	34,9	6	16,7

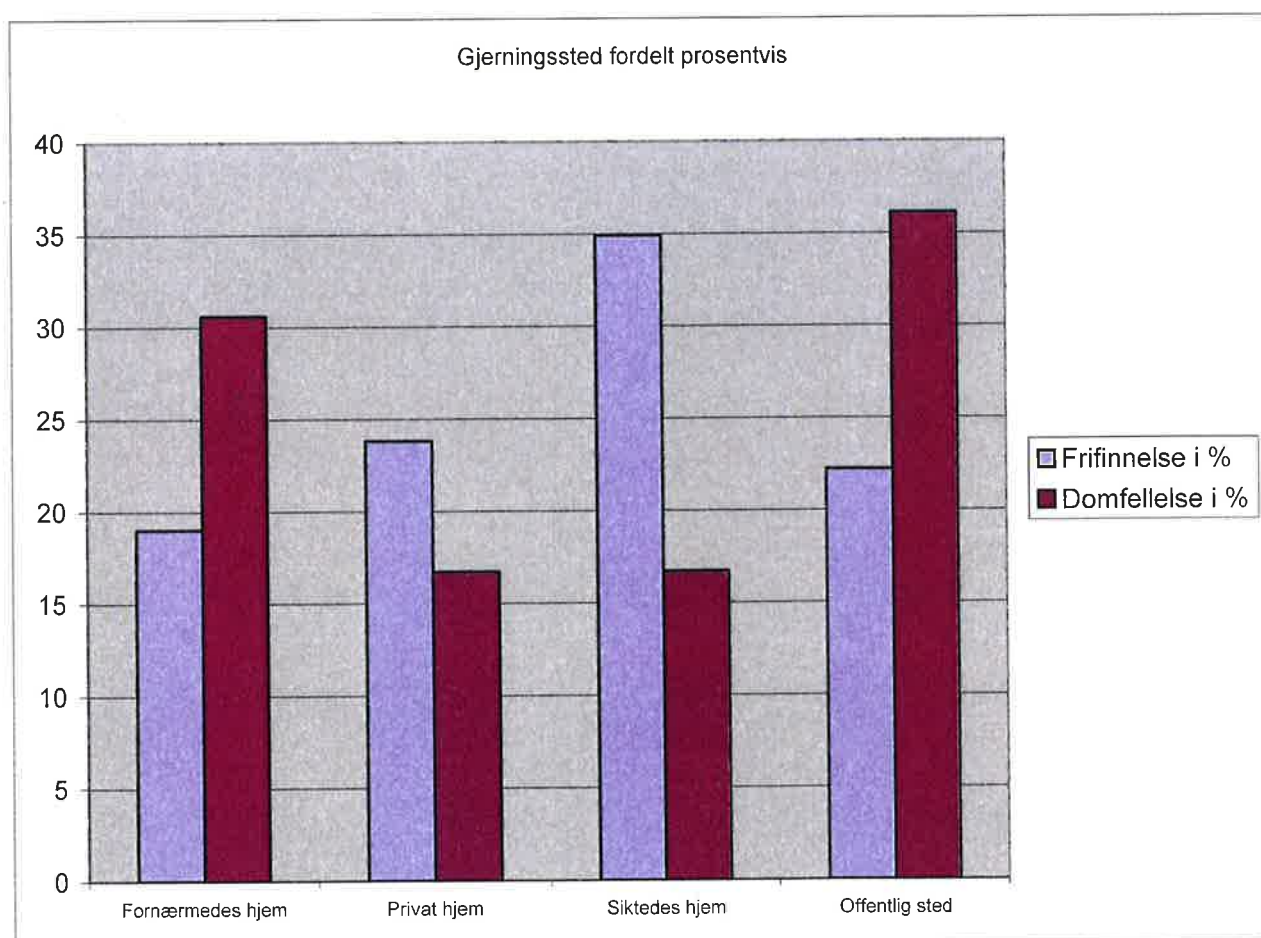

Diagram nr 14

Kommentar:

Arbeidsgruppen har merket seg at de saker hvor den anmeldte voldtekten skjedde i et privat hjem, ble tiltalte frifunnet i ca. 70 % av tilfellene. Der hvor voldtekten skjedde på offentlig sted, endte ca. 50 % med frifinnelse.

Det er også høyere frifinnelsesprosent i de sakene hvor den anmeldte voldtekt skal ha skjedd i siktedes bolig enn hvor den skjedde hjemme hos fornærmede.

Arbeidsgruppen antar at det faktum at siktede i sitt eget hjem har større mulighet for å fjerne eventuelt bevis kan være en medvirkende årsak til denne forskjellen.

De voldtekter som har skjedd på offentlig sted, vil som oftest være såkalte "overfallsvoldtekter" hvor fornærmede ser ut til å være et tilfeldig valgt offer. Videre omfatter dette saker hvor gjerningsstedet eksempelvis er oppgitt å være på en av partenes arbeidsplass, et utested, ulike steder utendørs eller i en bil.

6.3.7 Ruspåvirkning

	Frifinnelse	Frifinnelse i %	Domfellelse	Domfellelse i %
Begge	34	53,97	15	41,67
Siktede	6	9,52	4	11,11
Fornærmede	8	12,7	2	5,56
Ingen	15	23,81	15	41,67

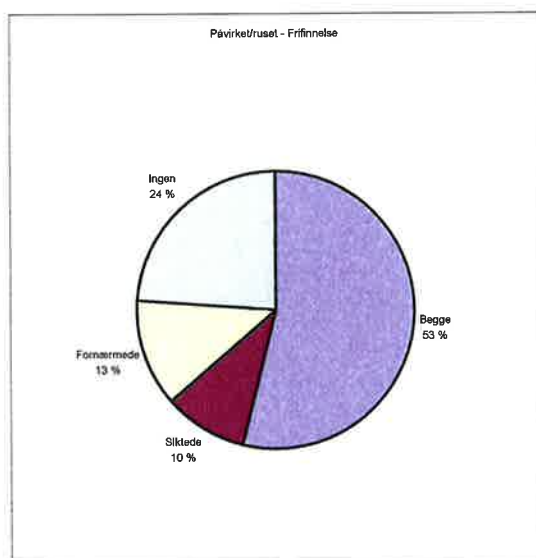

Diagram nr 15

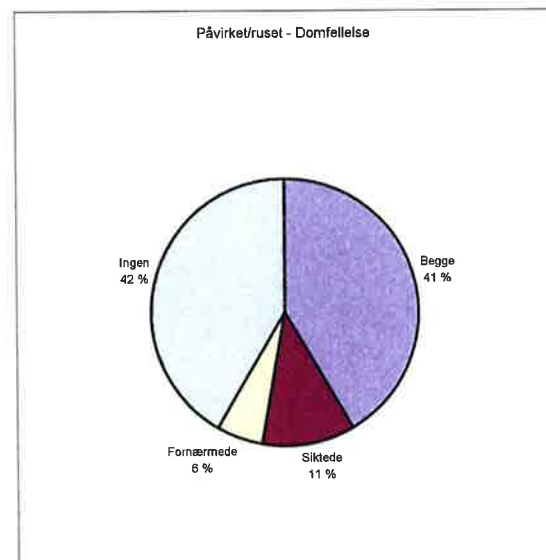

Diagram nr 16

Kommentar:

Ved frifinnelsene var ingen av partene ruspåvirket i 24 % av tilfellene, tilsvarende ved domfellelser var 42 %. Det konstateres også at en betydelig høyere andel av de fornærmede var ruset ved frifinnelsesdommene enn ved domfellelsene.

En kan ut fra dette blant annet slutte at rettens troverdighetsvurdering påvirkes av graden av partenes rus/beruselse, samt at evnen til erindring forringes.

6.3.8 Overgrepets karakter

Anmeldt handling

	Frifinnelse	Domfellelse
Samleie	49	23
Annen seksuell omgang	12	9
Annet	2	4

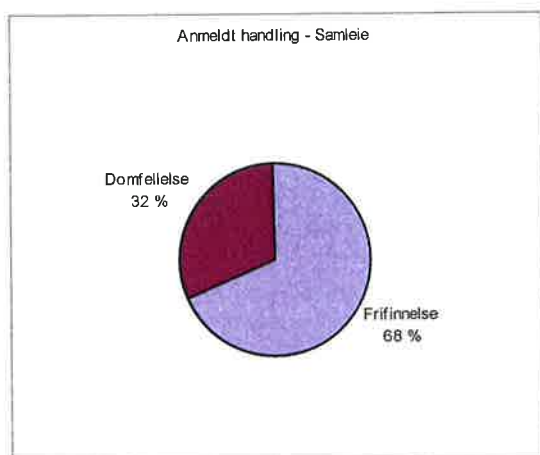

Diagram nr 17

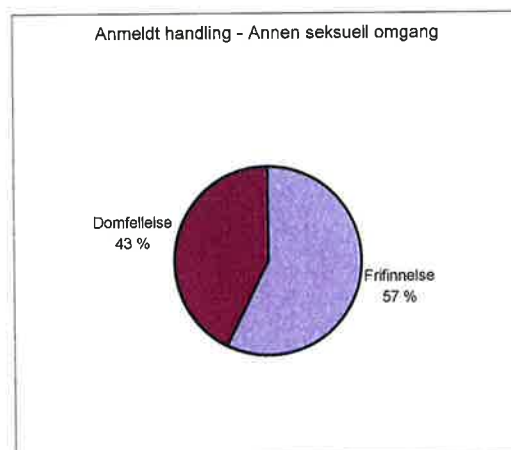

Diagram nr 18

Kommentar:

Det er vanskelig å dra noen entydige slutninger av fordelingen av overgrepet karakter og frifinnelser/domfellelser. Men det er viktig å se dette i sammenheng med det faktum at det sjelden foreligger nektelse med hensyn til seksuell kontakt når den anmeldte voldtekt skal ha endt med samleie

6.3.9 Tvangsformer

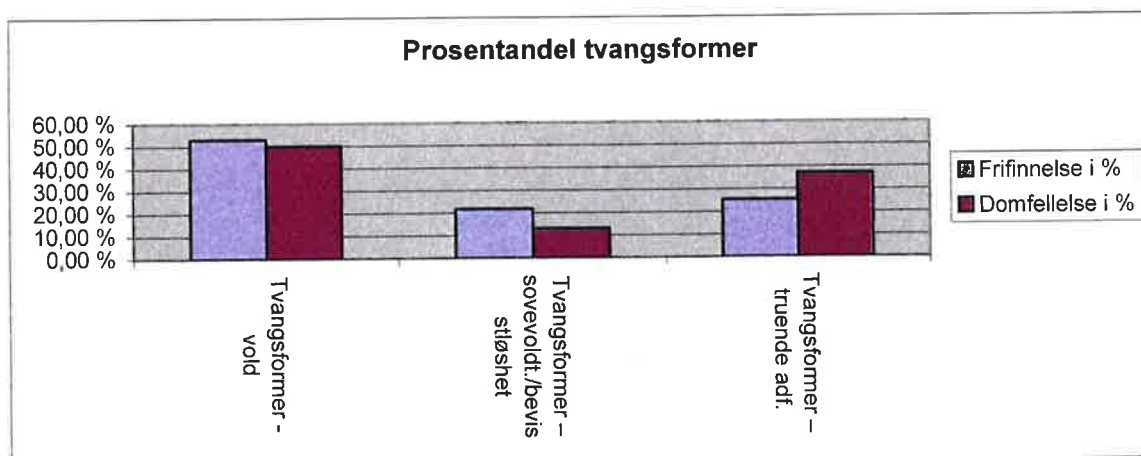

Diagram nr 19

Kommentar:

Ved de fleste voldtektsanmeldelser som endte med tiltale, skal det ha vært anvendt vold, noe sjeldnere trusler, og kun i ca. 20 % av tilfellene utnytting av fornærmedes tilstand

(søvn, rus, bevisstløshet). I de siste tilfellene kan man også se at frifinnelsesprosenten er den dobbelte sammenlignet med domfellelseprosenten. Det er grunn til å tro at det blant de henlagte sakene er en stor overvekt av saker hvor tvangsformen skal ha vært utnyttet av fornærmedes tilstand.

6.3.10 Vitner

	Frifinnelse	Domfellelse
Ja	14	13
Nei	49	23

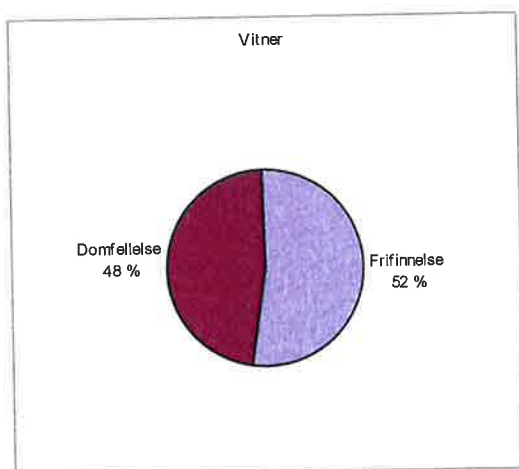

Diagram nr 20

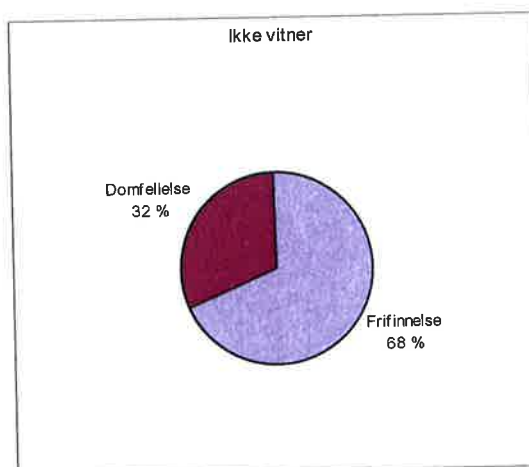

Diagram nr 21

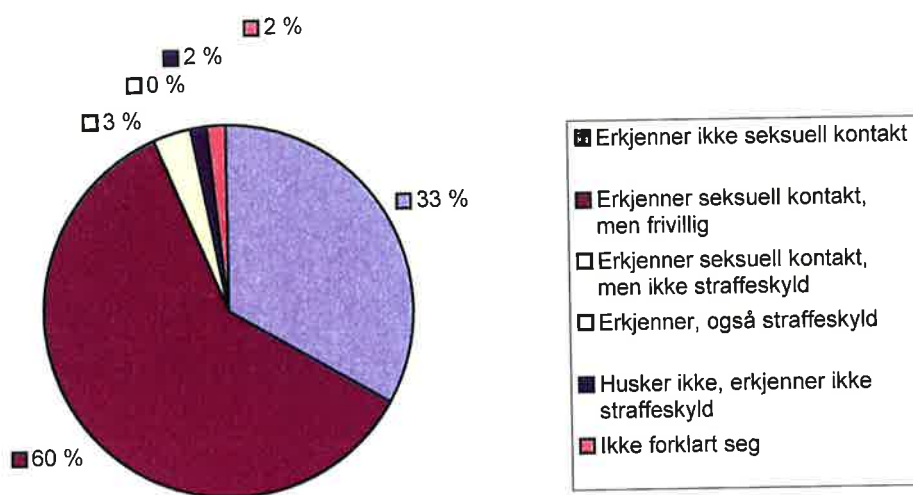
Kommentar:

Naturlig nok er det i de færreste saker vedrørende voldtekt vitner til selve overgrepet. I en del saker er det imidlertid personer som har fått kontakt med fornærmede umiddelbart etter at overgrepet skal ha skjedd – dette kan utvilsomt styrke bevisene i saken. Hvordan dette har innvirket på bevisføringen i retten- og utfallet av saken - framgår tydeligst av diagram 21 hvor frifinnelsesprosenten er det dobbelte av domfellelseprosenten hvor det ikke har vært vitner til stede.

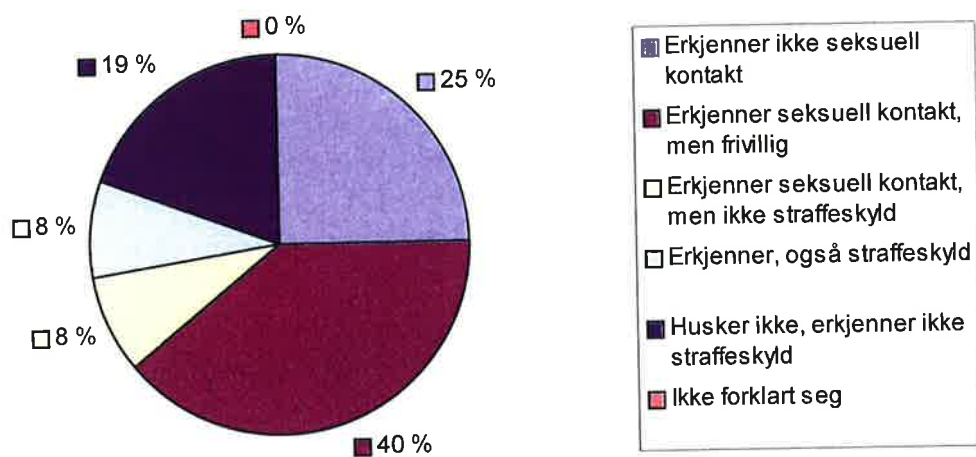
6.3.11 Erkjennelse

	Frifinnelse	Domfellelse
Erkjenner ikke seksuell kontakt	21	9
Erkjenner seksuell kontakt, men frivillig	38	14
Erkjenner seksuell kontakt, men ikke straffeskyld	2	3
Erkjenner, også straffeskyld	0	3
Husker ikke, erkjenner ikke straffeskyld	1	7
Ikke forklart seg	1	0

Erkjennelse av forholdet - Frifinnelse

Erkjennelse av forholdet - Domfellelse

Kommentar:

I de sakene hvor anmeldelsen om voldtekt angikk fullbyrdet samleie, forelå det tilnærmet 100 % erkjennelse av samleie, men nektelse av straffeskyld grunnet påstått frivillighet.

Der hvor anmeldelsen angikk forsøk eller annen type seksuell omgang enn samleie, og hvor mulighet for funn av biologiske spor var begrenset, var innrømmelse av seksuell kontakt sjeldnere.

6.3.12 Avhør

En god del av de avhør arbeidsgruppen har lest under sin gjennomgang av sakene, var både detaljerte og gode. Det fremgår tydelig at de som er avhørt har fått forklare seg ut fra sin opplevelse av det anmeldte forholdet, og at avhører har stilt relevante og viktige oppfølgingsspørsmål.

Generelt vil arbeidsgruppen påpeke viktigheten av at avhørene så langt mulig planlegges og gjennomføres på en så grundig måte som mulig. Det bør oftere enn i dag vurderes om flere avhør i en voldtektssak kan gjennomføres parallelt, slik at sentrale vitner i saken i mindre grad kan påvirkes – bevisst eller ubevisst - av hverandre og/eller av fornærmede eller siktede i saken. I en del saker har det tatt uforholdsmessig lang tid før viktige vitner i saken er blitt avhørt. Det bør i disse sakene prioriteres å få avhørt sentrale personer på et så tidlig tidspunkt som mulig – så sant dette ikke kommer i konflikt med taktiske hensyn.

Det er flere steder i vår rapport påpekt at mange av voldtektssakene ender med en vurdering av troverdighet. En utfordring vil derfor være å ha troverdighetsspørsmålet klart for seg som et viktig moment både ved planlegging og gjennomføring av avhør i disse sakene. Avhører må tenke igjennom hvilke temaer og spørsmål som kan bli viktige ved den påtalemessige vurdering av saken, samt aktuelle i en eventuell domstolsbehandling, og forsøke å belyse disse allerede på avhørs- og etterforskningsstadiet.

6.3.12.1 Avhør av fornærmede

Mange av de fornærmede ”tar seg sammen” og oppfører seg kontrollert og behersket under sin forklaring i retten. Denne måten å oppføre seg på, stemmer ikke alltid med folks (herunder rettens) oppfatning av ”det typiske voldtektsofferet”.

Den forklaringen fornærmede gir til politiet, vil ofte bære preg av følelsesmessige reaksjoner og detaljer som ikke lett kan leses ut av en rapport eller gjentas i retten inntil flere år senere.

Så vidt arbeidsgruppen kjenner til, tas det i liten grad videoopptak av avhør av fornærmede i voldtektssaker, og det var heller ikke gjort i noen av de sakene vi gjennomgikk.

Selv om fornærmede som hovedregel må forklare seg direkte for retten, vil et videoopptak av politiavhøret kunne benyttes som et bevis på hvordan tilstanden hennes var kort tid etter overgrepet. Et videoopptak vil også kunne være til god hjelp under den påtalemessige avgjørelsen av saken, og gi informasjon som ikke så lett fremgår av en skrevet rapport.

Det er av avgjørende betydning at en fornærmet som vil anmelde en voldtekt blir møtt med en profesjonell og åpen holdning. Avhørssituasjonen må tilrettelegges med god kontaktetablering, og avhører må være bevisst på – og ta hensyn til – at den fornærmede er i en særdeles sårbar situasjon. Lyd eller videoopptak av avhøret vil gi avhører mulighet til i større grad å fokusere på kommunikasjonen i avhøret, i og med at protokolleringen kan foregå i ettertid.

I mange av de sakene arbeidsgruppen har gjennomgått, fremgår det ikke tydelig av rapporten hvilke deler av fornærmedes forklaring som er fri, og hva som er svar på konkrete spørsmål. Informasjon og tilrettelegging for en mest mulig fri forklaring fra fornærmede er svært viktig. En forklaring som i minst mulig grad er påvirket av avhørers spørsmål, vil gi et bedre grunnlag for en senere vurdering av påliteligheten av informasjonen.

Fornærmede må forklares at alle detaljer i forklaringen hennes kan være av betydning for saken, samt at hun må forsøke å være ærlig om forhold som også kan vise seg å være til hennes ugunst. Samtidig er det nødvendig med kunnskap om – og forståelse for – at fornærmedes forklaringer kan vise seg å ha vesentlige mangler. Dette kan eksempelvis forklares med traume, motvilje mot å huske en svært vanskelig hendelse, beruselse eller problemer med å snakke om temaer knyttet til seksualitet, og særlig da med en helt ukjent person som en avhører som regel vil være.

Dette synliggjør et behov for at de som gjennomfører avhør av fornærmede i disse sakene innehar nødvendig kunnskap om både saksfeltet og avhør, samt de rette holdninger til dem de skal avhøre. En etablering av tillit og en trygg atmosfære vil kunne være avgjørende for at vanskelige, men viktige spørsmål i det hele tatt skal kunne stilles uten at kommunikasjonen i avhøret bryter sammen.

Hvilke spørsmål som bør stilles til en fornærmet, vil selvsagt være avhengig av saken og den forklaringen hun har gitt. Vanskelige spørsmål bør først stilles til fornærmede mot slutten av sonderingen, etter en fri forklaring og utdyping av aktuelle temaer som omhandles der. I et avhør hvor en fornærmet opplever at hun blir tatt på alvor, og hvor det blir gitt god informasjon om årsaken til at spørsmål som kan oppleves som vanskelig må stilles, har vi tro på at avhører i større grad enn hva vi har sett i de gjennomgåtte sakene, kan tørre å stille flere ”utfordrende” spørsmål. Vi har valgt å gi noen eksempler på temaer og spørsmål som kan være nødvendige å belyse i avhør av fornærmede på etterforskningsstadiet:

- Mer detaljert om selve hendelsen, og særlig med tanke på egne tanker, følelser, reaksjoner og adferd – både før, underveis og etter hendelsen. Særlig viktig blir det å få frem når tanker, følelser, reaksjoner og adferd eventuelt endret seg underveis, og om og eventuelt hvordan fornærmede tror siktede opplevde en slik endring
- En stor andel av de siktede i voldtektssakene erkjenner seksuell omgang med fornærmede, men hevder at det var frivillig. Når og på hvilket grunnlag mener fornærmede at siktede burde forstått at det som hendte ikke var frivillig fra hennes side?
- Dersom fornærmede mener siktede forsto at hun ikke ville, hvordan begrunner hun det? Hva gjorde han da? Ble hans adferd endret?
- På hvilken måte ga fornærmede uttrykk for at hun ikke ville? Hvordan tror hun siktede oppfattet dette? Tror hun at siktede forsto dette? Kan det tenkes at han ikke forsto?
- Hva ble eventuelt sagt eller gjort før fornærmede og siktede forlot hverandre? Hvilken oppfatning tror hun siktede fikk av hendelsen og hennes opplevelse av det da?
- Hva med tiden etterpå – har hun snakket med siktede? Har de snakket om det som skjedde i ettertid, og hva har da blitt sagt? Hvordan reagerte siktede da dette ble snakket om?

- Har fornærmede opplevd lignende hendelser tidligere – med siktede eller andre?
- Har fornærmede anmeldt voldtekt eller andre typer overgrep tidligere?
- Hva er grunnen til at fornærmede anmelder dette først nå (etter eksempelvis 3 måneder?)
- Kanskje kan vi også – mot slutten av et avhør, forsiktig spørre fornærmede om hvorfor vi skal tro på hennes versjon av hendelsen?

Under planleggingen og gjennomføringen er det viktig at avhører tenker på om det kan finnes alternative forklaringer på hva som kan ha skjedd, og på hvilke eventuelle utenforliggende motiv fornærmede kan ha for å anmelde et slikt forhold. Dersom avhørene og etterforskningen kan utelukke at fornærmede skulle ha noen som helst tenkelig grunn for uriktig å anmelde og forklare seg om en voldtekt, bør dette styrke oppfatningen av at hun faktisk har vært utsatt for et overgrep.

Dersom avhør av fornærmede ikke sikres ved bruk av videoopptak, vil det være viktig i form av rapportskrivners merknad å få frem opplysninger om eksempelvis følelsesmessige reaksjoner– gjerne fortløpende i rapporten og knyttet til de temaer eller spørsmål som ble omhandlet da reaksjonene kom.

6.3.12.2 Avhør av siktede

Kvaliteten på avhør av de siktede i sakene arbeidsgruppen har gjennomgått, har vært variabel. Detaljnivået, oppfølgingsspørsmål og utdyping av påstander samt forklaring rundt de sentrale temaene i avhøret kan bedres betydelig.

Det kan se ut til at en del av avhørene, og særlig det første avhøret, i for liten grad er godt planlagt, og at viktige oppfølgings- og kritiske spørsmål først stilles i eventuelle senere oppfølgingsavhør.

Som ved avhør av fornærmede, må også en siktet i en voldtektssak stilles kritiske spørsmål - både ut fra opplysninger for øvrig i saken, og med utgangspunkt i at den annen part i saken trolig har en annen versjon av hendelsesforløpet. Siktede skal innledningsvis selvsagt gis anledning til å forklare seg fritt med utgangspunkt i saken og siktelsen, men avhører må også benytte anledningen til å stille relevante spørsmål. Dersom dette er den eneste gangen siktede ønsker å avgi forklaring for politiet, vil dette være den muligheten man har.

En detaljert forklaring fra siktede tidlig i etterforskningen, med gjennomtenkte oppfølgingsspørsmål fra avhører, vil også kunne være et godt utgangspunkt for eventuelle konfrontasjoner senere, dersom tekniske bevis og andre forklaringer i saken viser seg å være i motstrid til siktetes versjon.

Som eksempel på manglende spørsmål i avhør kan nevnes et avhør fra arbeidsgruppens gjennomgang hvor den siktede erkjente voldtektsforsøk, og hvor det ikke fremgår av rapporten at han spørres om hva han tenkte og hva som var grunnen til at han forsøkte å voldta. Han fikk fortelle sin versjon av hendelsen uten at noen opplysninger fra fornærmedes forklaring ble forelagt ham. Han ble ikke avhørt igjen.

Arbeidsgruppen merket seg at det i ganske mange avhør av siktede så ut til at han ikke ble konfrontert med uoverensstemmelser fra fornærmede eller vitners forklaringer. Ei heller ble han foreholdt funn fra medisinske undersøkelser, åstedsundersøkelse etc.

Det vil i slike saker ofte være nødvendig med flere avhør, også av siktede, hvor nye opplysninger som fremkommer underveis i etterforskningen forelegges ham på en gjennomtenkt og taktisk måte. I de sakene arbeidsgruppen har gjennomgått, er oppfølgingsavhør av siktede gjennomført i 32 av frifinnelsene og 26 av domfellelsene, altså i noe over halvparten av sakene.

Eksemplene som er gitt under pkt. 6.3.12.1 kan for øvrig danne et utgangspunkt for hvilke type spørsmål som også kan stilles en som er mistenkt eller siktet for en voldtekt.

6.3.12.3 Avhør av vitner

Det er svært få av de gjennomgåtte sakene hvor det har vært vitner til det anmeldte seksuelle overgrep. Derimot har det i en del saker vært avhørt vitner som eksempelvis har vært på gjerningsstedet, personer som har sett eller snakket med fornærmede eller siktede kort tid forut for eller etter det anmeldte forholdet og/eller som antas å kunne ha opplysninger av relevans for saken.

Personer som kjenner fornærmede og/eller siktede kan gi viktige opplysninger tilknyttet eventuelle adferdsendringer etter en anmeldt voldtekt.

Flere av vitneavhørene i voldtektssakene var av bra kvalitet. Arbeidsgruppen vil allikevel påpeke at godt planlagte, grundige og detaljerte avhør er viktig også når det gjelder vitner. Spesielt kan nevnes at påstander og uttalelser i avhør som anses sentrale, i større grad må følges opp og begrunnes.

6.3.13 Bistandsadvokat

I de langt fleste sakene har fornærmede blitt gjort kjent med sin rett til bistandsadvokat. Det er åpenbart at politiet har gode rutiner for en slik orientering til fornærmede, som også i all hovedsak benytter seg av denne retten fra et tidlig tidspunkt i etterforskningen.

Vi er kjent med at Fornærmedeutvalget har foreslått en styrking av fornærmedes rett til bistandsadvokat i sedelighetssaker, et forslag arbeidsgruppen støtter.

6.4. Etterforskningens kvalitet

Arbeidsgruppen har under sin gjennomgang av de innsendte voldtektssakene funnet svært mye godt politiarbeid. Mange av sakene vurderes til å være grundig etterforsket. Da disse utgjør kun ca. 3-4 % av de etterforskede voldtektssakene i den aktuelle tidsperioden, er det imidlertid vanskelig å vite om dette er representativt for kvaliteten på etterforskningen generelt.

Ut fra vår gjennomgang av saker og de innspill og diskusjoner arbeidsgruppen har hatt underveis i sitt arbeid, har vi valgt å kommentere følgende:

6.4.1 Organisering i politidistriktene

Organiseringen i politidistriktene og hvordan voldtektssakene ivaretas innen driftsenhetene, ser ut til å være forskjellig.

Politireformen i 2000 la opp til, blant annet ved etablering av større politidistrikter, at politidistriktene skulle få bedre muligheter til å omdisponere ressurser etter behov, og dermed også være i stand til å løse flere saker lokalt. Det var opp til de enkelte politidistriktene å finne frem til organisatoriske løsninger som var til det beste. Noen politidistrikter, deriblant Agder, har valgt å opprette en felles kriminalenhet bestående av etterforskere og jurister med spesialkompetanse. Denne enheten har ansvaret for etterforskningen av vold og seksuelle overgrep mot fornærmede under 18 år i hele politidistriktet. Voldtektssaker hvor fornærmede er over 18 år etterforskes derimot ikke av denne enheten, men ute i de enkelte driftsenheter.

Noen få politidistrikt, blant annet Follo og Hedmark, har valgt å opprette en egen SO-koordinatorstilling som er tillagt et ansvar for kompetanseheving, koordinering og bistand i etterforskning av seksuelle overgrep, herunder voldtektssaker, for hele distriktet.

Ved politistasjoner i de største byene etterforskes voldtektssakene av avdelinger bestående av ansatte med god kompetanse på vold og/eller sedelighetssaker. Den største utfordringen ved disse enhetene ser ut til å være nødvendige prioriteringer ut fra en svært stor sakstilgang og begrensede ressurser.

Det er fortsatt slik ved enkelte driftsenheter at ansvaret for etterforskning av sedelighetssakene pålegges yngste betjent – og spesielt dersom dette er en kvinne. Særlig gjelder dette ved noen av de mindre driftsenhetene. Det er også en mulighet for at et voldtektsoffer møter en politiansatt uten interesse for eller kunnskap om sedelighetssaker. En har grunn til å tro at manglende kunnskap og erfaring, samt det at man er alene – eller få – til å gjennomføre de nødvendige oppgaver i en slik etterforskning, påvirker både fornærmedes møte med politiet, kvaliteten og saksbehandlingstiden i disse sakene. I tillegg vil etterforskere ved mindre enheter som hovedregel også inngå i vaktlister, samt få ansvar for de sakene de får på sine vakter. Reservetjeneste, skiftarbeid, ukefridager og en jevn tilgang på alle type saker gir utfordringer hva gjelder oppfølging og fremdrift av en voldtektssak.

I de langt fleste av besvarelsene på spørreskjemaet nevnt i pkt. 4.2, nevnes **teamarbeid** på spørsmålet om hva de mener distriktet kunne gjort annerledes i etterforskningen av voldtektssaker. Mange presiserer at de ønsker en fast gruppe i politidistriktet med etterforskere og jurister som kan ivareta etterforskningen av overgrepssaker mot både barn og voksne – uavhengig av driftsenhetsgrenser. En slik gruppe må inneha god kompetanse på området, være motivert til å jobbe med disse sakene, og ivaretas med tanke på kompetanseheving, lønn og arbeidsforhold for øvrig.

Det foreslås i flere av besvarelsene at personer med kompetanse i et politidistrikt i større grad enn i dag må gis anledning til å samarbeide, både i forhold til konkrete saker, men også hva gjelder kompetanseheving og erfaringsutveksling.

Den kompetanse og det fagmiljøet som allerede finnes i de langt fleste politidistrikter innen etterforskning av seksuelle overgrepssaker mot barn, bør i større grad utnyttes også i voldtektssakene. Det er i stor grad mange av de samme etterforskingskritt som bør

iverksettes enten overgrepene har skjedd mot en voksen eller et barn. Den opplæringen og erfaringen en god del personer har fått i avhør av barn, vil også være et godt utgangspunkt for å gjennomføre enda bedre og grundigere avhør i voldtektssakene.

Det ser ut til at de langt fleste av de som er spurt opplever at etterforskning av voldtektssaker faktisk prioriteres i deres distrikt. Ansatte i enheter hvor saksmengden er svært stor, nevner behovet for flere ansatte som kan ivareta sedelighetssakene. En del nevner at kravet om en effektiv saksbehandling, fokuset på saksbehandlingstid, fristsaker og måltall nok må kunne sies å gå utover både ønsket om – og sentrale krav til ivaretagelse av kvaliteten i en del av sedelighetssakene.

Initialfasen

Arbeidsgruppen vil så tydelig som mulig framheve viktigheten av initialfasen. De eventuelle feil som gjøres her vil kunne være uopprettelige og medføre et uriktig resultat av straffesaken.

Den måten en fornærmet blir møtt på hos politiet når hun har valgt å anmelde en voldtekt, vil ha svært stort betydning for hennes opplevelse av å bli tatt på alvor, hennes inntrykk av det systemet hun noe tid fremover blir en del av, og hennes vilje og motivasjon til å bidra med informasjon som vil være viktig for saken.

Det er, som tidligere nevnt, fortsatt slik i politiet i Norge at en fornærmet i en voldtektssak vil kunne møte ansatte i politiet uten særlig kunnskap om slike saker. Arbeidsgruppen har blitt fortalt om hendelser hvor voldtektsofre har opplevd et møte med polititjenestemenn med både forutinntatte og uprofesjonelle holdninger. Dersom den fornærmede er beruset, tidligere har anmeldt seksuelle overgrep eller av andre årsaker har et kjent navn og ”rykte” ved en politienhet, kan det se ut til at hun er ekstra utsatt for en mistenksomhet og skepsis dersom hun vil melde om en voldtekt.

De prioriteringer og valg som tas innledningsvis i en voldtektssak vil kunne få avgjørende betydning for resultatet av en etterforskning. I tillegg til instruksverk og tiltak som skal være utarbeidet i ethvert politidistrikt, vil en nasjonalt tilgjengelig dreiebok i elektronisk utgave kunne være et viktig hjelpemiddel i denne fasen av etterforskningen. En slik dreiebok vil også kunne tilrettelegge for en mer enhetlig behandling av voldtektssakene i Norge. Det forutsettes at både instruksjer og dreiebok gjøres kjent og lett tilgjengelig for alle som i sitt arbeid i politiet vil kunne forvente å bli kontaktet av en fornærmet i en voldtektssak.

6.5 Påtalemyndighetens bevisvurdering

Ved gjennomgangen av de tilsendte sakene, hadde arbeidsgruppen i utgangspunktet den samme bakgrunn som ansvarlig påtalejurist/statsadvokat for å vurdere hvorvidt bevisene i saken var tilstrekkelig for uttak av tiltale.

Arbeidsgruppen fant ved gjennomgangen at bevisvurderingen stort sett var tilfredsstillende og var - med noen unntak - enig i at det var uttatt tiltale i saken. Årsaken til at det likevel endte med frifinnelse, var ikke alltid lett å se av domspremissene. I enkelte saker kunne en likevel se at tingretten la stor vekt på troverdigheten til både tiltalte og den fornærmede. I enkelte tilfeller ble ord stående mot ord, og i mangel av støttebevis, fant retten det

vanskelig å komme til at det var hevet over enhver rimelig tvil at tiltalte var skyldig. Resultatet ble derfor frifinnelse. Retten har dermed vurdert bevisene annerledes enn statsadvokaten.

I noen få av sakene var det vanskelig å forstå hvorfor det var tatt ut tiltale. Dette kunne for eksempel være saker hvor det av saksdokumentene fremsto som klart at bevissituasjonen var ord mot ord, hvor det ikke var noen vitner til handlingen og hvor partene var ruset.

6.6 Rettens bevisvurdering

Arbeidsgruppen har hatt bistand fra tidligere lagdommer og doktorgradsstipendiat Lars-Jonas Nygard. Både forut for og parallelt med vårt arbeid har han forsket på hva som er diskusjonstemaene i lagretterrommet (juryen) når bevisførselen er avsluttet og lagretten skal avsi sin kjennelse.

Nygard fikk overlevert saksdokumentene i seks frifinnende dommer. Sakene hadde det til felles at det var saker hvor tingretten hadde domfelt for voldtekt, men hvor lagretten svarte nei på skyldspørsmålet.

De seks tingrettsdommene hadde gode premisser, og det var vanskelig for arbeidsgruppen å forstå hvorfor bevisene ikke var tilstrekkelige for domfellelser også i lagmannsretten.

Nygard intervjuet lagrettens formann eller et lagrettemedlem i hver sak. Temaene angikk både forståelsen av faktum og det som ble fremført under hovedforhandlingen, lovforståelsen og lagmannens rettsbelæring samt hva som ble diskutert under lagrettens rådslagning før det ble stemt ja/nei på skyldspørsmålet.

Svarene vi fikk, og som ble gitt oss på en slik måte at det ikke var mulig å identifisere hvilke saker de refererte seg til, kan noe spissformulert uttrykkes slik:

Lagretten, eller enkeltmedlemmer av lagretten, hadde i stor utstrekning benyttet ”moral” i sin bevisvurdering og da særlig i forhold til vurderingen av fornærmedes adferd kort tid forut for den anmeldte voldtekten. Videre syntes det som om det ble benyttet en veldig fragmentarisk vurdering av bevisene, med andre ord at det i liten grad ble foretatt en helhetsvurdering av de tilgjengelige bevis. Som kjent kreves det ikke for domfellelse at hvert enkelt moment skal være bevist utover enhver rimelig tvil så lenge det etter en samlet vurdering av alle momentene ikke er rimelig tvil om konklusjonen.

Da arbeidsgruppen verken har som mandat, og heller ikke for øvrig har noen mulighet til å kunne foreslå noe i forhold til foranstående, begrenser disse konstateringene og betraktningene seg til å gi anbefalinger til aktor ved sin utførelse av aktoratet. Videre også til politiets etterforskning av saken, om å være seg bevisst at lagrettens drøftelser og vurderinger av bevisene, både med henblikk på tema og metode, kan avvike noe fra det som ideelt sett burde være tilfelle.

Arbeidsgruppen vil fremheve følgende punkter fra undersøkelsen:

- Flere av lagrettemedlemmene ga uttrykk for at de ikke husket fra innledningsforedraget hvilke bevisemaer som kunne bli sentrale i saken
- Noe av bevismaterialet fremsto som overflødig

- Fornærmede var beskjeden og forknytt, snakket lavt og utydelig og hun fikk liten hjelp til å forklare seg
- Enkelte mente at aktor var for passiv, blant annet under bevisføringen
- Alle hadde en oppfatning av skyldspørsmålet før de gikk til rådslagning
- Flere opplyste at holdbarheten av fornærmedes forklaring var et sentralt tema under rådslagningen, herunder spørsmålet om hvilket motiv fornærmede hadde for anmeldelsen
- Flere ga uttrykk for en moralsk oppfatning av fornærmedes handlemåte i forkant av voldtekten, og som eksempel kan nevnes: "*Pene piker gjør ikke sånt*", "*En ordentlig jente blir ikke igjen slik*" og "*Den tøtta der visste hva hun gikk til.*"
- Flere var skeptiske til fornærmedes festing og livsførsel.
- Flere ga uttrykk for forutinntatte holdninger, eksempelvis i form av sympati for tiltalte: "*Synd å måtte dømme slike gutter*", "*– og så den kjekke gutten som får livet sitt ødelagt hvis han dømmes.*"
- Det ble gitt uttrykk for at lagretten burde vært bedre sammensatt med hensyn til kjønnsfordeling og spredning av alder
- Det ble uttrykt undring over at lekdommerne skulle avgjøre skyldspørsmålet alene uten støtte av fagdommerne
- Sprik mellom politiforklaringer og rettslige forklaringer virket forvirrende

7. FORBEDRINGSPOTENSIALE OG ARBEIDSGRUPPENS ANBEFALINGER

7.1 Etterforskningen

7.1.1 Opprettelse av voldtekstmottak i hele landet

Voldtekstmottak er et akutt tilbud for personer som nylig har vært utsatt for voldtekt, voldtektsforsøk eller liknende seksuelle overgrep. Voldtekstmottakene behandler samlet om lag ca. 450 pasienter årlig som angir at de har vært utsatt for seksuelle overgrep. I tillegg behandler også fastlegene flere pasienter av denne kategori. Ca. 50 % av pasientene som blir behandlet ved Voldtekstmottaket i Oslo anmelder forholdet til politiet.

På mottakene gjennomføres medisinsk undersøkelse, oppfølging og behandling, samt rettsmedisinsk undersøkelse med tanke på sporsikring i tilfelle anmeldelse. Det ytes hjelp til politianmeldelse når dette ønskes. Etter arbeidsgruppens mening kan et velfungerende voldtekstmottak være helt avgjørende for oppklaringen av en voldtektssak. Dersom fornærmede velger ikke å anmelde forholdet av forskjellige årsaker, vil allikevel et voldtekstmottak kunne gi fornærmede nødvendig medisinsk oppfølging.

Voldtekstmottak er et tilbud som varierer på landsbasis. Voldtekstmottaket på Oslo legevakt har eksistert i over 20 år og har bred kompetanse. I de øvrige voldtekstmottakene er kompetansen, erfaringen og organiseringen svært varierende.

I St.prp. nr. 1 for 2004/2005 fremgår at Helse- og omsorgsdepartementet har vedtatt en plan for etablering av mottak for seksualisert vold og vold i nære relasjoner ("voldtekstmottak") i hvert fylke. Det er så langt arbeidsgruppen vet i løpet av 2006 etablert voldtekstmottak i hvert fylke. Det er gitt tilskudd til etableringen av mottakene som er tenkt å være kommunale- eller interkommunale. Sosial- og Helsedirektoratet har etter det arbeidsgruppen kjenner til etablert en arbeidsgruppe som arbeider med utgivelsen av en veileder for behandling av seksualisert vold og vold i nære relasjoner i de kommunale- og interkommunale voldtekstmottakene rundt om i landet. Veilederen er planlagt utgitt primo 2007. Veilederen inneholder blant annet instruksjoner om sporsikring, dokumentasjon av funn og tolkning av undersøkelsesresultater. I 2007 vil det bli igangsatt flere kompetanseoppbyggende tiltak for personell tilknyttet de nevnte mottak i forbindelse med implementeringen av den ovennevnte veileder for mottakene. Arbeidsgruppen ser positivt på at en slik veileder utarbeides, og tror det vil bidra til en enhetlig og kvalitativt god behandling.

Arbeidsgruppen bemerker at det synes å være iøynefallende hvor få voldtekstmottak det er på landsbasis og hvor sentralisert disse er. Det er store geografiske avstander og demografisk spredning i fylkene. I tillegg er flere av mottakene nyetablerte slik at erfaringsgrunnlag og kompetanse ikke nødvendigvis foreligger i tilstrekkelig grad.

Ambulerende voldtekstmottak – SO-teamet i Vestfold

I Vestfold har det i flere år vært arbeidet for å etablere et tiltak for mottak og behandling av mennesker utsatt for seksuelle overgrep i akuttfasen. 1. mars 2005 ble det igangsatt et prøveprosjekt i samarbeid mellom kommunen og politiet. Prosjektets varighet ble satt til 1 år. Målsettingen med prosjektet var å etablere et tiltak som ivaretar personer utsatt for seksuelle overgrep i akuttfasen, med vekt på rettsmedisinsk undersøkelse, psykososial

ivaretagelse og oppfølging, medisinsk undersøkelse, behandling og oppfølging. Tiltaket er et lavterskeltilbud som er uavhengig av anmeldelse. Pasientene tilbys et tredelt tilbud som består i medisinsk behandling av skade, graviditet og smitte, rettsmedisinsk undersøkelse, psykososiale støttesamtaler, hjelp og veiledning i videre oppfølging. Pasienten gis 3 måneders betenkningstid i forhold til ønske om anmeldelse. Tilbudet er som nevnt et akutttilbud, dvs. inntil 7 dager etter overgrepet. Tilbudet er for personer fra fylte 14 år.

Tiltaket er et interkommunalt samarbeid der alle kommunene i Vestfold deltar (unntatt Sande og Svelvik som har avtale med Buskerud fylke). Det er administrert av helsesjefen i Sandefjord kommune og SO-teamets sykepleiere er ansatt i Sandefjord kommune. Selve tilbudet er lagt til fylkets 4 legevakter (Horten, Tønsberg, Sandefjord og Larvik) og på dagtid (hverdager) til fastlegene. Det er SO-sykepleier og legevaktslege/fastlege som utgjør SO-teamet.

SO-teamet er organisert som et ambulerende sykepleieteam med døgnberedskap. Det arbeider i alt 10 sykepleiere i teamet, inkludert avdelingsleder. Ved et akuttifelle kan pasienten kontakte politiet, fastlege eller legevakt, som igjen videreformidler henvendelsen til SO-teamet.

Tilbudet fra SO-teamet er ambulerende. Sykepleier reiser til pasientens fastlege eller nærmeste legevakt. Legen utfører de nødvendige undersøkelser og sporsikring under veiledning av sykepleier etter gitte prosedyrer.

Arbeidsgruppens merknader:

Det er utarbeidet en evalueringsrapport for det ambulerende voldtekstmottaket, hvor det fremgår at erfaringene etter prosjektåret er gode. Hjelpen til overgrepsutsatte er lett tilgjengelig og på et sted som ofte vil være kjent for pasienten fra før. I og med at tiltaket er lagt til fastleger og legevakt som sammen med SO-teamets sykepleiere gir tilbudet, er det rapportert at kompetansen innen området seksualisert vold øker i "førstelinjen". Det er videre rapportert at samarbeidet mellom leger og sykepleiere fungerer godt.

Etter arbeidsgruppens mening vil et ambulerende voldtekstmottak kunne være et viktig tilbud i de fleste politidistrikt. Den geografiske spredning av befolkningen i landet tilsier at denne modellen med fordel kan etableres flere steder. Det er viktig med kompetanseoppbygging og erfaring ved behandling av pasienter utsatt for seksuelle overgrep. Dette er kunnskaper som kun kan bygges over tid.

Arbeidsgruppen stiller spørsmål ved om ikke faste leger i SO-teamet vil være en ytterligere forbedring.

7.1.2 Vurdere videoopptak på voldtekstmottaket

Arbeidsgruppen har ut fra de sakene som er gjennomgått erfart at en bedre bevissikring fra mottakssituasjonen på et voldtekstmottak/ legevakt av fornærmede i mange tilfeller hadde vært sterkt ønskelig.

I de sakene som ender med tiltale, vil det alltid gå en viss tid før saken behandles i rettsystemet. I løpet av den tiden vil fornærmede ofte fremstå som helt annerledes enn hva som var tilfellet da hun ankom politi/ voldtekstmottak. For domstolen - om det er tingrett

eller lagmannsrett med jury - vil det være en vanskelig oppgave å vurdere hvordan fornærmede fremsto umiddelbart etter voldtekten. Dette gjelder både den fysiske og psykiske tilstand.

En måte å sikre dette på vil være at den som tar i mot og har samtale med fornærmede nøye noterer en beskrivelse av mulige skader - gjerne sikret ved fotografier - samt hvordan fornærmede framsto, eksempelvis opprørt, gråtende, skjelvende eller ruset.

Viktig her blir også for den som mottar fornærmede å skrive ned hva hun eller han forteller. Dette skrivet vil imidlertid ikke være en politiforklaring, og kan derfor heller ikke brukes som dette i retten, jf. strpl. § 296, annet ledd. Den som har skrevet ned disse opplysningene må da føres som vitne i retten.

En forbedret bevissikring kan også være dersom man filmer fornærmede på mottaket. Dette forutsetter et samtykke fra vedkommende. Å videofilme fornærmede vil gi retten et bedre innblikk i hennes tilstand ved ankomst på mottaket, og også synliggjøre den forskjell dette utgjør i forhold til den personen man ser og hører i vitneboksen lang tid etter hendelsen.

Det vil først og fremst være samtalen med helsepersonell som skal filmes. At en polititjenestemann er til stede kan være naturlig. En må imidlertid være varsom med å foreta et "videoavhør" i en slik situasjon - både fordi man må sikre fornærmede de prosessuelle rettigheter man har ved avhør og unngå at det hefter mangler ved avhøret. Ofte vil også fornærmede være i en slik forfatning at et avhør på dette tidspunktet ikke er tilrådelig.

Den påfølgende medisinske/gynekologiske undersøkelse vil ikke være naturlig, og heller ikke nødvendig, å sikre ved video. Dette må lege/sykepleier, som tidligere, notere ned i skjema for rettsmedisinsk undersøkelse, eventuelt bevissikre skader ved hjelp av fotografier. Det er imidlertid viktig å påse at skjemaet føres nøyaktig og utfyllende og at det skrives på et forståelig språk og ikke av for stor grad preges av medisinske uttrykk.

Helsepersonell bør ofte føres som vitner i retten, selv om de har skrevet en legeerklæring, særlig hvis man ser at legeerklæringen etterlater uklarheter. Det vil også ofte være mer opplysende at en person kommer og forklarer hvordan fornærmede fremsto enn bare å lese dette opp. Vær oppmerksom på taushetsplikten og fritak fra denne.

Mye av dette som er nevnt ovenfor kan også være hensiktsmessig å bruke overfor **siktede**, eksempelvis dokumentere hans psykiske og fysiske tilstand.

I utgangspunktet vil det være uproblematisk å avspille en slik video i retten. I norsk rett gjelder prinsippet om fri bevisføring. Partene kan føre de bevis de vil, med mindre det er skranker for dette. Videre følger det av strpl. § 294 at dommeren skal sørge for at saken blir fullstendig opplyst.

7.1.3 Nasjonalt tilgjengelig elektronisk dreiebok

Som et tiltak for å sikre en mer enhetlig behandling av voldtektssakene, samt heve kvaliteten på de etterforskningskritt som iverksettes i initialfasen, foreslår arbeidsgruppen at det arbeidet som allerede er nedlagt i utarbeidelse av en elektronisk dreiebok for

voldtektssaker, videreføres og kvalitetssikres. En anbefaler at representanter fra Follo og/eller Hedmark politidistrikt som tidligere har deltatt i arbeidet med de elektroniske dreiebøkene involveres i dette arbeidet. Dreieboken må deretter gjøres nasjonalt tilgjengelig.

Ansvar for den nasjonale dreieboken, blant annet med tanke på oppdatering, bør legges til en enhet som har kunnskap, ressurser og anledning til å følge dette opp, eksempelvis ved Kripos. Det bør nedsettes en ressursgruppe blant annet bestående av personer som til daglig arbeider med etterforskning av voldtektssaker som, sammen med Kripos, ivaretar denne oppgaven.

7.1.4 Mer bruk av videoopptak av avhør av fornærmede

Arbeidsgruppen anbefaler at det i større grad benyttes videoopptak av avhør av fornærmede i voldtektssaker. Selv om fornærmede som hovedregel må forklare seg direkte for retten, vil et videoopptak av politiavhøret kunne benyttes som et bevis på hvordan tilstanden hennes var kort tid etter overgrepet. Et videoopptak vil også kunne være til god hjelp under den påtalemessige avgjørelsen av saken, og gi informasjon som ikke så lett fremgår i en skrevet rapport.

Videoopptak er i tillegg et godt hjelpemiddel for å tilrettelegge for en god kommunikasjon i avhøret. Det kan ofte være avgjørende for hvordan en fornærmet opplever sitt møte med politiet, og hva hun velger å forklare seg om.

Avhører bør – uavhengig av om avhøret tas ved hjelp av videoopptak eller ei - inneha god avhørskompetanse og ha gjennomført KREATIV-utdanningen. Det vil også være en fordel dersom avhører har spesialkompetanse om avhør i sedelighetssaker generelt.

7.1.5 SO-koordinator og opprettelse av spesialenheter i alle landets politidistrikter (jurist, taktisk og teknisk etterforsker)

Arbeidsgruppen oppfordrer politidistriktene til å opprette en egen SO-koordinator med særlig kompetanse i sedelighetssaker. SO-koordinatoren bør, blant annet ved instruks, involveres i alle distriktets voldtektssaker. SO-koordinatoren bør fungere som en ”kvalitetssikrer” for at etterforskningen blir gjennomført i samsvar med de fastsatte retningslinjer. Spesielt viktig er dette i sakens initialfase.

Politidistriktene har allerede egne familievoldskoordinatorer, og arbeidsgruppen antar at en ved opprettelse av SO-koordinatorer kan dra nytte av de erfaringer som er gjort med henblikk på eksempelvis organiseringen av en slik koordinatorstilling. En SO-koordinator bør ikke være den samme personen som er distriktets familievoldskoordinator, men en kan gjerne se for seg et samarbeid mellom disse.

Videre anbefaler arbeidsgruppen at det i politidistriktene opprettes SO-team hvor SO-koordinator bør inngå. Et SO-team bør bestå av en taktisk og en teknisk etterforsker, samt en jurist med utdanning og kompetanse innen seksuelle overgrepssaker. Teamet bør involveres i alle distriktets voldtektssaker, enten konsultativt eller stedlig.

Teamarbeid og bedre organisering av sedelighetssakene vil gi erfaring og viktig mengdetrening, et fagmiljø og diskusjonspartnere i de enkelte sakene. Dette vil trolig virke motiverende, og igjen kunne påvirke kvaliteten av etterforskningen av voldtektssakene.

Initialfasen i en voldtektssak er viktig for sikre biologiske spor på fornærmede og mistenkte. Åstedsundersøkelse og rettsmedisinsk undersøkelse av fornærmede og mistenkte kort tid etter en voldtekt vil kunne ha avgjørende betydning når det gjelder bevissikring og oppklaring av saken. Det er ingen grunn til at dette ikke også bør skje hvor anmeldelsen kommer noe i etterkant av den påståtte voldtekten.

Den svenske undersøkelsen av voldtektssaker nevner at **en tredjedel av voldtektsanmeldelser skjer utenfor kontortid**. Etter arbeidsgruppens mening er det grunn til å tro at mange anmeldelser i voldtektssaker i Norge også skjer utenom kontortid og i helger.

En undersøkelse som Follo politidistrikt har foretatt av kvaliteten på etterforskningen av voldtektssaker i distriktet i perioden 2003-2005, anbefaler at voldtektssaker bør håndteres av personer med spesialkompetanse. Etter arbeidsgruppens oppfatning bør det opprettes en utrykningsenheter i politiet i slike saker. Denne utrykningsenheten kan ha følgende sammensetning: politiadvokat med særlige ansvar for saker om seksuell overgrep, etterforsker med spesialkompetanse samt kriminaltekniker. En slik utrykningsgruppe i politiet vil sammen med det "medisinske" SO-teamet kunne oppsøke fornærmede og åstedet. Slik arbeidsgruppen ser det vil en slik ordning ikke bare kunne føre til bedre bevissikring i voldtektssaker, men også kunne øke anmeldelsesprosent og oppklaringsprosent. Arbeidsgruppen antar at nevnte utrykningsenheter i politiet og innen helsevesenet også vil føre til at pasienten kommer raskere til adekvat medisinsk behandling. Dette vil kunne ha betydning for pasientens rehabilitering etter overgrepet herunder også en samfunnsøkonomisk gevinst.

7.2 Påtalemessige vurderinger

7.2.1 Kollegial gjennomgang av sakene

Ved den påtalemessige vurdering av saken vil arbeidsgruppen anbefale at to jurister deltar. Voldtektssaker er etter sin art ofte vanskelige å etterforske, og en gjennomgang av to jurister vil i større grad sikre at en har undersøkt alle de omstendigheter saken gir grunn til.

For politijuristenes del vil formålet være å se om det i saken bør foretas en ytterligere etterforskning for å sikre at saken er best mulig opplyst før man skal ta stilling til påtalespørsmålet.

Det er ulikt i hvor stor grad politijuristen har deltatt aktivt under etterforskningen av en voldtektssak. Når saken vurderes til å være ferdig etterforsket, anbefaler arbeidsgruppen at to jurister deltar både i vurderingen av om det bør foretas ytterligere etterforskning, og dernest i den påtalemessige vurdering knyttet til spørsmål om saken skal henlegges/foreslås henlagt overfor statsadvokaten, eller om saken skal oversendes statsadvokaten med forslag om uttak av tiltale.

Dersom saken foreslås henlagt av statsadvokaten, kan det i enkelte saker være hensiktsmessig å legge ved et internt notat. Igjen er det viktig at beslutningen er vel fundert - noe en gjennomgang foretatt av to jurister normalt vil sikre.

Tilsvarende anbefalinger vil arbeidsgruppen gi når det gjelder gjennomgang av saken ved statsadvokatembetene. Også her vil det ofte kunne sikre en bedre fundert påtalemessig beslutning dersom to statsadvokater gjennomgår saken. Dette vil gjelde uavhengig av om saken oversendes grunnet klage over politiets henleggelsesbeslutning, om den foreslås henlagt, eller det foreslås uttak av tiltale.

7.3 Forberedelser til aktorering

7.3.1 Forberedende møter

Arbeidsgruppen har ved gjennomgang av sakene ikke hatt noe grunnlag for å mene noe om verken forberedelsene eller gjennomføringen av aktoreringen. På et generelt grunnlag vil arbeidsgruppen likevel fremheve noen momenter som en mener bør vektlegges:

Før hovedforhandling bør aktor ha tenkt igjennom om saken byr på noen spesielle utfordringer enten av bevismessig eller prosessuell karakter.

For statsadvokatene kan det være hensiktsmessig å ha et møte med etterforskerne - gjerne sammen med saksansvarlig politijurist. Et slikt møte kan gi ytterligere opplysninger knyttet til selve etterforskingen, og også gi mulighet til å legge en plan vedrørende bevispresentasjonen. Dersom man vurderer det dit hen at saken må etterforskes ytterligere før tiltale tas ut, eventuelt før hovedforhandling starter, vil et møte lettere kunne avklare hva slags etterforsking som er påkrevd.

Er det bruk for tekniske hjelpemidler under bevisføringen, eksempelvis powerpoint, må aktor forberede dette på forhånd.

I denne typen saker er det svært viktig å ha in mente at selv om det er den offentlige påtalemyndighet som har saken og skal iretteføre den, så angår saken i stor grad også den som er offer for ugjerningen. Selv om aktoratet skal være objektivt, må også fornærmede ivaretas under prosessen. Det er bistandsadvokaten som primært skal ivareta fornærmede, og det kan være hensiktsmessig for aktor å ha kontakt med bistandsadvokaten i forkant.

I enkelte saker vil det også kunne være aktuelt med forberedende møte med de sakkyndige. Det vil som hovedregel foreligge et mandat som er kjent for sakens parter fra tidligere, men et møte vil kunne avklare spørsmål også fra den sakkyndige.

Ved krevende eller langvarige rettssaker, vil det kunne være hensiktsmessig for alle parter å ha et forberedende møte med domstolen. Ved et slikt møte - hvor forsvarer, aktor, bistandsadvokat og rettens administrator deltar - kan man ta opp prosessuelle spørsmål, men også det rent praktiske vedrørende gjennomføringen av selve saken. Aktor bør på forhånd ha utarbeidet en tidsplan som inneholder et forslag til start og avslutning hver dag, hvor lang tid vitneforklaringene antas å ta, når bevisføringen antas avsluttet, tidspunkt for prosedyrer med mer. Sakens parter vil da få anledning til å tilkjenne sitt synspunkt på bruk av tid. Dersom tidsplanen sprekker, vil dette i større grad være et felles ansvar. For lagrettesaker kan det ofte bli uenighet mellom aktorat og forsvarer om bruk av hjelpedokumenter - herunder i hvilken grad lagretten skal få disse med seg på bakrommet

under rådslagning. Ved å avklare slike spørsmål på forhånd, vil man kunne spare mye prosess og tidsbruk under hovedforhandlingen.

7.4 Aktorering og bevispresentasjon i retten

Det er aktor som i stor grad er ansvarlig for gjennomføring av hovedforhandlingen. Saken skal presenteres på en forståelig måte.

Innledningsforedraget er viktig fordi det er her domstolen blir presentert for hva saken gjelder og hvilke spørsmål som blir sentrale under forhandlingene, med andre ord hvor fokuset skal være. Nygards undersøkelse - se pkt. 6.6.- viste at flere ga uttrykk for at de ikke kunne huske fra innledningsforedragene hvilke spørsmål som ville stå sentralt. Dette er i så fall beklagelig fordi en klar oppfatning av hva saken gjelder, vil hjelpe retten til å forstå de sentrale temaene, og i større grad hindre at utenforliggende hensyn blir vektlagt.

Det er også viktig at aktor i innledningsforedraget presiserer hva som er omtvistet, slik at lagretten har dette helt klart for seg når bevisførselen begynner. Innledningsforedraget bør derfor være kort og poengtert. Dersom de opplysningene som gis i foredraget er omtvistet, skal aktor også opplyse om dette. Der hvor det er enighet om sakens faktum, bør også dette fremgå av aktors fremstilling. Sakens bevistema må komme tydelig frem. Det vises for øvrig til strpl. § 289, annet ledd.

Eksaminasjonen av fornærmede kan by på særlige utfordringer. Det er viktig å få fornærmede til å føle seg trygg. Dette kan gjøres ved å stille enkle og greie innledningsspørsmål i den hensikt å etablere kontakt, gjerne spørsmål rundt arbeids- og bosituasjon hvor dette er naturlig. Videre kan det være på sin plass å gjøre fornærmede oppmerksom på at selv om det er vanskelig å forklare seg, har rettens aktører hørt liknende historier før. Det er også viktig at man gir fornærmede god tid til å forklare seg og unngår å "legge ordene i munnen" på henne.

For mange fornærmede er det vanskelig å ha tiltalte tilstede under forklaringen. I strpl. § 284 gis det anledning til å begjære at tiltalte forlater rettssalen mens fornærmede forklarer seg. Det kan også lette situasjonen for fornærmede dersom tiltalte setter seg bakerst i salen.

Bevisføring rundt fornærmedes moral og atferd kan bli et tema, gjerne etter initiativ fra forsvareren. Etter strpl. § 134 skal bevisføring kun skje i den utstrekning retten tillater, og bevisføring om tidligere seksuell atferd bør nektes når den antas å ikke være av vesentlig betydning. I voldtektssaker blir dette ofte vanskelig fordi dette kan ha noe å si for fornærmedes troverdighet. Dersom aktor blir for opptatt med å unngå slik bevisføring, kan dette bli påfallende. Dersom aktor innser muligheten for at fornærmedes "moral" eller adferd kort tid forut for den anmeldte voldtekt kan bli et diskusjonstema i lagretterrommet, bør temaet berøres ved avhøret av fornærmede, men selvfølgelig på en slik måte at fornærmede ikke føler seg krenket. Det kan i denne forbindelse vises til rapportens pkt. 6.6 – gjengivelse av Nygards undersøkelse.

En må imidlertid hele tiden være bevisst at det ikke er den fornærmede som er "tiltalt" i saken slik at fokus dermed flyttes fra den tiltalte og over på å bebreide fornærmede.

Når man kommer til prosedyren, må man som aktor alltid nevne bevisbyrdereglene og kravet til rimelig tvil. Når det gjelder spørsmålet om "rimelig tvil" er det viktig at det

presiseres overfor retten at det ikke er enhver teoretisk tvil som er "rimelig tvil" i lovens forstand.

Generelt er det et godt råd å være kort og poengtert i prosedyren. Snakk enkelt om jus og faktum. Gjenta gjerne hva som skal bevises og om bevisene som er ført i saken er tilstrekkelige for å dømme etter tiltalen. Når tungt stoff skal presenteres, stilles det særlige krav til aktors presentasjon slik at ikke rettens medlemmer mister oppmerksomheten.

8. VEDLEGG	68
8.1 Mandat	69
8.2 Brev av 10.02.06 til alle landets politimestre vedrørende anmodning om innsending av straffesaker samt kontroll av statistikk i voldtektssaker (straffeloven § 192) 2003-2005	72
8.3 Brev av 10.02.06 til seks utvalgte politidistrikt vedrørende anmodning om innsending av straffesaker samt kontroll av statistikk i voldtektssaker (straffeloven § 192) 2003-2005	74
8.4 Kvalitetssikringsskjema	76
8.5 Hovedpunkter fra elektroniske dreiebøker	
8.5.1 Hedmark politidistrikt	82
8.5.2 Follo politidistrikt	83
8.6 Voldtektsmottak	85

RIKSADVOKATEN

Statsadvokat Bjørn Kr. Soknes
Statsadvokat Kim Sundet
Statsadvokat Stina Sveier-Nilsen
Politiadvokat Sidsel Wam-Nielsen
Politioverbetjent Tone Davik

REF.:

VÅR REF.:

Ra 05-517 KAK/amo
013

DATO:

03.10.05

OPPRETTELSE AV ARBEIDSGRUPPE FOR Å UNDERSØKE KVALITETEN PÅ PÅTALEVEDTAK I VOLDTEKTSSAKER SOM HAR ENDT MED FRIFINNELSE MV.

De senere års STRASAK-rapporter viser en bekymringsfull høy frifinnelsesprosent i voldtektssaker.

I 1999 nedsatte riksadvokaten en arbeidsgruppe som undersøkte politiets og påtalemyndighetens behandling av henlagte voldtektssaker. Rapporten, som ble fremlagt i 2000, konkluderte med at etterforskningen og påtalemyndighetens bevisbedømmelse gjennomgående var tilfredsstillende. Gruppen fremla flere forslag til tiltak som senere er fulgt opp. (Riksadvokatens utredningsgrupper – rapport nr 2/2000).

Frifinnelsesprosenten i voldtektssaker har i følge tilgjengelige statistikkopplysninger vært meget høy i flere år. Selv om tallmaterialet er relativt lite for det enkelte år, og selv om det er enkelte feilkilder i statistikkgrunnlaget, rokker det ikke ved at frifinnelsesprosenten er svært høy for denne sakstypen sammenlignet med andre forbrytelseskategorier. JUS373 viser at frifinnelsesprosenten i voldtektssaker etter straffeloven § 192 første og annet ledd i 2003 var 24,7 %, mens den i 2004 var hele 40,5 %. Den gjennomsnittlige frifinnelsesprosent for alle forbrytelser var 7,1 % i 2003 (for alle seksuallovbrudd var den 11,2 %) og henholdsvis 7,6 % og 15,1 % i 2004. Samtidig har andelen påtaleavgjorte saker som innebærer irettføring blitt lavere.

Tallene fra STRASAK viser også at det er et relativt stort avvik mellom antall oppklarte voldtektssaker, og antallet tiltaler eventuelt siktelser med sikte på tilståelsesdom. Det er dessuten et betydelig avvik mellom antallet påtaleavgjørelser som innebærer domstolsprøving, og antallet domfellelser/frifinnelser. Hvorvidt tallene er riktige og hva avvikene i så fall skyldes, krever nærmere undersøkelser av statistikkgrunnlaget.

Riksadvokaten har besluttet å nedsette en intern arbeidsgruppe fra påtalemyndigheten og politiet for å undersøke nærmere kvaliteten på tiltalevedtakene i voldtektssaker som har endt med frifinnelse i retten og se nærmere på statistikkgrunnlaget i STRASAK for voldtektssaker.

Som medlemmer av gruppen oppnevnes:

Statsadvokat Bjørn Kr. Soknes, Møre og Romsdal, Sogn og Fjordane statsadvokatembeter (leder)
 Statsadvokat Kim Sundet, Oslo statsadvokatembeter
 Statsadvokat Stina Sveier-Nilsen, Agder statsadvokatembeter
 Politiadvokat Sidsel Wam-Nielsen, Søndre Buskerud politidistrikt
 Politioverbetjent Tone Davik, Nye Kripos.

(Medlemmene er forespurt og har akseptert oppnevningen.)

Arbeidsgruppens mandat:

1. På grunnlag av foreliggende statistikk fra STRASAK skal det gis en beskrivelse av utviklingen fra 2001 til 2005 for voldtektssakene.

Statistikk tallene (JUS309 og JUS322) viser at en relativt stor andel av voldtektssaker som regnes som oppklart, ikke resulterer i påtaleavgjørelser som innebærer rettslig prøving. Gruppen skal undersøke om disse tallene er korrekte og hvilke avgjørelseskoder som er brukt i slike saker i 2003, 2004 og første halvår 2005. Gruppen skal videre gjennomgå et utvalg av sakene og vurdere om de er avgjort på riktig måte.

Strasak (JUS322 og JUS373) viser videre at det er store avvik mellom antallet påtaleavgjørelser som innebærer iretteføring (kode 41 og 42) og antallet domfellelser/frifinnelser. Forskjellen er så vidt betydelig at det synes vanskelig å forklare den med at påtaleavgjørelse og rettskraft ofte inntreffer i forskjellige år. Gruppen skal for årene 2001 til og med første halvår 2005 undersøke om tallene er reelle, og eventuelt redegjøre nærmere for hva et avvik skyldes.

2. Andelen frifinnende dommer i voldtektssaker er svært høy. Gruppen skal derfor gjennomgå samtlige saker som endte med rettskraftig dom på frifinnelse i 2003, 2004 og for første halvår 2005, og undersøke om det var grunnlag for tiltale.

Gruppen må gi en vurdering av påtalemyndighetens bevisbedømmelse. Spørsmål i denne forbindelse vil bl.a. være: Er terskelen for å ta ut tiltale er for lav? Tas tiltale ut i saker som burde vært ytterligere etterforsket før tiltalespørsmålet ble avgjort? Er påtalemyndigheten i sin bevisbedømmelse i utakt med domstolene? Er det skjedd endringer i bevisbildet fra tiltaletidspunkt til domstidspunkt?

Gruppen skal undersøke særskilt hvor mange av sakene hvor det ble domfellelse i tingretten, men frifinnelse i lagmannsretten, og vurdere om det er forskjell i den rene bevisbedømmelsen i de to instansene eller om ulike utfall kan ha andre årsaker, f.eks nye bevis.

3. Gruppen skal legge frem forslag til tiltak, rettet mot politi og påtalemyndighetens arbeid med sakstypen.

Dersom gruppen underveis kommer til at det er ønskelig å utvide eller endre mandatet, eventuelt innhente ekstern bistand, må spørsmålet forelegges riksadvokaten.

Som nevnt er arbeidsgruppen intern. Den bør likefullt ta kontakt med et utvalg enkeltpersoner og organisasjoner som har særlig kunnskap, eventuelt egne erfaringer, om/fra saksområdet. For ordens skyld tillegges at det synes mindre naturlig at gruppen har kontakt med domstolsrepresentanter idet det kan gi et feilaktig inntrykk av at påtalemyndigheten undersøker domstolenes avgjørelser.

Arbeidet vil bli honorert etter bestemmelsene i Statens personalhåndbok pkt. 10.14.2, kr. 365 pr. time for leder og kr. 275 pr. time for øvrige medlemmer.

Gruppen må umiddelbart utarbeide et budsjett for 2005, herunder utgifter til forventet ekstern bistand. Budsjettforslaget sendes hit. Forslag til budsjett for 2006 bes innsendt innen 1. desember 2005.

Riksadvokaten legger stor vekt på at undersøkelsen gjennomføres på en grundig og faglig holdbar måte, slik at resultatene kan tillegges høy validitet.

Gruppen skal fremlegge sin rapport innen utgangen av september 2006.

Riksadvokaten takker medlemmene for positiv innstilling, og ønsker arbeidsgruppen lykke til i et meget viktig arbeid.

Tor-Aksel Busch

Kjerstin A. Kvande
førstestatsadvokat

- Gjenpart: 1. Justisdepartementet, Politiavdelingen
2. Statsadvokatembetene
3. Politidirektoratet
4. Politimestrene
5. Sjefen for Nye Kripos

RIKSADVOKATEN

Til alle landets politimestere

REF.:

VÅR REF.:

DATO:

10.02.06

ANMODNING OM INNSENDING AV STRAFFESAKER SAMT KONTROLL AV STATISTIKK I VOLDTEKTSSAKER (STRAFFELOVEN § 192) 2003 – 2005

Riksadvokaten har 3. oktober 2005 opprettet en arbeidsgruppe for å undersøke kvaliteten på påtalevedtak i voldtektssaker som har endt med frifinnelse mv.

Gruppen ledes av statsadvokat Bjørn K. Soknes, og har som medlemmer statsadvokatene Kim Sundet og Stina Sveier Nielsen, p. adv Sidsel Wam Nilsen og pob Tone Davik (Kripos). Arbeidsgruppens sekretær er kontorleder Anna-Karin Sæter ved Det nasjonale statsadvokatembetet. Gruppen skal fremlegge sin rapport innen utgangen av september 2006.

På grunnlag av foreliggende statistikk fra STRASAK er frifinnelsesprosenten høy for voldtektssaker (40,2% for år 2004) samt at en stor andel av voldtektssakene, som av statistikken framgår som oppklarte, ikke synes å ha resultert i påtaleavgjørelser som innebærer rettslig prøving.

Gruppen har hittil i stor grad konsentrert seg om å framskaffe - og gjennomgå - relevant statistikk, og har allerede avdekket store avvik ifra det opprinnelige tallgrunnlaget som var angitt ved opprettelsen av arbeidsgruppen i oktober 2005.

For ytterligere å kunne kvalitetssikre tallmaterialet er det nødvendig med bistand fra politidistriktene. Det bes derfor om følgende:

A.

Politidistriktet bes kontrollere at de tall som framgår av vedlagte statistikker er korrekte. Statistikkene angir politidistriktets

- (1) tiltalebeslutninger,
- (2) domfellelser og
- (3) frifinnelse vedrørende straffelovens § 192 for årene 2003 - 2005.

Dersom det konstateres avvik bes disse angitt og kommentert. Dersom det ikke er avvik anmerkes dette i forbindelse med innsending av saker - se pkt B.

Særlig synes det som om landsstatistikken vedrørende tiltalebeslutninger for overtredelse av straffelovens § 192 viser et **betydelig** høyere antall saker enn avsagte dommer. Dersom dette også gjelder Deres politidistrikt bes dette kommentert og eventuelt undersøkt nærmere.

B.

Samtlige saker som for årene 2003 - 2005 (domsavsigelsesår) har resultert i **rettskraftige frifinnende dommer** bes innsendt til arbeidsgruppen.

C.

Vedrørende saker som har endt med **rettskraftige domfellelser** ber arbeidsgruppen om å få angitt om skyldspørsmålet ble rettskraftig avgjort i førsteinstans eller i ankeinstans - og eventuelt om ankeinstansen var satt med lagrette (jury) eller stor meddomsrett.

Kommentarer, korrigeringer og saker bes innsendt **innen 15. mars 2006** til arbeidsgruppens sekretær **Anna-Karin Sæter, Det nasjonale statsadvokatembetet, Pb 8163 Dep, 0034 Oslo.**

Eventuelle spørsmål kan rettes til gruppens medlemmer.

Med vennlig hilsen

Sign

Bjørn K. Soknes
statsadvokat/leder av arbeidsgruppen

Vedlegg

1. Tiltalebeslutninger for 2003-2005
2. Domfellelser for 2003-2005
3. Frifinnelser for 2003-2005

RIKSADVOKATEN

Til politimestrene i Østfinnmark politidistrikt,
Helgeland politidistrikt,
Rogaland politidistrikt,
Vestfold politidistrikt,
Søndre Buskerud politidistrikt
Gudbrandsdal politidistrikt

REF.:

VÅR REF.:

DATO:

10.02.06

ANMODNING OM INNSENDING AV STRAFFESAKER SAMT KONTROLL AV STATISTIKK I VOLDTEKTSSAKER (STRAFFELOVEN § 192) 2003 - 2005

Riksadvokaten har 3. oktober 2005 opprettet en arbeidsgruppe for å undersøke kvaliteten på påtalevedtak i voldtektssaker som har endt med frifinnelse mv.

Gruppen ledes av statsadvokat Bjørn K. Soknes, og har som medlemmer statsadvokatene Kim Sundet og Stina Sveier Nielsen, p. adv Sidsel Wam Nilsen og pob Tone Davik (Kripos). Arbeidsgruppens sekretær er kontorleder Anna-Karin Sæter ved Det nasjonale statsadvokatembetet. Gruppen skal fremlegge sin rapport innen utgangen av september 2006.

På grunnlag av foreliggende statistikk fra STRASAK er frifinnelsesprosenten høy for voldtektssaker (40,2% for år 2004) samt at en stor andel av voldtektssaker, som av statistikken framgår som oppklarte, ikke synes å ha resultert i påtaleavgjørelser som innebærer rettslig prøving.

Gruppen har hittil i stor grad konsentrert seg om å framskaffe og gjennomgå relevant statistikk, og har allerede avdekket store avvik ifra det opprinnelige tallgrunnlaget som var angitt ved opprettelsen i oktober 2005.

For ytterligere å kunne kvalitetssikre tallmaterialet er det nødvendig med bistand fra politidistriktene. Det bes derfor om følgende:

A.

Politidistriktet bes kontrollere at de tall som framgår av vedlagte statistikker er korrekte. Statistikkene angir politidistriktets

- (1) tiltalebeslutninger,
- (2) domfellelser og
- (3) frifinnelse vedrørende straffelovens § 192 for årene 2003 - 2005.

Dersom det konstateres avvik bes disse angitt og kommentert. Dersom det **ikke** er avvik anmerkes dette i forbindelse med innsending av saker - se pkt B.

Postadresse:
Postboks 8002 Dep
0030 OSLO

Kontoradresse:
Stortorvet 2
0155 OSLO

Telefon:
22 47 78 50

Telefaks:
22 33 31 12

Særlig synes det som om landsstatistikken vedrørende tiltalebeslutninger for overtredelse av straffelovens § 192 viser et **betydelig** høyere antall saker enn avsagte dommer. Dersom dette også gjelder Deres politidistrikt bes dette kommentert og eventuelt undersøkt nærmere.

B.

Samtlige saker som for årene 2003 - 2005 (domsavsigelsesår) har resultert i **rettskraftige dommer**, -dvs både **frifinnende og fellende** - bes innsendt til arbeidsgruppen.

Kommentarer, korrigeringer og saker bes innsendt **innen 15. mars 2006** til arbeidsgruppens sekretær **Anna-Karin Sæter, Det nasjonale statsadvokatembetet, Pb 8163 Dep, 0034 Oslo.**

Eventuelle spørsmål kan rettes til gruppens medlemmer.

Med vennlig hilsen

Sign

Bjørn K. Soknes
statsadvokat/leder av arbeidsgruppen

Vedlegg

1. Tiltalebeslutninger for 2003-2005
2. Domfellelser for 2003-2005
3. Frifinnelser for 2003-2005

UNDERSØKELSE AV KVALITETEN PÅ PÅTALEVEDTAK I VOLDTEKTSSAKER SOM HAR
ENDT MED DOM, DVS BÅDE FRIFINNELSE OG FELLEELSE

KVALITETSIKRINGSSKJEMA

- 1.1 STRASAKNR _____
1.2 POLITIDISTRIKT _____
1.3 SAKSBEHANDLER _____

2. TIDSBRUK

- 2.1 Gjerningstid _____
2.2 Anmeldelsestidspunkt _____
2.3 Påtaletidspunkt _____
2.4 Pådømmelsestidspunkt _____
2.4.1 Friinnelse tingretten _____
2.4.2 Friinnelse lagmannsretten _____
2.4.3 Jury

Ja	Nei
----	-----

Andre kommentarer:

3. RETTSMEDISINSK UNDERSØKELSE

- 3.1 Undersøkelse foretatt?

+	-
---	---
- 3.2 Medisinske funn?

+	-
---	---

- Ved evt. + funn
- 3.2.1 Hvor? _____
3.2.1 Hvem? _____
- 3.3. Foreholdt rettsmedisinsk kommisjon?

Ja	Nei
----	-----
- 3.4. Innhentet annen sakkyndighet?

Ja	Nei
----	-----

Andre kommentarer:

UNDERSØKELSE AV KVALITETEN PÅ PÅTALEVEDTAK I VOLDTEKTSSAKER SOM HAR
ENDT MED DOM, DVS BÅDE FRIFINNELSE OG FELLEELSE

KVALITETSIKRINGSSKJEMA

4. ÅSTEDSUNDERSØKELSE

4.1 Bevisverdi

+	-
---	---

4.2 Funn på åsted?

Ja	Nei
----	-----

- Ved evt. funn

4.2.1 Blir funn på åsted fulgt opp?

Ja	Nei
----	-----

Andre kommentarer:

5. PÅGRIPELSE/RANSAKING/BESLAG

Ja	Nei
----	-----

5.1 Andre relevante etterforskningskritt?

Andre kommentarer:

6. STATUS MELLOM SIKTET/FORNÆRMET

6.1 Tidligere kjent?

Ja	Nei
----	-----

6.2 Tidligere relasjon? _____

6.3 Familie? _____

Ja	Nei
----	-----

Andre kommentarer:

7. AVHØR AV SIKTEDE

7.1 Når? _____

7.2 Vurdering av avhøret:

Andre kommentarer:

KVALITETSIKRINGSSKJEMA

8. GJERNINGSMANNENS BAKGRUNN

8.1 Tidligere straffedømt?

Ja	Nei
----	-----

- Hvis ja

8.1.1 For hva? _____

8.1.2 Når? _____

Andre kommentarer:

9. GJERNINGSSTED

9.1 Sett kryss

Offentlig sted/ uteområde	Privat hjem	Siktedes hjem	Fornærmedes hjem
------------------------------	-------------	---------------	---------------------

Andre kommentarer:

10. PÅVIRKET/RUSET

10.1 Sett kryss

Fornærmet	Siktet	Begge
-----------	--------	-------

Andre kommentarer:

11. ALDER

11.1

Fornærmet	Siktete

KVALITETSIKRINGSSKJEMA

Andre kommentarer:

12. ANMELDELSE/BISTANDSADVOKAT?

12.1 Hvem har anmeldt forholdet? Sett kryss

Fornærmet	Andre
-----------	-------

Andre kommentarer:

12.2 Har fornærmede hatt bistandsadvokat? Sett kryss

JA	NEI
----	-----

Andre kommentarer:

13. HANDLING SOM ER ANMELDT?

13.1 Sett kryss

Omgang	Sex/samleie	Annet
--------	-------------	-------

Andre kommentarer:

14. AVHØRET

14.1 Hvordan er avhøret dokumentert?

Kommentarer:

KVALITETSIKRINGSSKJEMA

14.2 Hvem har vært tilstede under avhøret?

Kommentarer:

15. HVOR MANGE GJERNINGSMENN?

15.1 Sett kryss

En	Flere
----	-------

Andre kommentarer:

16. HVA SLAGS TVANG/TVANGSFORMER?

16.1 Sovevoldtekt? Sett kryss

Ja	Nei
----	-----

Kommentarer:

17. VITNER

17.1 Sett kryss

Ja	Nei
----	-----

Andre kommentarer:

UNDERSØKELSE AV KVALITETEN PÅ PÅTALEVEDTAK I VOLDTEKTSSAKER SOM HAR
ENDT MED DOM, DVS BÅDE FRIFINNELSE OG FELLELSE

KVALITETSIKRINGSSKJEMA

18. PÅTALEVEDTAK

18.1

Påklaget	Stadfestet	Omgjort
----------	------------	---------

Andre kommentarer:

19. PRIVAT ETTERFORSKNING

19.1 Sett kryss

Ja	Nei
----	-----

- Hvis ja

19.1.1 Når?

19.1.2 Tidspunkt?

19.1.3 Formål?

19.1.4 Fornærmedes troverdighet?

Andre kommentarer:

20. FORNÆRMEDES TROVERDIGHET

20.1 Rettens eventuell oppfatning av fornærmedes troverdighet

Kommentarer:

21. ANDRE KOMMENTARER/VURDERINGER

Innholdsfortegnelse

Forord.....	s 2
Innholdsfortegnelse.....	s 3
Den første meldingen.....	s 4
Første kontakt med partene.....	s 6
Første samtale med fornærmede.....	s 6
Første samtale med mistenkte/siktede.....	s 9
Generelle menneskelige hensyn i initialfasen.....	s 9
Tekniske hensyn i initialfasen.....	s 10
Tekniske undersøkelser.....	s 11
Sikring av åstedet.....	s 12
Åstedsundersøkelsen.....	s 12
Sikring av spor på fornærmede.....	s 13
Sikring av spor på mistenkte/siktede.....	s 14
Avhør av fornærmede.....	s 16
Avhør av siktede.....	s 19
Avhør av vitner.....	s 22
Bruk av tvangsmidler.....	s 23
Taktisk ransaking.....	s 25
Andre etterforskningskritt.....	s 27
Avslutning/evaluering av saken.....	s 28
Juridiske uttrykk og bestemmelser – strl. kap. 19.....	s 29
Barnesakene.....	s 33
Fornærmede under 14 og psykisk utviklingshemmede.....	s 33
Eksempel på en av de mest kompliserte og utfordrende barnesakene.....	s 34
 Vedlegg	
Nyttige telefonnummer.....	s 36
Div. aktuelle skjema.....	s 37

Dreiebok for voldtektssaker ved Follo politidistrikt

<u>DEN FØRSTE MELDINGEN :</u>	3
<u>FORNÆRMEDE/MELDER MØTER HOS POLITIET:</u>	4
<u>HVORDAN BEHANDLE FORNÆRMEDE I AKUTT- SITUASJONER</u>	5
<u>MENNESKELIGE HENSYN:</u>	5
<u>TEKNISKE HENSYN :</u>	6
<u>1. Ivareta spor på fornærmede/siktet:</u>	6
<u>2. Hold fornærmede og siktede adskilt</u>	6
<u>TAKTISKE HENSYN:</u>	7
<u>ETTERFORSKNINGSFASEN</u>	9
<u>A. PLAN FOR VIDERE ETTERFORSKNING</u>	9
<u>B. AVHØR AV FORNÆRMEDE</u>	11
<u>C. BRUK AV TVANGSMIDLER</u>	14
<u>D. AVHØR AV GJERNINGSMANNEN</u>	15
<u>E. TEKNISKE UNDERSØKELSER</u>	19
<u>F. TAKTISK RANSAKING</u>	22
<u>G. AVHØR AV VITNER</u>	24
<u>H. ANDRE ETTERFORSKNINGSSKRITT</u>	26
<u>I. AVSLUTNING /EVALUERING</u>	28

Copyright © 2001:

spesialmedarbeider Inger Lise Brøste Fossnes,

spesialmedarbeider Lars Andre Tønnesen

politiførstebetjent Lise Wold

Ønsker andre politidistrikt å bruke hele eller deler av dreieboka -
ta kontakt med Lise Wold (lwo001) 64851735.

Les distriktsordren for Follo politidistrikt vedr. behandling av voldtektssaker, finn fram denne og følg den videre. I denne instruksen henvises det til sjekklisten.

Sjekklisten er utarbeidet for å bedre kvaliteten på etterforskning av voldtektssaker jf. strl. §§ 192 og 193. Sjekklisten kan også brukes i forbindelse med andre typer sedelighetssaker.

Det presiseres at sjekklisten også gjelder etterforskning av saker vedr. barn u /16 år.

8.6 Voldtekstmottak

WHO (Verdens Helse Organisasjon) har utarbeidet retningslinjer for medisinsk behandling av seksuallovbrudd ("Guidelines for Medicolegal care for victims of sexual violence") som blant annet omtaler utdannelseprogrammet for personell tilknyttet overgrepsmottakene.

I kapittel 3 i WHO guidelines oppsummeres mål for tjenestene slik:

- Pasientens helse og velferd er første prioritet
- Ideelt bør helsehjelp og rettsmedisinsk undersøkelse bli foretatt samtidig av samme person
- Helsearbeidere trenger spesiell trening for å yte nødvendige tjenester til seksualvoldsutsatte, og trenger god forståelse for protokoller, skjema, regler og lover innen feltet seksualvold
- Det må være et konstruktivt og profesjonelt samarbeid mellom de forskjellige profesjoner som behandler og assisterer den utsatte, og med de som etterforsker den kriminelle handlingen
- Samarbeid mellom profesjonene sikrer den omfattende, helhetlige omsorg som er nødvendig
- Helsearbeidere og de øvrige involverte profesjoner bør være fri for fordommer og utvise høy etisk standard i sitt arbeide

Innholdet av akutttilbudet til overgrepsutsatte – krav til mottak

Seksuelle overgrep er traumatiske for de som utsettes og kan medføre fysisk og psykisk skade som kan vare i måneder og år. Overgrepsutsatte har således behov for et sammensatt medisinsk hjelpetilbud både i akutfasen og i den etterfølgende oppfølging.

Hovedhensikten i arbeidet ved mottakene må være å yte tilstrekkelig hjelp til pasienten. Hjelpen bør ytes på pasientens premisser, og pasienten bør kunne velge hele eller deler av tilbudet. Tilbudet må dessuten være gratis.

Undersøkelser foretatt av overlege Helle Nesvold, Voldtekstmottaket ved Oslo kommunale legevakt, viser at ca. 50 % av pasientene ved Voldtekstmottaket som rapporterer å ha blitt voldtatt, anmelder forholdet til politiet. Et velfungerende voldtekstmottak vil kunne føre til at antallet overgrep anmeldes i større utstrekning enn i dag, og at antallet frifinnelser går ned i voldtektssaker. Det er viktig å være oppmerksom på at mange overgrepsutsatte, særlig voldtatte, kan ha vanskelig for å ta inn over seg hva de har vært utsatt for.

Et godt akuttmottak bør kunne tilby:

- Kriseintervensjon, kfr mottakssamtalen
- Medisinsk undersøkelse og behandling av skader/sykdom samt eventuelt graviditet

- Rettsmedisinsk skadedokumentasjon og sporsikring av både fornærmede og mistenkte i overgrepssak herunder blodprøve og rusmiddelundersøkelse
- Mulighet for observasjon /overnatting
- For lite transportable pasienter bør det finnes mulighet for utrykning og undersøkelse der vedkommende befinner seg (f eks ved innleggelse på kirurgisk avdeling pga skader)
- Psykososial rådgivning med oppfølgingsamtaler og eventuelt henvisning til psykoterapeut
- Helst på døgnbasis, eventuelt ved å definere en kontaktsykepleier som i akutfasen aktivt formidler kontakt og helst er med ved første konsultasjon / ved innledningen av denne.
- Rådgivning til familie/ pårørende, sammen med pasienten eller alene
- Kontroll/oppfølging de første måneder
- Ikke alle vil informere sin fastlege, det kan være lettere å søke hjelp et sted der man vet det finnes spesialkompetanse på problemfeltet. Heller ikke alle psykiatriske poliklinikker har mye erfaring. Mange utsatte undervurderer belastningen i tidlig fase eller vil unngå alt som påminner dem om overgrepet. Disse pasientene trenger et sted å henvende seg tilbake til hvis problemene øker. God akutt hjelp vil senke terskelen for senere kontakt. All viderehenvisning innebærer fare for at pasienten ”glipper” og bør derfor skje med overlapping
- Hjelp til kontakt med bistandsadvokat og politi
- Akuttarbeidet er dessuten en viktig start på oppfølgingsarbeidet. En god førstekontakt er viktig for å bygge opp allianse og skape tillit til at hjelpeapparatet virkelig kan hjelpe, forankringen mellom pasient og hjelpeapparat begynner akutt
- Lavterskeltilbud, døgnåpent
- kort reiseavstand for de utsatte må vurderes mot at på småsteder er det vanskeligere å være anonym – noen vil foretrekke å reise litt lengre
- tilstrekkelig antall saker til at personell kan opparbeide kompetanse
- tilrettelagt for begge kjønn
- tilrettelagt for funksjonshemmede, spesielt blinde og døve
- tilrettelagt for innvandrerkvinner, særlig viktig med kvinnelig tolk dersom den overgrepsutsatte er muslim
- Nødvendige faggrupper til stede for å gi et omfattende tilbud på ett sted:
- Lege og sykepleier med spesialkompetanse i mottak og undersøkelse, sykepleier/sosionom med kompetanse i krisearbeid. De to førstnevnte må være tilgjengelige 24 t, helst også krisepersonellet. Der krisekompetansen ikke er tilgjengelig med en gang, bør sykepleiere trenes i mottaksfunksjonen og gi kontinuitet ved etablering av oppfølgingsavtaler, og være tilgjengelige for pasienter som kommer tilbake til mottaket
- Observasjonsmulighet av pasientene

Utfordringer/Problemområder

Mottakene trenger et overordnet rettsmedisinsk fagorgan å forholde seg til – som holder mottakene oppdatert med henhold til nye metoder, endringer i undersøkelsesrutiner, stiller krav til kvalitet, organiserer veiledning, sertifiserer leger og annet personale for selvstendige rettsmedisinske undersøkelser og stiller krav til helseforetak og kommuner med henhold til rammebetingelser for det enkelte mottak. Det overordnede organ må også medvirke aktivt til å sette standarder for sakkyndigarbeid og sakkyndigerklæringer.

Alternativt kan man tenke seg at de tre store mottakene i landet rustes opp til ressursmottak for de mindre i sin region – de minste mottakene vil trenge veiledning i alle saker.

Ved de minste mottakene kan man kreve at det finnes kompetanse til god sporsikring og skadedokumentasjon, men at sakkyndigerklæringene utarbeides av kvalifiserte andre, eventuelt i samarbeid med den som har utført undersøkelsen. Mye taler for at dagens standardiserte skjema "Rettsmedisinsk journal ved undersøkelse av ofre for seksuelle overgrep" bør revideres i betydelig utstrekning. I Oslo, Bergen og Vestfold er journalen elektronisk basert og korrigert på flere punkter sammenliknet med det standardiserte skjemaet. Journaler som er fylt ut elektronisk blir lettere å lese for brukerne, for eksempel med henblikk på senere straffesak. En rettsmedisinsk journal må også kunne anvendes på undersøkelse av siktede.

Kriseintervensjon/psykoterapeutisk tilbud. Det er lite realistisk å henvise alle direkte til spesialisthelsetjenesten; noen vil dessuten avstå ved for tidlig henvisning. God hjelp kan ytes på lavere nivå forutsatt skolerings, men det er ønskelig å ha en psykolog/traumepsykiater tilknyttet teamet. Opprustning av krisepersonell kan forsvares også på mindre steder, da denne kompetansen kan anvendes i mange andre krisesituasjoner som er aktuelle ved legevakt/sykehus.

Krav til kompetanse i mottakene

Mottakene trenger to hovedtyper kompetanse; innen klinisk rettsmedisin og innen traume-håndtering, samt samarbeidskompetanse.

Klinisk rettsmedisin

I de fleste andre nordiske og vestlige land er rettsmedisin en egen spesialitet, og organisatorisk frittstående fra det behandlende helsevesenet da i relasjonen til de som undersøkes er granskende, ikke behandlende. Av samme grunn er gjerne rettsmedisin, rettsodontologi, rettstoksikologi, sporanalyaselaboratorier (DNA), og rettspsykiatri samorganisert.

Klinisk rettsmedisin (undersøkelser av levende) som praktiseres i overgrepsmottak er, f. eks. i Sverige underlagt samme administrative overbygning, men kan utøves av spesialopplærte leger med annen bakgrunn, eks primærhelsetjeneste (allmennleger), gynekologi (kvinnesykdommer), pediatri (barneleger). Disse legene utfører undersøkelser både av volds- og overgrepsutsatte (noen med spesielt ansvar for ungdom/voksne, noen for barn, noen dekker alle aldersgrupper), samt mistenkte utøvere.

Utdannelse innen klinisk rettsmedisin omfatter blant annet:

- skadedokumentasjon og - tolkning
- alternative forklaringer (differensialdiagnoser) til funnene, muligheter for at skaden/ funnene har oppstått i forbindelse med ikke-straffbare hendelser
- sporsikring
- kunnskap om hvordan erklæringer til politi/rettsapparat skal formuleres
- kunnskap om hvordan rettssystemet fungerer og egen rolle i dette
- trening i å presentere sine medisinske funn og vurderinger for retten
- kunnskap om fagfeltene generelt, for eksempel seksualovergrep, voldsproblematikk, familievold og barnemishandling etc
- etikk

Kravene til kvalitet i rettsmedisinsk arbeid er økende, men den kliniske rettsmedisinen i Norge har lenge hatt lavere status enn i våre naboland. Legeforeningen er ikke innstilt på å opprette nye spesialiteter, men det er sterkt ønskelig med noen form for kvalifikasjonskrav og godkjenningsordning for leger som skal drive med dette. Hvis et begrenset antall leger ved hvert mottakssted skolerer og veiledes inntil de har selvstendig kompetanse og deretter holder seg faglig oppdatert gjennom tilhørighet til større sentre og/eller et overordnet rettsmedisinsk organ, vil nødvendig standard kunne sikres også utenom sykehus. En administrativ tilknytning til et sentralt organ innen justisvesenet, lignende det svenske Rättsmedicinalverket, skulle blant annet medføre en habilitetsmessig avklaring. Legearbeidet kunne finansieres gjennom dette, mens legene kunne rekrutteres blant interesserte primærleger og spesialister lokalt. Legene *må samarbeide med dem som er behandlingsmessig ansvarlig for mottaket.*

Lege og sykepleier med rettsmedisinsk kompetanse bør ha vaktberedskap og være mobile slik at de f.eks. kan rykke ut til sykehus/ institusjon hvis den utsatte er innlagt og immobil (gjøres i Oslo i dag). Et slikt team kan også bistå politiet med undersøkelse av gjerningsperson (mistenkte/siktede).

Traumekompetanse

Oppbygning av traumekompetanse for de som behandler mennesker utsatt for seksualvold /vold i nære relasjoner, har også betydning for de saker som senere behandles i rettsapparatet. Denne type kompetanse og behandling vil gi kunne benyttes som dokumentasjon av voldens konsekvenser både i relasjon til straffesaken og erstatning/oppreisning. I dag underdokumenteres antakelig de psykiske traumene etter et overgrep dels fordi helsevesenet ikke spør nok, ikke journalfører godt nok og har få/ingen retningslinjer for å gjøre gode vurderinger.

Etter arbeidsgruppens oppfatning er det mye som taler for at mottakssamtalen der offeret beskriver hva som skal ha skjedd, (forsøkes dokumentert) ved videoopptak. Først da kan de psykiske traumene av overgrepet bringes inn i rettssalen og utgjøre et støttebevis til offerets forklaring. Med dagens tekniske hjelpemidler kan et slikt opptak gjøres diskret og lite øynefallende. Avhør av mottakssamtalen ved voldtektsmottaket kunne tenkes foretatt i rom som likner spesialavhørsrom ved barneavhør uten fremtredene kameraer til stede i selve rommet.

Hvordan kan utdanning og kvalitetssikring organiseres i Norge?

Det bør foreligge et utdanningsprogram, lignende det som er skissert i WHO guidelines, og at man sertifiseres når dette er gjennomgått.

Man kan ha en førstetrinns sertifisering vedrørende praktisk sporsikring og skadedokumentasjon, dernest en andre trinns sertifisering for utferdigelse av legeerklæring hvor funnene vurderes. For å utføre sakkyndige oppdrag etter mandat bør man ha et ytterligere sertifiseringstrinn.

Samlokalisering med akuttmottak/ legevakt hvor befolkningen ellers henvender seg med ulike problemstillinger, har fordeler ved at det kan fange opp de som initialt kun presenterer ønske om angrepille, smittefrykt eller bringes inn for rus og skader, og det kan være enklere å omgå nysgjerrige spørsmål fra omgivelsene når man skal til et allment akuttsted.